

” Mon val vuorrástuvam duoinna nuortasámegielain”

Ufuohta ja Oarje Romssa suopmana gullelašvuolta
davvisámegillii ja julevsámegillii

Ardis Eriksen

Sámegiela masterdutkanuš
Gielladiehtaga instituhtta
Humanisttalaš fakultehta
Romssa Universitehta
Gidđat 2009

Ovdasánit

Dát lea duohta leamaš hávskes ja miellagiddevaš bargu. Lean ávuin ahte sámi suopmanat gávdnojit jietnabáttiin. Mon lean hui giitevaš daidda olbmuide geat leat bádden Ufuohta ja Oarje Romssa suopmana ja daidda informánttaide geat leat astan searvat báddenprošeavttaide. Ollu giitu. Daid haga in livčče birgen.

Ollu olbmot leat veahkehan mu čadahit barggu, ja veahkki lea leamaš mánggabealálaš. Lea oainnat nu ahte dán barggu áigemearri ja mu nuoramus nieidda konfirmašuvdna deive leat sullii seammá áiggi. Buori lihkus mus leat veahkeheaddjit geat leat bearráigeahččan ahte konfirmašuvdnabiktasat leat válbmanan rivttes áigái. Jos dat nai bargu livččii leamaš mu duohkin, de in livčče astan bargat dainna masterbargguin dán giđa. Dan sivas giittán Elrun go goarui gávtti konfirmántii ja Torbjørg go čulddii avi ja gahpirbátti. Ollu giitu.

Duiskkagielat teavsttat leat mángii váivvidan. Dan sivas giittán bargoskihpára ja duiskkagiela oahpaheaddji Karin gii lea veahkehan go lean bártidan dainna. Ja seammás giittán dárogiela oahpaheaddji Elsa buriid rávvagiid ovddas.

Lean leamaš nugohčoduvvon meahcestudeanta, ja dat lea mannan buoragit go mus lea leamaš giehtaguhkkodat universitehtas gii lea sálkan mohkiid mu ovddas, ohcan girjiid ja lohkan gálđoosiid telefonna bokte. Ollu giitu dan ovddas, Márjá. Go háliidin diagrámmaid geavahit, ja in máhttán dainna, de lei veahkki sealggi duohkin oahpaheamen mu ja nai veahkeheame govaprográmmain. Ollu giitu dan ovddas, Ánná Káisá.

Mu bagadalli Mikael Svonni bijai mu rivttes geainnu nala dalle go ledjen ollásit darvában álggos ja goasii vuollánan, ja lea dasto oahpistan barggu čađa ja addán rávvagiid man haga in livčče birgen. Ollu giitu dan ovddas.

Loahpas háliidan giitit guoibmán ja mánáidasan geat leat leamaš gierdavaččat muinna ja movttidahtán mu geargat dan giđa. Ja diedusge giittán Bolffe nai.

Miessemánu 2009
Ardis Eriksen

Oanádusat

akk/gen. - akkusatiiva/genetiiva

dim- diminutiiva

ess. - essiiva

ill. – illatiiva

infi – infinitiiva

jna – ja nu ain

K - vaikko makkár konsonánta

kap. - kápihttal

kom. - komitatiiva

lok. - lokatiiva

nom. - nominatiiva

pl. - plurála

p. - persovdna

pers. - persovdna

pres - preseansa

pret – preterihtta

pron. – pronomen

PS - protosámegiella

sg. – singulára

subst. - substantiiva

V - vaikko makkár vokála

SISDOALLU

1. ÁLGGAHUS	8
1.1 Fáttá válljen	9
1.2 Gulahallan almmiguovllu doahpágiid dáfus	10
1.3 Čuolbma	11
1.4 Metoda	13
1.5 Huksehus	14
1.6 Transkriberen	14
1.7 Dán kapihttala válđočuoggát	15
2. UFUOHTA JA OARJE ROMSSA GUOVLU	17
2.1 Ássanhistorjá	17
2.2 Gielalaš váikkuhusat	19
2.3 Gielladilli	21
2.4 Ovddeš dutkamušat	29
2.5 Dán kapihttala válđočuoggát	32
3. VUOĐDOMATERIÁLA	33
3.1 Informánttaid veardádallan	33
3.2 Jearahallan ja gieladilli jearahaladettiin	35
3.3 Informánttat	37
3.3.1 Jietnabátti informánttat	37
3.3.2 Čálalaš materiála	40
3.4 Dán kapihttala válđočuoggát	41
4. MATERIÁLA OVDANBUKTIN	43
4.1 Fonologiija	43
4.1.1 Álgokonsonánttat	44
4.1.2 Vokálaguovddáš	45
4.1.3 Konsonántaguovddáš	47
4.1.4 Soggivokálat	51

4.1.5.	Konsonántaravda	52
4.1.6.	Vokálaravda	53
4.1.7.	Loahppakonsonánttat	53
4.1.8.	Iežá fonologalaš dáhpáhusat	54
4.2	Morfologiiija	57
4.3	Syntákssa	61
4.3.1	Positiiva supiidna	62
4.3.2	atnit +objeakta	63
4.3.3	Lohkusánit	63
4.3.4	Sátneortnet ja vearbbahis cealkagat	63
4.3.5	Almmuhit oaivila	64
4.4	Sátnerádju ja semantihkka	64
4.4.1	Guovlluspesifihkka sánit	65
4.4.2	Sánit guovlluspesifihkka earuhemiiguin	66
4.4.3	Sánit iežá semantihkain go čállingielas	67
4.4.4	Loatnasánit	68
4.5	Dán kapihttala válđočuoggát	69
5.	MATERIÁLA ANALIISA	70
5.1	Fonologiiija analiisa ja sulastahttin	72
5.1.1.	Álggu rievdamat	72
5.1.2	Vokálaguovddáža rievdamat	73
5.1.3	Konsonántaguovddáža rievdamat ja sulastahttin	75
5.1.4	Soggivokálaid, ravdakonsonánttaid ja ravdavokálaid kommeanttat	76
5.1.5	Loahppakonsonántta sulastahttin	76
5.1.6	Iežá miellagiddevaš fonologiiija sulastahttin	77
5.2	Morfologiiija sulastahttin	79
5.3	Syntávssa sulastahttin ja analiisa	81
5.4.	Vehá sátneráju ja semantihka birra	83
5.5	Vuhtto go ovddeš mearrasámegeiella	83
5.6	Dán kapihttala válđočuoggát	86

6.	SULASTAHTTIN JULEVSÁMEGIELAIN	88
6.1.	Sulastahttimin fonologalaš dáhpáhusaid	88
6.2.	Sulastahttimin morfologalaš dáhpáhusaid	89
6.3.	Sulastahttimin syntávssalaš dáhpáhusaid	90
6.4.	Sulastahttimin sátneráju ja semantihka	91
6.5.	Dán kapihttala válđočuoggát	91
7.	LOAHPPAJURDAGAT	93
	GÁLDUT	95
	KARTAT JA GOVVOSAT	99
	MILDOSAT	100

1 Álggahus

Ufuohta ja Oarje Romssa guovllus lea gielalaš dáruiduhttin leamaš hui garas, ja giellamolsun lea dáhpáhuvvagoahtán mañimus máilmmisoađi rájes. Sámit ledje ealván¹ (vásihan) ahte jos dárogiela ii máhtáše buoragit, de lei olles árgabeaivi sakka lossadut. Sámiide lei váttis, ja muhtumin goasii veadjemeahtun, oažžut ruđa loanas bánkkus. Skovllás ja muđui servodagas lei garra heaiggaheapmi (bilkideapmi, hiddjideapmi) ja ollu sámit ledje ealván fillehallat boalváriidda dahje dáža bargoaddiide. Nu sii gávnnahe ahte rivttes geaidnu geafivuodas ja heaiggahuvvon dilis lei dárogiel máhtu bokte. Dan dihte stuorimus oassi vanhemiin dárostišgohte mánáidasaset vehážiid mielde. Dát giellaválljen dáhpáhuvai goasii juohke sámi gilážiin mañimus máilmmesoađi maññil. Sámeigiella dattege gullui beaivválaččat, go ollesolbmot sámaste gaskaneaset sihke ruovttus ja muđui ge go gávnnade. Mánáide sámeigiella ii šaddan amasin go gullui juohke sajis, muhto šattai eahpelunddolaš sámástit go juo ledje hárvánan ahte dárogiela galge hoallat. Liikká leat mánggas dain geat duššefal dároste mánnán, ollesolmmožin sámástišgoahtán.

Dan gielladilis lean ieš bajásšaddan. Gitta iežan nuorravuhtii ipmirdin dan mađe ollu sámeigiela ahte in vuvdojuvvon, nu go ollesolbmot láveje dadjat, muhto hoallat in máhtán iežá go frásaid. Nuorravuoda rájes lean vehážiid mielde váldán giela iežan háldui ja hálddašan dál sámeigiela dan mađe ahte lea mu veaga beaivválaš giella ja ruovttugiella.

Ufuohta ja Oarje Romssa suopman lea uhkiduvvon suopman. Sámeigiella obbalohkáii lea uhkiduvvon dain guovlluin, ja báikkálaš suopman erenoamážit. Muhtomat, ea.ea. searvi man namma lea “Giellaberosteddjiek” Ráhkás, gullojit sámerádios muitaleamen ahte go boarrásepmosat, sii geat leat badjel 65 jagi, jápmet, de min sámeigiella jávká daid mielde ja báhcá duššefal arkiivvaide dego dološ Gállafierdda suopman. Lea ila maññit gádjut suopmana, sii dadjet, go návccat ja ruđat leat biddjon davvisámi čállingillii, man vuodđun leat Sis Finnmárkku suopmanat, K. Nielsena sátnegirjji ja grammatihka vuodul.

¹ Dán barggus lean válljen geavahit guovlluspesifihkka sániid dego *gonnes, goktes, huonas, veksi, vanca, vuosehit* jna, vaikko dát sánit eai vel leat dohkkehuvvon sátnelisttus. Vuosttaš gearde go geavahan sáni mii ii leat stuorat sátnelisttus, bijan synonyma ruođuid sisa.

1.1 Fáttá válljen

Vuosttažin háliidin válljet juoga mii gullá iežan suopmanii go mon bargooktavuođas dávjá oaččun jearaldagaid suopmana birra. Leat ollu miellagiddevaš fáttát mat leat čadnon giella-guvlui. Livččii omd somá iskat dárkilut goktes(mo) suopman lea rievdan mañimus 30 jagi, mañjel go ođđa beroštupmi ja ipmárdus sámi gillii ja kultuvrii lea buktán midjiide sáme-gielat mediaid, lohkanáidaga, sáme-gielaoahpahusa, sámemánáidgárddiid, giella-guovddažiid jna. Munnje gii barggan skovllás, livččii nai somá iskat man muddui sáme-gielaoahpahus lea buvttadan sáme-gielagiid jos oppanassiige leaš. Goktes lea lihkestuvvan giellanannemiin lea nai hástaleaddji gažaldat masa livččen háliidan vástádusa. Muhto dáid mon guođán iskkatkeahtá.

Sáme-giela geavaheaddjin lean mángii ealvan ahte iežá sáme-gielagat, omd Sámedikki bargit, lea bivdán mu dárostit vai sii mu ipmirdit. Mon dieđán dieđusge ahte mus ii leat alladássásaš njálmmálaš giellamáhttu go sáme-giella ii leat vuosttasgiellan mus, ja in ge dieđe nagodeaččan go goassege sámástit nu buoragit go sáhtášin jos livččen sáme-gielat mánnávuođa rájes. Liikká imaštahtán go mu suopman orru leahkimin nu gáiddus ja ipmirmeahttun davibus orru sáme-gielagiidda. Lean nai vásihan ahte guovllu olbmot leat amasmahttán Sámerádio sáddagiid ja sáme-gielat aviissaid ja eai báljo ipmirdan mii daddjo.

Sámi- dárú stuoratsátne-girjjis in gávna hui dábálaš ja árgabeaivválaš sániid maid munnje lea lunddolaš geavahit vel čálidettiin nai, nugo omd *goktes*, *gonnes*, *huonas* ja *veksi*. Muhtomin gávnan sallasá sániid maid lean ohcamin, muhto dalle lea merkejuvvon (R) duogábealde soames ipmirmeahttun siva dihte, vaikko dát (R)- sánit eahpítkeahtá leat davvisáme-giela sánit, nugo omd *bierdna*.

Lassin lean dávjá gullan bajásšattadettiin báikkálaš sáme-gielagiid dadjamin ahte divttas-vuotnalaččaid lea lossat ipmirdit, muhto finnmárgkolaččaid lea goasii veadjemeahttun ipmirdit.

Geasset 2004 almmuhii girjelágádus Skániid girjie “Just Qvigstads lappiske ordbok fra Ibestad, Lenvik og Ofoten”. Dalle elven ahte norggabeali Sámediggi ii dohkkehan dan oahpahas geavahit ea.ea. dan sivas go sánit eai leat dohkkehuvvon sámi giella-lávdegottis, ja eai suige goassege dohkkehuvvo, go dál leat vihtta jagi vássán ja giella-

lávdegoddi ii leat vel ge álggahan ge dohkkehanproseassa. Bealle prentendoarjja nai gáibiduvvui ruoktot, muhto sivvan dasa buorre lihkus ii lean ahte háliide dakkaviđe hilgut sátnegirjji sániid, muhto go lei ila čuorbbes giellabargu.²

Čakčat 2008 deiven dáhpedorpmis oaidnit čállinbinná mii addojuvvui Romssa Universitehta sámegiela studeanttaide ruovttubargun gonnes(gos) galge digaštallat leaš go dohkálaš geavahit muhtin sániid, ea.ea. *goktes* ja *midja* (mu muittu mielde) čállingielas vai šattaš go badjelmeare váttisin oahppat riektáčállima jus buotlágan suopmansánit dohkkehuvvojit. Nu go mon namuhin álgoálggos de gulan ieš Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanguvlui, orun dáppe ja doaimman giellageavaheaddjin sihke virggálaččat ja priváhta eallimis. Jos guovllus leat geavahas sánit mat leat dohkketmeahtumat oktasaš davvisámegiela čállingillii (gč bajibučča Qvigstada sátnegirjji) ja mat geažuhuvvojit noađđin ja mástorándin oktasaš čállingillii, de lea lunddolaš eahpidišgoahtit suopmana gullevažvuoda davvisámegillii. Leaš go nu ahte muhtin isoglossaide lea biddjon ila garas deaddu go válđo-suopmanráját gessojuvvoje?

Dain vásáhusain badjánii hállu iskat jogo Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis lea stuorit gielalaš oktavuolta julevsámegielain go davvisámegiela normerejuvvon ja dohkkehuvvon gielain.

1.2 Gulahallan almmiguovllu doahpágiid dáfus

Almmiguovllu doahpagat leat sámegillii heivehuvvon *davvi* mielde, mii lea meara guvlui. Dan sivas lean mon hárvánan dadjat Oarje Romssa dan guovllu birra man finnmárcolaččat gohčodit Lulli Romsan vai Máttá Romsan. Dan čállošis geavahan Oarje Romssa duššefal dalle go dán guovlu vai dán guovllu suopman lea sáhkan. Gulahallama dihte lean muđui válljen geavahit daid almmiguovllu doahpágiid maid lea dábáleamos gullat ja lohkat davvisámegillii, namalassii Finnmárkku suopmaniid mielde, beroškeahtá das ahte mus lea davás nuorttas ja lulás oarjjás.

² Geahča Sámediggeráđi ášši SR 016/05. Mon barga dainna sátnelisttuin girjelágádusa ovddas ja lean barggu giellafágalaš ovddasvástideaddjin.

Go mon lean bájuheamen olbmuid, de dieđusge šaddá suopmana mielde almmiguovlluid nai, dego dán barggu bajilčállagis *mon val vuorrástuvam nuortasámeielain*, de lea nuortasámeigiella davvisámeigiella.

1.3 Čuolbma

Dan barggu válldučuolbma lea guorahallat Ufuolta ja Oarje Romssa sámeigiella suopmaniid iešvuodaid davvisámeigiella čállingiella ektui. Lea vehá eahperehálaš sulastahttit normerejuvvon čállingielain, muhto čállingiella lea maiddái suopman ja lea nai dat suopman mas lea stuorimus árvu giella geavaheddjiid ja eiseválddiid gaskkas (Trudgill 1979: 18-19).

Barggus lea deskriptiivvalaš ulbmil ja sulastahttinulbmil. Čulbmii gullá nai iskkadit man muddui guovllu gielalaš iešvuodat heivejit oktii julevsámeielain, erenoamážit Divttasvuona julevsámeielain. Vuolit ulbmilin lea geahččat gávdnožit go dološ mearrasámesuopmana dovdomearkkaid bázahusat, vai lea go Qvigstadas áibbas riekta go čálii ahte johttisámiid suopman lea ollásit jávkadan mearrasámeigiella. Dan sivas lean válljen geahččat suopmana sihke synkronalaččat ja diakronalaččat. Diakronalaš bealit bohtet ovdan boares teavsttaid guorahallamin ja vel dalle go geahččalan gávdnat fonemaid dološ hámiid giellahistorjjálaš dutkosiid mielde. Synkronalaš beallái lean bidjan eanemus deattu.

Sosiolingvisttaid mielde lea suopman seammá ollislaš go giella. Mon ferten danin ráddjet ja válljet masa bijan deattu. Suopmandutkamis ja isoglossaid geassimis atniba Chambers ja Trudgill čuovvovaš osiid:

1. <i>lexical</i>	sátnerádjju
2. <i>pronunciation</i>	jietnadanvuohki
3. <i>phonetic</i>	fonologijja
4. <i>phonemic</i>	fonemihkka
5. <i>morphological</i>	morfologijja
6. <i>syntactic</i>	cealkkaoahppa
7. <i>semantic</i>	semantihkka

(Chambers&Trudgill 1995 :115)

Soai eaba deattut nuppiid nuppiid bajábealde, baicce deattuheaba ahte ii gávdno dan rádjái juoga mii čujuhivččii dasa ahte geavvá bidjat suopmandovdomearkkaid árvoortnega mielde:

Yet in the entire history of dialectology no one has succeeded in devising a satisfactory procedure or a set of principles to determine which isoglosses or which bundles should outrank some others (Chambers&Trudgill 1995:112).

Ufuohta ja Oarje Romssa ássama, historjjá ja ealáhusaid dihte (gč 2 . kap.) ávustan vai einnoston ahte suopmana iešvuodát vuosttažettiin gávdnojit sátnerájus, fonologiijas ja jáhkkimis syntávssas nai ja duššefal muhtin muddui semantihkas ja morfologiijas.

Lea hui dábálaš bidjat fuomášumi fonehtalaš dovdomearkkaide ja rievdademiide suopman-dutkamis, ja fonologalaš rievdadeamit ja iešvuodát gullet nai giela váldodovdomearkkaide.

Dávjá leat giellageavaheaddjit vásihan ahte sánit leat hehtten gulahallama, ja dan sivas sáhtta dadjat ahte sátnerádju lea čalbmáičuohcci suopmanmearka. Muhto sátnerádju ii oro leahkimin áibbas luohtehahti go lea rievdavaš. Media bokte leat olbmot gullan ja oahppan iežá sániid ja doahpagiid. Informánttaide lea álki válljet eret guovlluspesifihkka sániid jearahallanoktavuođas.

It seems a safe assumption to rank leksical differences as more superficial than pronunciation differences because the former are more likely to be subject to selfconscious control or change than the latter (Chambers&Trudgill 1995:113).

Sámegiela suopmanrájáid ektui lea sátnerádjukárten ovdal nai geavahuvvon isoglossan. Nesheim lea omd veardádaladettiin lagamus rádnágielaiguin vuosehan goktes odđaaigásaš reaidduide leat boahtán sánit vai namuheamit sihke dološ norrøniagielas ja vel ruoššagielas (Nesheim 1967). Bergsland fuomášuhtta dološ gárjeliid vearro- ja gávpeguovllu váikkuhusa sátneráju hárrái (Bergsland 1967:50). Dološ hálddašanguovllut leat nai váikkuhan sátnerádjui. Otná davvisámegielas geavahuvvojit dávjá sánit oarje- ja nuortamearkan.

Dađi mielde go lohkađáidu viidána ja dađi mielde go sámemedioid gokčanguovlu šaddá sullii seammá go árbevirolaš sámeguovlu, gártá sátnerádjui unnit ja unnit luohtehahti suopmanmearkan. Oahpogirjjiid ja media bokte levvet gievrramus giellaguovlluid sánit

miehtá Sámi. Sámis lea dilli leamaš nuvt ahte oktasaš mediat eai báljo gávdnon ovdal ođđasut áiggis. Dáruiduhttinpolitihka geažil lea lohkanáidu eatnigillii váilon álbmogis, ja jos livččii lohkanáidu, de ii livčče váikkuhan ollu go lohkanušat eai ban leamaš ge. Dan sivas duosttan atnit sátneráju gievra ja anolaš suopmanmearkan.

Dat lea duogáš dasa ahte välljen čuolmmaid čoavdit dainna lágiin ahte iskkan dárkileappot fonologiija, sátneráju ja syntávssa, ja völddán morfologalaš beliid ja semantihka geahppaseappot.

1.4 Metoda

Mon geavahan báddemiid mat leat dahkkon Ufuohtas ja Oarje Romssas áigodagas 1958-1986, ja dasto mu iežan notáhtaid ja boares teavsttaid. Mon lean dán barggus välljen doallat nuorat buolvva suopmana dutkosa olggobealde go dehálaš oasi čuolmmas lea geahččat suopmana nuvt go hollojuvvo daid olbmuid gaskkas geain lea sámegeiella áidna vuosttasgeiella.

Báddemat gokčēt moadde buolvva ja devdet dan dihte gáibádusaid mat leat biddjon vuodđomateriálii go áigu iskat suopmana “apparent times” vuogi mielde (Chambers & Trudgill 1995: 88-89). Visot informánttat gullet boarrásut bulvii.

Gaskaahkásaččain lea dárogeiella vuosttasgeiellan, dáidet soapmásat leat oahppan sámegeiella vuosttasgeiellan. Nuorat buolvvain gávdnojit fas olbmot geain lea sámegeiella eatnigiellan, muhto stuorimus oasis dain lea nubbi vánhen iežá suopmanguovllus mii diedusge lea mielddisbuktán ođđa innovašuvnnaid. Lassin leat oahpahus, mediat ja oahpaheaddjit geat bohtet iežá suopmanguovlluin, váikkuhan sin suopmanii. Dan sivas doalan daid buolvvaid olggobealde.

Mon lean vehá ákkastallan iežainan gosa mon ieš gulan guovllu gielageavaheaddjin. Muhtin iešvuodát, man birra mon diedán go lean bajásšaddan ja orun giellaguovllu siskkobealde, eai gávdno materiálas. Lyons váruha eatnegielat dutki geavahit su iežas giella ovdamearkan, muhto dadjá dohkálažžan dan maid sámegeielat dadjá ja nubbi sámegeielat dohkkeha (Lyons 1968:137-138). Dan sivas leat mus notáhtat maid obba easkka lean

váldán go lean jearahan boarrásut olbmuin vissis gielalaš dáhpáhusaid dan vuogi mielde ahte lean dáhtton sin dadjat sámegeillii dárogielat cealkagiid, sániid ja cealkkaosiid.

1.5 Huksehus

Álggos, nuppi kápihttalís, čálán dutkanguovllu birra; gonnes lea, guovllu historjjá oanehaččat, gielladili ja gielladili váikkuhusaid. Loahpas nuppi kápihttalís dajan vehá ovdalaš dutkosiid birra.

Golmmat kápihttalís gávdno vuoddomateriála árvvoštallan, sihke informánttaid, báddemiid, notáhtaid ja teavsttaid árvvoštallan.

Materiála ovdanbuktin lea njealját kápihttalís ja dan maŋŋil boahtá materiála analiisa viđat kápihttalís.

Mon sulastahtán suopmana julevsámegeielain guđat kápihttalís ja buvtán loahppajurdagiid čihččet kápihttalís.

1.6 Transkriberen

Lean transkriberen fonemalaš transkripšuvnna mielde dalle go oainnán dehálažžan transkriberet. Fonemalaš transkripšuvnna okta symbola sisttisdoallá ollu fonaid ja allofonaid, omd visot *g* fonat čállojuvvojit /*g*/. Fonehtalaš transkripšuvnna okta symbola ovddasta ovttá fona, ja lea dan dihte hui dárkilis transkripšuvdna. Fonemalaš transkripšuvnna lea lunddolaš geavahit symbola mii sulastahtá ovttá allofonain mat gullet fonemii ja lea nai lunddolaš geavahit eaŋkilis symbola (Endresen 1997: 50). Mon lean välljen čuovvut dan vuogi, ja geavahan sámi bustávid symbolan. Dat mearkkaša omd ahte čuoddjilis klusiila *b* transkriberejuvvo /*b* / visot oktavuodas. Čuojakeahtes klusiila *b*, mii dán suopmanis gullo leahkimin *p*, transkriberejuvvo /*B* /, omd *gálbi* transkriberejuvvo /*Gá:l 'Bie*/ ja *gálbbi* fas /*GálBie*/. Das čuovvu nai ahte *sj* fonema merkejuvvo /*š*/, *tsj* fonema merkejuvvo /*č*/, *ts* fonema merkejuvvo /*c*/, *dsj* fonema merkejuvvo /*ž*/, *ds* fonema merkejuvvo /*z*/ ja lean nai välljen sirret *a* ja *á*. Palatála *l* merken /*l*/, palatála *n* merken /*ń*/, palatála *d* merken /*d'*/ ja

palatála *t* merken /*t*/. Mon geavahan /*ʔ*/ švávokála mearkan, ja /:*/* merket guhkes vokála-jietnadaga. Konsonántta gemináhta transkriberen duoppalkonsonánttain ja guhkes gemináhta merken duoppalkonsonántain ja švávokálamearkkain, omd *gillo* transkriberejuvvo /*Gil'lo*/. Čielga preaspirašuvdna lea eanaš davvisámegiela suopmaniin áiggi mielde šaddan sierrá jietnadat mii dábálaččat merkejuvvo *h*-bustávain (Sammallahti 2007:110). Nu lean nai merken preaspirašuvnna, omd *báhpa* transkriberejuvvo / *Báhpa*/. Transkriberejuvvon sánit gávdnojit finjuruođuid siskkobealde, omd. /*vek'sie*/.

Duogáš dan eaŋkilis fonemalaš transkripšuvdnii lea ahte diedut mat eai leat mielde fonemalaš transkripšuvnnaš, leat ávašteaddjit allofonalaš njuolggadusaid mielde (Endresen 1997: 52).

Forklaringa ligg i at dei detaljane som ikkje er med i den fonemiske transkripsjonen, langt på veg er **forutseielige**, og vi kan gjøre greie for dei med såkalte **allofoniske regler**, som fortel kva for omgivelsar allofonar i komplementær distribusjon fins i og kva for allofonar i ikkje-distinktiv opposisjon som fins (Endresen 1997: 52).

Go in oainne dárbbu transkriberet, de bijan sániid fitnjut.

1.7 Dán kapihttala váldočuoggát

Duortnussámegiela norggabeali suopmaniin gávdnojit gielalaš iešvuodát davvisámi standárdagiela ektui. Seammás leat dán lulimuš suopmanis, Ufuohta ja Oarje-Romssa suopmanis, ollu oktasaš gielalaš bealit julevsámegielain. Bealljái gullo Ufuohta ja Oarje-Romssa suopman hui boareslágán go ollu dološ gehčosat leat anus ja guovddáškonsonantisma lea bisson gonnes muđui davvisámegielas lea rievdan. Fonologijja ektui gullo leahkimin julevsámegiela lahka ja sátneráju hárrái gávdnojit ollu sánit mat eai leat davvisámi stuoratsátnelisttus eai ge leat dohkkehuvvon davvisámegiel sátnin Sámedikki giellalávdegottis, muhto gávdnojit julevsámi sátnelisttus julevsámegillii. Leat sihke morfologalaš, fonologalaš, syntávssalaš ja leksikálalaš iešvuodát davvisámigiela čállingiela ektui, vai nuvt go davvisámi čállingiella boahát oidnosii dál sihke mearrádusain, digaštallamiin ja mediaid bokte. Jearaldat lea jogo Ufuohta ja Oarje-Romssa suopmanis gávdnojit eanet oktasaš dovdomearkkat julevsámegielain go davvisámegiela dohkkehuvvon čállingielain. Nubbi miellagiddevaš hástalus lea jogo dološ mearrasámi suopman

vuhtoš man ge ládje márkosámi giliin. Lea veadjemeahttun dán barggus iskat juohke gielalaš beali Ufuohta ja Oarje-Romssa suopmanis. Lean dan dihte välljen geahččat vuđoleappot moadde dáhpáhusa ja čiekŋudit fonologiijii, sátnerádjui ja moadde syntávssalaš dáhpáhusaide. Muđui háliidan buktit ovdan iežá beliid vehá geahppaseappot.

2 Ufuohta ja Oarje Romssa guovlu

Dutkanguovlu lea Durdnosa suopmana lulimuš ja oarjjimuš suopmanguovlu Norgga bealde, Sáččá ja Báhccavuona rájes gitta Áhtavuona rádjái, Ruota rájás Viesterállasii.

Karta 1. Durdnosa suopmanguovlu Norgga bealde. (Vuodđokarta/Kartgrunnlag: Statens kartverk Lisensnr.: NE12247NE-535290)

2.1 Ássanhistorjá

Ufuohta ja Oarje Romssa sámi ássamat leat boarrásat. Arkeologalaš roggamat vuosehit ahte sámit leat leamaš guovllus juo álgo-norrøna áiggis (dárogillii:ur-nordisk tid).

Arkeologalaš gávdnosat Siellágis Sissiiddas, mii lei hui guovddaš mearrasámi ássanbáiki 1500-1600 logu vearrulistuinn, leat nu boarrásat ahte gullet nuorat germánalaš ruovdeáigái, 410-650 m.Kr. Seammá áigái gullá nai goahtesadji Roabavuonas, mii lea hui lahka dološ gávpebáikki (Hansen: 2000:91). Iežá roggamat cuigejit seammá guvlui. Riebevákkiis (mii ii leat mearragáttis) Skániin leat pollen- iskosat daterejuvvon 600 m.Kr., ja Huvllás (Foldvikas) Rivttagis lei ássanbáiki juo 660-885 m.Kr. (Hansen: 2000:84).

Dološ Snorre girjjálašvuodas leat sámít namuhuvvon obba dávjá, ja erenoamážit leat sámít namuhuvvon háløyg-hoavddaid oktavuodas. Sigurd Slembe orui sámiid luhtte Gljuvra-fjordis, lahka Dielddanuori, go sámít dahke sutnje vanccaid. Beakkán Tore Hund lei goaruhan sámiid alccesis biktasa man čađa vearjjut eai bastán. Islánnas lea gávdnon goaivu gonnes lea čállon okta sátni sámegillii. Bergsland jáhkká čállosa Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis bohtán, mii nai heive dasa ahte son guhte jáhkkimis eaiggádušai goaivvu, gulai islándalaš sohki mii lei bohtán Ulppis (Hadsel-sullos) Viestterállasis (Olsen ja Bergsland 1943:11 ja 16).

Lea eahpitkeahhtá leamaš gávppášeapmi háløyg-hoavddaid ja báikkálaš sámiid gaskkas, mii lea leamaš gánnáhahti goappašiid joavkkuide, ja erenoamážit háløyg-hoavddaide geat leat gáibidan sisa vearu. Lea jáhkihahti ahte háløyg-hoavddat eai luoitán iežá olbmuid sisa sámii vuonaide ja vierddaide, go dáža sisafárren vuonaide álggii easka go háløyg-hoavddat ledje mássán fámu, sullii jagi 1400 (Hansen: 2000: 91-92). Báikenamat sihke dárogillii ja sámegillii vuosehit ahte rádnágielat (kránnjágielat) leat váikkuhan nubbi nuppi.

Guovllus leat leamaš nana mearrasámi ássamat gitta sullii 1550 rádjái. Dalle dát siiddat moallanišgohte dážaid sisafárremiid geažil. Dološ Siggevári siidarájat manne sisa dálá Norgii, ja eahpitkeahhtá lea leamaš oktavuoda siseatnama ja mearragátti siiddaid gaskkas juo árrat. Goas dološ Siggevári ja Diggevári guhkes johtimat álge, lea váttis diehtit vissásit, muhto várra 1500 logu loahpageahčen. 1600 logu álgogeahčen ledje johtimat juo álgán áibbas sihkkarit. Muhtimat ledje badjel dálvvi nai Másealggi oarjjábealde ja muhtumat johte nuorttas čakčat ja bohte fas jođi Mearrariikii gidđat. Lassin ledje badjeolbmot geat ledje birra jagi Mearrariikkas. Čálalaš gálduin 1550 logu rájes, vearrulistuun ja duopmu-girjjiin, ihtet golbma sámejoavkku, mearrasámit, márkosámit ja boazusámit, ja dain listtuin eai earut dan guovtti boazusámi joavkku (“østlapper” ja “vestlapper”) gaskkas (Hansen: 2003:342). Rauø lea duodaštan ahte seammá olmmoš muhtumin gullá mearrasámi vai márkosámi jovkui Mearrariikkas ja muhtumin fas siseatnama jovkui Badjeriikkas (Rauø 2006). Dološ mearrasámit jávke dađistaga³. Muhtumat seaguhe márkosámi jovkui, muhtomat fárrerje davás ja muhtomat adnojuvvoje dážan go sin ealáhus lei seammálgan go

³ Sundi E. Rosenwinge čállá iežas Nordlánda raporttas :” Jeg har i Saltens geislige skrifteprotocol seet, at en præst i Ofoten, Jochum Leth (báhppa Ufuohtas 1721-1742), havde af finnerne tilkjøbt sig, og var indført som eier af mange slige rydninger (finnerydninger). Men i fogden Myhres tid (1738- 1752) bleve alle rydninger finnerne fratagne og lagte til kongen”. Dás bájuhuvvon Qvigstad mielde. (Qvigstad 1929c:34)

dáža ja sin orronbáiki lei mearragáttis, ja dan sivas eai leat merkejuvvon sápmiin vearrulistuun (Hansen 2003:331).

Márkosámit, vearrulistuun dábálaččat merkejuvvon “bögdefinn”, leat mearrasámesiiddaid ja siseatnama siiddaid maŋisboahhtit. 1700 logu rájes nuppástuhtti badjeolbmot dagahe ahte márkogiliid olmmošlohku laskkai sakka ja márkogiliid lohku nai lassánii. Dan sivas lea dálá márkosámiin nana čanastagat dálá Ruotábeali čearuide.

Márkosámi ealáhus lea álggu rájes leamaš lotnolasealáhus, gonnes (gos) eanandoallu, guolásteapmi, bivdu ja geahččobohccot leamaš vuodđun. Áigodatguolásteapmi sihke Lofuohtas, Sáccás ja Finnmárkkus lei dehálaš ollislaš birgejupmái, ja dalle erenoamážit Lofuohttaguolásteapmi. Dievdut oasálaste guolástemiide ja nissonat hoide lihtariid ja dáludoalu guolástanáigodagain. 1960 logu mielde guolásteami oassálastin unnui ja lei logi jagi siskkobealde hilgojuvvon veahkaekonomiijas.

Stuorimus oassi márkosámi dálut gárte husmánnebáikkiid dáža eanandolliid vai stáhta vuolde. 1800 logu mielde sii oste sin iežaset dáluid ja šadde viimmát dálloeaiggádin. Maŋnel maŋimus máilmmisoađi šattai eanandoallu deháleabbo ja deháleabbo veahkaekonomiijas. Ođđa áiggis márkosámiin leat juohkelágán bargu.

Verdevuohta gaskkal rájárasttildeaddji badjeolbmuid ja márkosámiid lei nanos gitta boazoguohtunkonvenšuvnnat hehteje oktavuoda. Lei dábalaš ahte badjeolbmuin ledje gáiccat mat ledje dálvet verddiid luhtte. Márkosámiin ledje fas bohccot mat ledje dálvet verddiid luhtte. Garraseamos dáruiduhttináigi bilistii dan oktavuoha. Norgga nášuvnna-huksema nammii rájárasttildeaddji boazodoallu ii beassan šat olles geasseorohagaid árbevirolaš eatnamiidda. Ođđa áiggis lea dološ oktavuoha čuožžilan ođđa hámis.

2.2 Gielalaš váikkuhusat

Lea jáhkehahtti ahte guovllus dološáiggis lei mearrasámeagiella. Qvigstad čállá ahte jápman mearrasámesuopman Guolásvuonas, Viestterállasis ja Divttasvuonas lei juoga gaskkal julevsámeagiela ja lulimuš davvisámeagiela. Divttasvuona ovddeš mearrasámeagiela son gohčoda ”finnagiellan” (Qvigstad 1925:17-18). Bergsland čállá ahte ”finnagiella” lea hui

lahka Gállafierdda suopmana (Bergsland: 1967:33). Váikko boares mearrasámegeiela lea jávkan guovllus, de lea lunddolaš jáhkkit ahte dát suopman lea váikkuhan dálá suopmanii ja ahte oasážit vuhttojit sihke sátnerájus ja muđui. Otnáš norggabeali julevsámegeielas daddjo leat dološ mearrasámegeiela bázahasat (Kalstad:1994:8).

Go sámít ja dážat leat orron nu lahkalašgaid nu guhkes áiggi go dán dutkanguovllus, leat dieđusge nai loanat dáhpáhuvvan nuppis nubái. Nesheim (1967) lea vuosehan goktes ođđaáigásaš reaiduide leat bohtán doahpagat norrønageielas ridduguovllus, ja ahte dát sánit leat sámáiduhhton juo álgo-norrønaáiggis⁴. Dárogillii leat nai bohtán sánit sámegeielas, omd rebie – rev. Mánja sámi báikenama vuosehit nai árra loana dárogeielas seammá ládje go mánja dárogeielat báikenama guovllus vuosehit árra loana sámegeielas.⁵

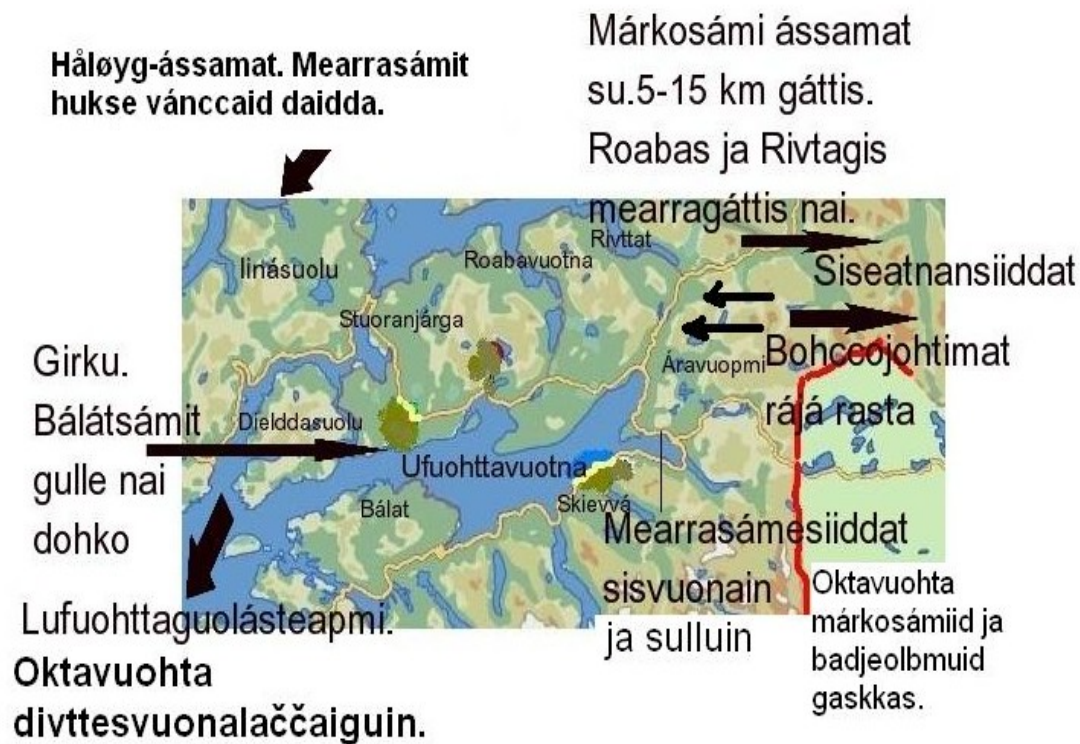
Márkosámi ássamat bukte siseatnama suopmana Mearrariikii ja oktavuoha rájásttildeaddji boazudoaluin gievrudahtii siseanansuopmana gitta su 1900, go Norgga olgoriika-politihkka hehttegođii ovtastallama. Áravuomis ja Rivttagis lea leamaš oktavuoha badjeolbmuid ja márkosámiid gaskkas gitta mañimus máilbmisoađi rádjái. Laestadiánalaš ruhkosat, erenoamážit Jiellivári juovlaruhkosat, leat nai leamaš ovtastallanarenat.

Guolásteapmi, ja erenoamážit Lofuohttaguolásteapmi, lei dehálaš ealáhus márkosámiide ja oktasaš dáhpáhus divttasvuotnalaččaiguin ja Romssa rittusámiiguin. Laestadiánalaš rohkosat doalvvuhe nai márkosámiid ja Divttasvuona sámiid oktasaš čoahkkebáikkiide. Laestadiánalaš ruhkosat ledje nai ovtastallanarenat ivgulaččaiguin. Dan sivas lea leamaš dávjá oktavuoha gaskkal norggabeali julevsámegeielagiid ja norggabeali duortnussámegeielagiid dan áigodagas go iežá davvisámegeielasuopmanat eai šat gullon nu dávjá Ufuhtas eaige Oarje Romssas. Sisafárremat 1960 logus, go Sis-Finnmárkku badjeolbmot bohte dan guvlui, eai leat váikkuhan báikkálaš suopmanii go ii lean stuorrát ollu oktavuoha márkosámiid ja sisafárrejedjiid gaskkas.

Vuolábeali govvosis oaidná deháleamos váikkuhusaid.

⁴ Álgo-norrønaáigi – dárogillii urnordisk tid. Eami-norrønaáigi sáhtášii nai leahkit molssaeaktu. Norrønageiella, dárogillii norrønt, in dieđe iežá doahpaga dasa.

⁵ Ollu sámi báikenamat mat bohtet norrønageielas, leat plurálas, omd Ivvárstádit. Dat vuoseha ahte loatna lea dáhpáhuvvan juo norrønaáiggis go dalle ledje dat báikenamat plurálas norrønageielas. Dárogeielat báikenamat mat sáhttet leat bohtán sámegeielas, gávdnojit hui boares gálđuin, omd Svolvear, man vuodđu lea suolu. Lea jáhkehahti ahte suolu lea vuodđun visot daid Sol- namaide nai, mat gávdnojit guovllus. Viesterállasis leat dievva Gás- namat, main vuodđu soaitá leat goahtesadji, mii synkopeain šaddá goasadji.

Karta 2: Guovllu gielalaš váikkuhusat áiggi čađa ealáhusaid ja girkostallama vuodul.
(Vuođđokarta/Kartgrunnlag: Statens kartverk. Lisensnr.: NE12247NE-535290)

Loahpas namuhan ahte dološ hálddahusrájaid mielde gahččet ollu isoglossat oktii. Torne Lappmark ollii luláš Gáitun etnui gitta 1742 ja dološ gárjeliid (birkarler) vearro- ja gávppašanguovlu lea miellddisbuktán innovašuvnnaid erenoamážit sátneráju hárrái.

2.3 Gielladilli

Njálmmálaš dieđuid mielde lei sáme giella ealli ja goasii áidna giella sámi gilážiin 1900 logu álgogeahčen, ja sáme giella lei dat dábálemos ruovttugiella gitta maŋŋil maŋimus máilmmisoađi rádjái. Muhtumin go Norggas lea čađahuvvon olmmošlohkan, leat maiddái sámit ja daid giellageavaheapmi kártejuvvon.

1950 olmmošlohkama oktavuođas lohke sáme giellagiid. Skoviin sii merkeje jogo sáme giella lei áidna ruovttugiella, jogo ruovttugiellan lei sihke sáme giella ja dárogiella ja

jogo suomagiella lei ruovttugiellan okto vai sámegiela dahje dárogiela olis. Metoda orru dalle leahkimin ahte soames virgeolmmái manai birra skoviiguin ja devddii daid veagaid bealis, goit sámegilážiin.

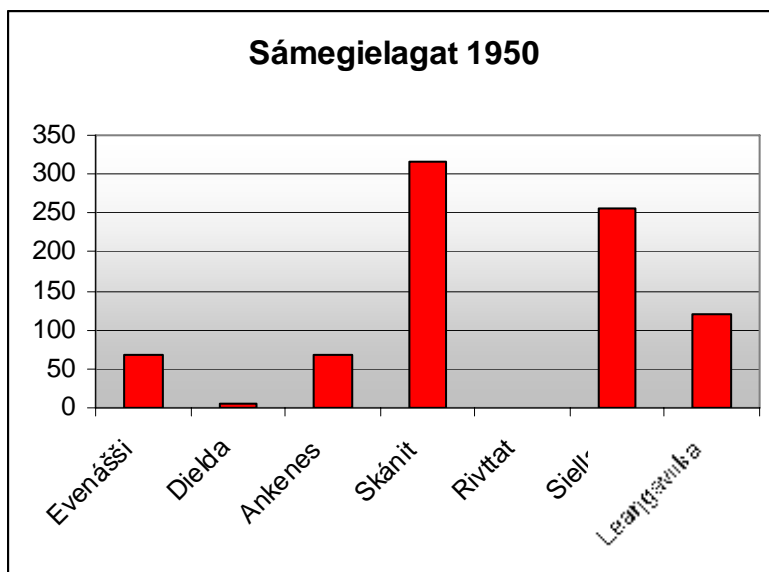
Tellerne hadde forstått spørsmålet om språk noe forskjellig. Enkelte hadde bare fylt ut rubrikken for hovedpersonen i husholdningen, og ikke for de andre medlemmer av husholdningen, mens andre hadde fylt ut rubrikken for alle medlemmer av husstanden. (Folketellingen. Åttende hefte. 1957:21)

Dasto čilgejuvvo goktes sii leat giehtadallan ášši go njuolggadusat leat leamaš eahpečielgasat (Folketellingen. Åttende hefte. 1957:21).

“Folketellingen. Åttende hefte” logadettiin fuobmájin man dávjá lea čállon ahte sámiid ja kveanaid lohku lea njiedjamin sakka, ja ahte sihke sámegiella ja kveanagiella orru jávkamin oba johtilit. Munnje badjánii eahpádus sámi olmmošlohkama rehálašvuhtii vuosttažiin danin go orui leahkimin oba sahtedohko čađahuvvon, muhto maiddá danin go vávjigohten ahte duodaštit dáruiduhttima buriid bohtosiid lei hui dehálaš bealli.

Gal juo dan vihkon ovdalgihtii ahte unnán ledje sámegielagat dan lohkama mielde, muhto buvttán dás loguid, ležžet go riektá vai eai. Mearkkašanveara lea omd ahte čielga sámi suohkanis, Rivttagis, eai gávdnon sámegielagat dan lohkama mielde. Bálágis eai lohkan sámegielagiid. Tabeallas lean sirdán ovddeš Asttavierdda suohkana Skániid suohkana loguid ollái ja Loabága suohkana Siellaga suohkana loguid ollái vai álkit oaidnit goktes gielladilli lea rievdan. Asttavierda ja Skánit biddjojuvvoje oktii 1960 logus ja lea dál Skániid suohkan. Loabága ja Siellaga suohkanat nai biddjojuvvoje oktii 1960 logus, muhto šadde fas sierrá suohkanin 1970 logus ja leat ain sierrá suohkanat, muhto 1970 olmmošlohkamis ledje ovttas namain Siellaga suohkan. Mon lean visot tabeallain rehkenastán daid oktii. Ankenes suohkan lea dál oassi Narviikkas.

Vuolábeali tabealla ja diagrátamma vuosehit loguid.

Suohkan	Sámegielačat
Evenášši	69
Dielá	6
Ankenes	69
Skánit	316
Rivttat	0
Siellat	257
Leangaviika	121
Oktiibuot	838

Govus 1. Sámegielačat suohkaniid mielde. 1950 olmmošlohkan.

Go olmmošlohkan čađahuvvui ođđasit 1970s, de lohke fas sámiiid ja sámiiid giellamáhtu. Sii eai sádden sámeskovi⁶ juohke olbmui ja juohke suohkaniid. Sii jerre sámii giela ja identitehta birra ovdalgihtii válljejuvvon guovlluin golmma davimus fylkkas. Giella-válljemat ledje jogo sámigiella lea vuosttašgiellan, jogo sámegiella lea unnimus nuppi vanhema vuosttašgiellan vai jogo sámegiella lea unnimus okta boaresvánhemiin vuosttašgiellan. Loahpas lei identitehtagažaldat (Aubert 1978:18-19).

Liige sámeskovvi ii juhkkajuovvun juohkehažžii, muhto gilážiid mielde mat ovdalgihtii ledje rehkenaston sámii gillin. Dan sivas mii eat oaččo ollislaš gova das galle sámegielačat leat dain guovlluin, muhto mii beassat goit diehtit unnimus vejolaš meari (Aubert 1978: 19). Sámit, ja daid gaskkas nai sámegielačat sámit, geat dalle orro čoahkkebáikkiin ja gávvgiin, eai oba diehtán ge sámeskovi birra ovdal easka maŋŋil.

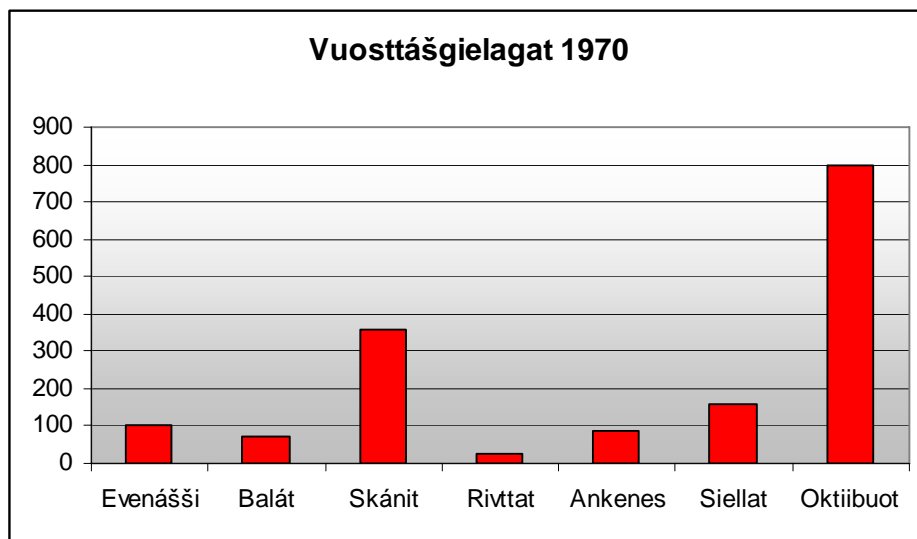
Visot logut mat gusket 1970 olmmošlohkui, leat vižžon Aubert girjjis (Aubert 1978:46).

⁶ 1970 olmmošlohkama oktavuodas lei sierrá kovvi mii sisttisdoalai jearaldagaid sámii giela ja identitehta birra. Dat juhkkajuovvui duššefal ovdalgihtii válljejuvvon giliide, mat rehkenastujuvoje sámii gillin. Mon lean gohčodan dan sámeskovvin go mu ruovttubáikkis lea juohkehaš álo gohčodan dan danin go lea leamaš ságasteapmi 1970 sámelohkama birra. Lei dávjá ságasteapmi olmmošlohkama ja sámeskovi birra. Olbmot leat oainnat eddon go eai leat beassan deavdit sámeskovi dan sivas go juste dalle ledje orrumin iežá báikkis. Nuppit leat fas eddon go manát ledje orrumin iežá báikkiin, ja dan sivas sin manát báifáhka šadde rivgun ja dážan. Jietnabáttiinformánttat mitalit dan birra nai ja gohčodit dan sámeskovvin dahje sámeskjeman.

Suohkan	1.giella	Vánhen 1.giella	B.vánhen 1.giella	Sápmi Identitehtta
Evenášši	101	189	219	154
Balát	70	129	146	76
Skánit	359	562	572	433
Rivttat	24	43	53	24
Ankenes	85	160	179	128
Siellat	157	292	318	212
Oktiibuot	796	1375	1487	1027

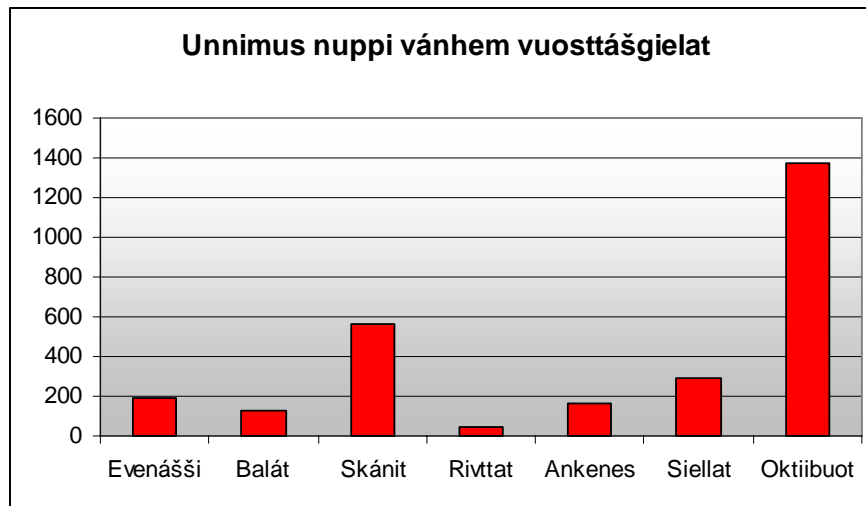
Govus 2: Sámegeielagat 1970 olmmošlohkan Tabealla Aubert 1978 loguid mielde.

Mii dalle lei Ankenes suohkan, gullá dál Narvikii. Dálá Loabága suohkan lei Siellaga suohkana vuolde. Mii oaidnit ahte Ufuohta- Astavierdda guovllus ledje sullii 800 olbmo geain lei sámegeiella vuosttašgiellan. Stuorimus oassi dain orro Skániid suohkanis.

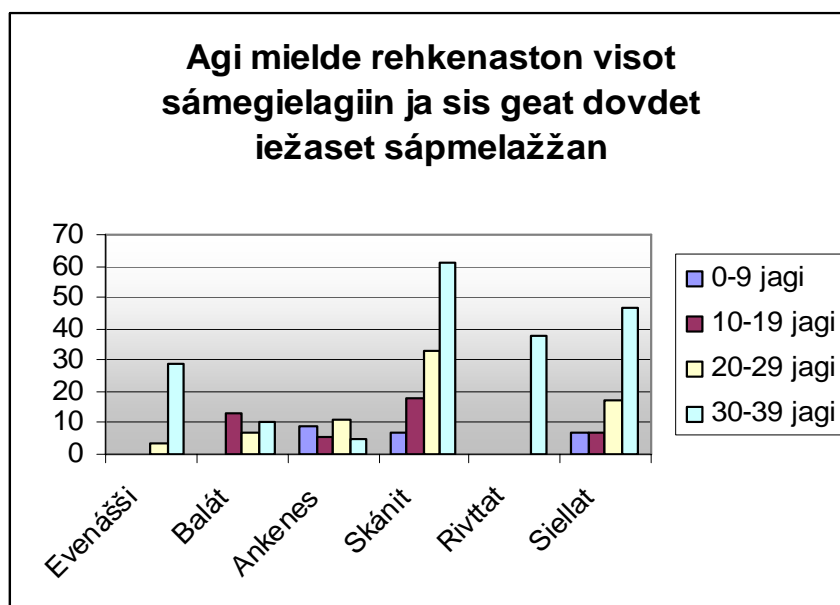
Govus 3: Diagrámma. Sámegeielagat 1970 suohkaniid mielde. (Aubert 1978)

Lea nai gelddolaš oaidnit gallásis lea unnimus nubbi vánhen sámegeielat, go dat vuoseha goktes dáruiduhttin lea leavvan guovllus. Vánhemat leat válljen dárostišgoahtit mánáidasaset. Boadus lea ahte giellamolsun lea dáhpahuvvamin. Eahpečielggas lea ain, dan sivas go dasa ii gávdnon válljenvejolašvuolta skovis, galls dain, geain lea dárogeiella vuosttasgiellan, máhttet sámástit vai sámástit beaivválaš eallimis.

Govus 4: Diagrámma. 1970 olmmošlohkan. Unnimus nubbi vanhemp sámegeielat. Logut Aubert 1978 mield.

Giellamolsun boahdá vel čielgasit oidnosii go sulastahtá giellamáhtu agiin. Tabeallas ii oidno áibbas vissásit galle máná ja nuora máhttet sámástit, go logu siskkobealde leat nai sii geat leat dieđihan iežaset sápmiin vaikko sis ii leat sámegeiella vuosttašgiellan (Aubert 1978: 46). Loguid siskkobealde leat dan ládje nai dat mánát geaid vanhempat leat dieđihan sápmelažžan jearahallanskovis. Liikka vuoseha nu sullii gosa lea mannamin dainna gielain.

Govus 5: Sámegeielagat 1970. Logut Aubert 1978 mield

Diagrámma vuoseha proseantta sis geat leat vástidan ahte sámegeiella lea vuosttašgiellan ja vel sis geat leat vástidan ahte sii atnet iežaset sápmelažžan vaikko dárogiela lea alddisat

vuosttašgiellan. Das oidno ahte Evenášis, Bálágis ja Rivttagis eai gávdno šat sámegielat mánát vuolil 10 jagi. Eai ge leat sámegielat mánát vuolil 20 jagi Evenášis eaige Rivttagis. Čalbmáičuohcci lea nai ahte unnán leat sámegielagat gaskkal 20 ja 30 jagi. Guovlu lea mannamin giellajápmima geainnu mielde.

Norggabeali Sámediggi bijai juo vuosttaš áigodagas johtui gielladilliguorahallamiid lullisámegielaguovllus ja julevsámegielaguovllus dainna ulbmiliin ahte nannet giela doppe gonnes giella lea uhkiduvvon. Guorahallamat jotke davásguvlui ja dan oktavuodas čadahuvvui gielladilliguorahallan Ufuohhta ja Oarje Romssa suopmanguovllus 1993-1994. Das bođii raporta mii galggai vuodđun giellanannendoaimmaide⁷.

Raporta sisttisdoallá ea.ea. giellamáhttuiskkademiid mat leat čadahuvvon muhtin márkosámi gilážiin. Báikkálaš jearahallit leat persovnnalaččat mannan huotnahiid (viesuid) mielde, addán olbmuide skovi ja fállan veahki deavdit skovi jos ieža eai veadján vai gillen. Válljejuvvon gilážiin leat juohkehaš badjel 11 jagi ožžon skovi, vel sii ge geaid jearahalli anii dážan.

Dat iskkadeapmi čadahuvvui čuovvovaš báikkiin:

Leaŋgáviikkas: gilážiin Rásmirvuovdi/Grasmyrskogen, Moski/Kvanli ja

Doaresoaivi/Tverrásen

Loabágis: gilážis Ruŋgu/Spansdalen

Rivttagis: gilážiin Skáidi/Kvernmo, Gohpi/Fjellidal ja Reaidu/Holtås

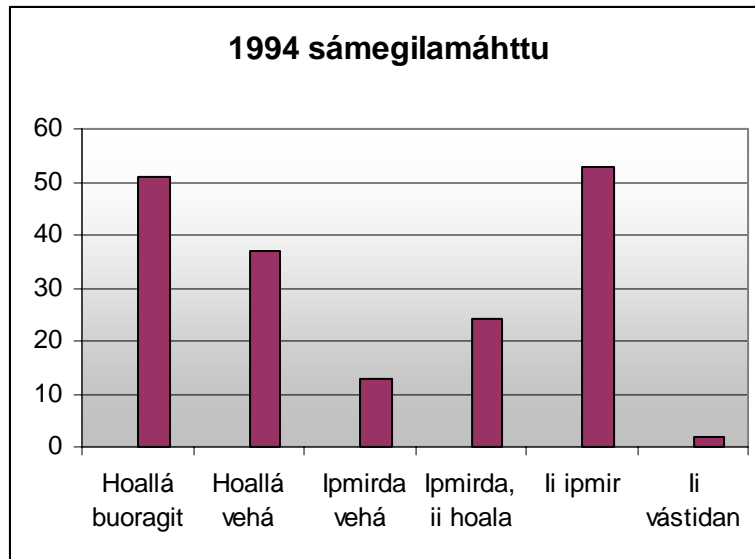
Evenášis: gilážiin Moski/Kvitfors ja Várivuolli/Myrnes

Skániin: gilážiin Oassa/Åsen, Labearja/ Laberg ja Márskárra/Marskar.

233 olbmo jearahalloje, 180 miedihe vástidit. Vástidanproseanta lei 77,3%.

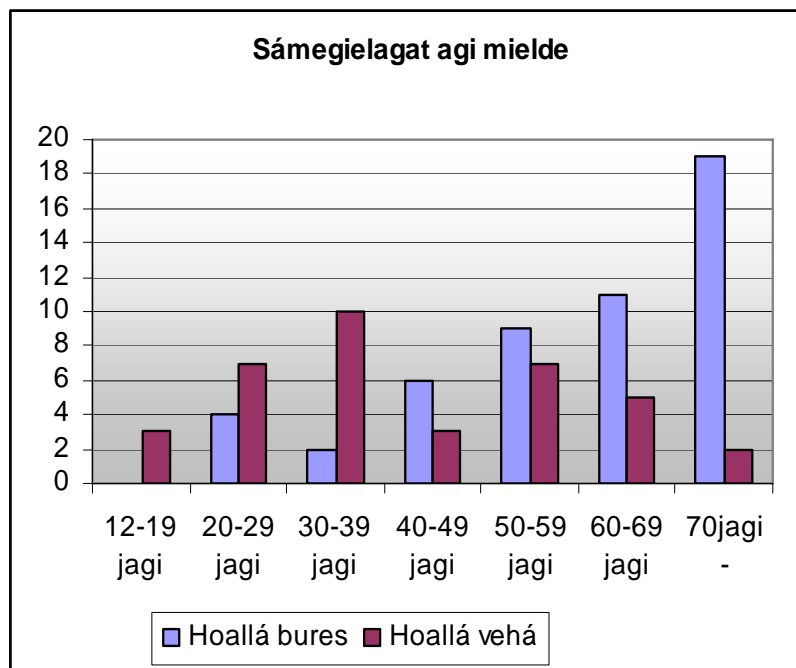
(Sámediggi 1994)

⁷ Mon ledjen dan guorahallanjoavkku ovdaolmmožin. Dan sivas diedán vissásit goktes iskkadeapmi čadahuvvui, ja ahte lei duohta vuorbadeapmi makkár gilážiin galggai iskkaduvvot.

Govus 6. Sámegielamáhttu 1994. (Logut: Sámediggi 1994)

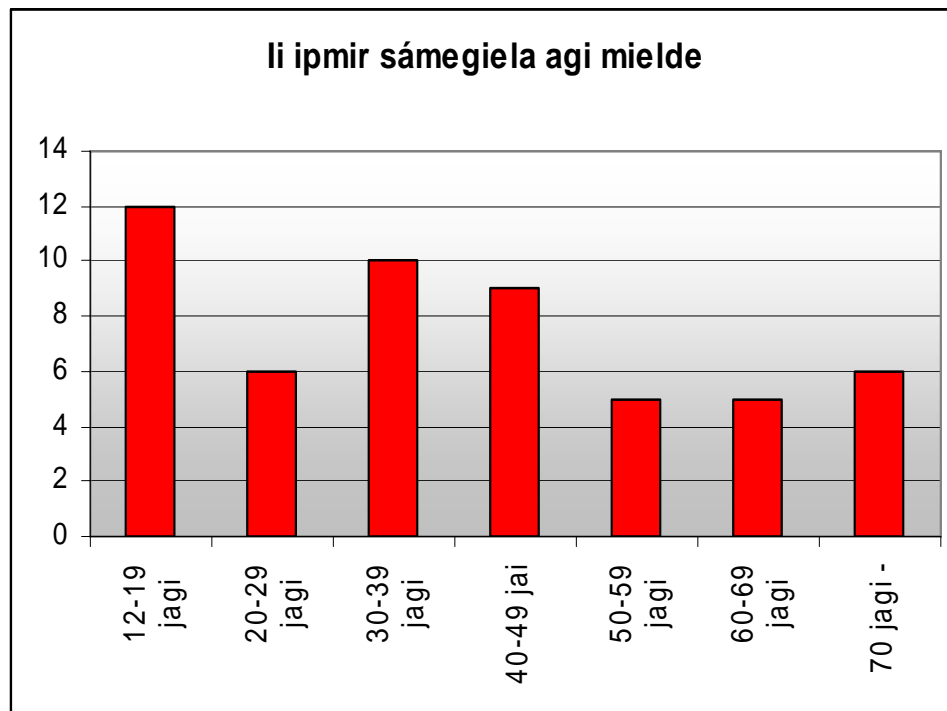
Diagrámma vuoseha ahte 28,3% dáid árbevirolaš sámi gilážiin hollet sámegiela buoragit. Lea miellagiddevaš diehtit sámegielagiid agi dain gilážiin. Unnán mánát ja nuorat sámáste 1970 olmmošlohkama mielde. Goktes de lea dilli 24 jagi maŋŋil?

Govus 7 a. Sámegielagat agi mielde (Logut: Sámediggi 1994)

Diagrámma vuoseha ahte sámegiella vuovttáhállá gaskaahkásaččaid ja nuoraid gaskkas. Dain 51 olbmui geat sámáste buoragit, leat 39 badjel 50 jagi. Gaskaahkásaččat hollet vehá sámegiela. 4 vuolil 30 jagi ságastit buoragit sámegiela ja 10 hollet vehá. Ii oktage vuolil

20 jagi sámás buoragit. Miellagiddevaš lea nai diehtit man boarrásat leat dat olbmot geat leat vástidan ahte eai ipmir sámegiela obbanassiige⁸.

Govus 7 b. Agi mielde geat eai ipmir sámegiela (Logut: Sámediggi 1994).

Diagrámma vuoseha ahte dain 53 olbmuin geat eai ipmir sámegiela obbanassiige, leat 37 vuolil 50 jagi. 16 dain leat badjel 50 jagi. Dát bohtosat duođaštit 1970 iskkademiid mat vuosehe ahte guovllu sámegiella lea garrasit uhkiduvvon.

Jagi 2000 barggahii Sámi Giellaráddi Sámi Ealáhus ja Guorahallanguovddaža Deanus iskkadit sámegiela geavaheami. Sii leat telefodnajearahallama bokte iskan ovttaskas olbmuid giellamáhtu. Ufuohta ja Oarje Romssa suohkaniin sii leat gávdnan čuovvovaš proseantta sámegielaigiid: Loabágis 14%, Skániin 12%, Siellagis 1%, Dielddás 0% ja Evenášis 0%. (Sámi Ealáhus ja Guorahallanguovddáš 2000:13) Dát guorahallan vuoseha ahte sámegielaigiid lohku lea njiedjan issorasat, sullii 14 proseanttain guhtta jáhkái, 1994s 2000ii. Sáhtta nai vuosehit ahte márkosámi sámegielaigiid eai leat ipmirdan jearahalli sámegiela.

⁸ Muittuhan ahte vaikko leat sámi gilázat, de eai leat dušše sámit doppe orrumin.

2.5 Ovddeš dutkamušat

J.A. Friis lea muhtin muddui geahččalan ráddjet sámegiela suopmaniid (Qvigstad 1925:8). Qvigstad čujuha Friisa girjái “Lappisk grammatikk” ja čilge ahte Friis doallá suopmana gaskkal Romssa ja Divttasvuona lulit váldosuopmanin, ja nuvt sirre dan Finnmárkku váldosuopmanis mii su čielggadeamis lea Romssa davvelis. Son ii leat sirren mearrasáme-suopmaniid sierra joavkun (Qvigstad 1925:8). Su stuorra sátnelisttus, mii bođii sullii 30 jagi maŋŋil, son lea bidjan oktii oktasaš válđojovkui Finnmárkku suopmaniid ja Durdnosa suopmaniid Ruotabealde (Friis 1886). Girjjis ii leat namuhuvvon šat gosa suopmanat Romssa fylkkas gullet, muhto Qvigstad lea dulkon dan nuvt ahte suopmanat gaskkal Báhcavuona ja Ufuohta nai leat ráddjejuvvon oktan Durdnosa suopmaniiguin Ruotabealde (Qvigstad 1925:9).

Just Qvigstad bidjá davvisámegiela váldorájá mearrasámi ja duottarsámi gaskii (Qvigstad 1925:5). Duottarsámi son juohká golbman joavkun: nuortajoavkun, oarjijoavkun ja lullijoavkun. Lullijovkui gullet dát guovllut: Leaŋgáviikkas Romssa fylkkas gitta Áhtávutnii Ufuohtas ja Čohkkiras Ruotabealde. Norggabealde lea jur seammá suopman go Ruotabealde Dálmmas su dieđu mielde ja dološ mearrasámi suopmanmearkkat eai vuhtto guovllus go duottarsámit leat ássan mearragáddái ja jávkadahtán dološ mearrasámi suopmana.

Son čujuha Wiklund bargui go juohká lulit joavkku Ruotabeali čearuid mielde golmma oassái: Dálmma suopman, Rávttasvuomi suopman ja Gálásvuomi suopman (Qvigstad 1925:16-17). Son čujuha ea.ea. čuovvovaš dovdomearkkaide:

- /š/ loahppakonsonántan šaddá /s/, muhto Leaŋgáviikkas ja Ufuohtas maiddá /š/ muhtomin.
- /c/ ja /z/ lea palataliserejuvvon
- /k/ ja /m/ loahppakonsonántan
- /ai/ ja /av/ daddjo /ei/ ja /ev/
- /oav/ ja /uov/ daddjo /ov/
- supiidna geavahuvvo
- Konsonánta *đ* jietnaduvvo /d/ muhto /r/ nai
- Konsonánta *t* daddjo /t/, muhto sáhtá nai daddjot /r/

- sátnerádjui mii lea hui iežalágan go muđui davvisámegiela

Loahpas čállá Qvigstad ahte girjjit mat leat čállon davvisámegillii eai heive riehta lulumuš suopmanjovkui. Lassin lea Qvigstadas sierrá sátnelistu guovllus.

Lagercrantz čállá ahte Rivttaga suopman lea lahka Čohkkirasa suopmana, muhto ahte das leat iešvuodát mat eai leat Čohkkirasas (Lagercrantz 1927: 136, dás bájuhuvvon Hansegård 1966: 84). Maŋgil son sulastahtá Rivttaga suopmana Divttasvuona suopmaniin ja gávdná ollu oktasaš dáhpahusat. Erenoamážit son deattuha fonologalaš ovttalágánvuoda. Su mielas kásusat elatiiva, inessiiva ja lokatiiva eai deatte nu ollu go guovlluid fonologalaš dáhpahusat (Lagercrantz 1958: 234 ja 238).

Hansegård lea dutkán Áravuomi suopmana ja sulastahtán dan Čohkkirasa suopmaniin. Dutkamušastis son čilge nai diakronalaš beliid ja sulastahtá iežá mearraguovllu suopmaniiguin ja Qvigstada teavsttaiguin. Son gávdná ahte Áravuomi ja Čohkkirasa suopmanat leat hui lahkalaš fonologii ja morfologii dáfus, vehá sátneráju dáfus nai, muhto erenoamážit sátneráju dáfus lea Áravuomi (vai Fiord) suopman hui lahka julevsámegiela. Son gávdná nai ahte earret eanet norvagismmaid, de Áravuomi suopman ii leat rievdan maŋimus 80 jagi⁹ (Hansegård 1966: 84).

Jernsletten (2000:9) juohká davvisámegiela váldosuopmaniid dáiguin rájáiguin: Nuorta-Finnmárku, Oarje-Finnmárku, Davvi-Romssa, Oarje Romssa ja Ruotabealde Duortnus. Son sirre Oarje-Romssa suopmaniid sihke Davvi Romssa suopmaniin ja Ruotabealde Durdnosa suopmaniin. Sivvan manne son sirre Oarje Romssa suopmana Gárasavvona suopmanis lea ea.ea. go Oarje Romssas ii leat deattohisstávvala /a/ assimilerejuvvon ovddit stávvala labiála vokála mielde seammá ládje go Gárasavvonis. Gárasavvonis ja Čohkkirasas *båttå* ja *skåvlå*, Oarje Romssas fas *botta* ja *skovlá*. Nubbi eaktu lea go Oarje Romssas ii guhko álgu deattuhis oanehis /a/ erenoamáš jietnadatbirrasis nugo Gárasavvonis. Oarje Romssas *dagam*, Gárasavvonis fas *dagàn*.

⁹ Dat mearkkaša áigodagas 1885-1965

J. H. Eira lea dutkán Skániid suopmana fonologijja ja čállán guokte artihkkala dan birra. Son lea nai sulastahtán Čohkkirasa suopmaniin ja davvisámi standárdagielain. Su artihkkaliin lea hui dárkilis fonologalaš transkripšuvdna.

Pekka Sammallahti juohká Oarje Sámi gielaide davit ja lulit joavkkuide, gonnes davvisámegeiella gullá davit jovkui oktan bihtán- ja julevsámegeielain. Dasto son juohká davvisámi golbman dialektajoavkun: Mearrasápmi, Finnmárkku sápmi ja Durdnosa sápmi (Sammallahti 1998:9- 20). Durdnosa suopman lea de juhkkuojuvvon njealji jovkui:

- Enodaga suopman gosa gullá suoma bealde Oarje Enodat ja Norgga bealde gaskal Ivgubađa/Gálggojoga ja Ráissa.
- Gárasavvona suopman gosa gullá Ruota bealde Geaggánvuopmi, Lávnjitvuopmi ja Gárasavvona vuovddečearut ja Norgga bealde Ivgu ja Báhcceavuotna.
- Čohkkirasa suopman gosa gullá Sárevuopmi, Dálbma, Gabná ja Leaváš Ruotabealde ja Ufuohta gitta Sážžái Norgga bealde.
- Girjása suopman gosa gullá Girjjis ja Bastečearru Ruotabealde.

Son namuha guokte iešvuoda leat dehálažžan Durdnosa suopmanis:

Nuppi stávvala oanehis eahpevuollegis labiála vokála u-vearbbaid 3.p.sg. preseanssas oaniduvvo /u/ ja šaddá /o/, mii dasto mielddisbukta ahte jos leaš diftonga vuosttaš stávvalis, de dat šaddá monofongan, omd. *čierru* => *čirro*. Seammá dáhpáhus lea maiddái lulit sámegeielain (julev- ja bihtánsámegeielas). Nubbi iešvuolta lea lokatiivva singulára n-geažus bárrastávvala máddagiin. Finnmárkku sámegeielas ja mearrasámegeielas lea s-geažus. Dasa lassin Sammallahti namuha ahte Durdnosa suopmaniin nai, seammá ládje go Finnmárkku suopmaniin, lea dáhpáhuvan dissimilašuvdna mii attii dološ nasála gemináhtaide ovdaklusiilla, omd. *bánni* => *bátni*, ja bidjá vel dovdomearkan ahte Čohkkirasa, Gárasavvona ja Enodaga suopmanat leat viehka dávjá massán opposišuvnna *č:c* ja *ž:z* (Sammallahti 1998:10 ja 19).

Su giellahistorjjálaš lasáhusas son čállá ahte Durdnosa suopman álgoálggos gulai julevsámegillii buoret go davvisámegillii. Durdnosa suopmaniin leat oktasaš dáhpáhusat lulit suopmaniiguin, omd metatase *vj* => *jv* ja guovddáškonsonánttat *bd* ja *gd*. Son namuha nai ahte leat eanet orjješsámi (Western Sami) innovašuvnnat Durdnosa suopmaniin, muhto son ii namut daid go eai leat leavvan davit suopmaniidda (Sammallahti 1998:198).

2.6 Dán kapihttala váldočuoggát

Dálá márkosámit, geaid suopmana mon iskkan, leat dološ mearrasámi siiddaid ja siseatnansiiddaid nuppástuhttiid maŋisboahhtit. Siseatnansiiddaid badjeolbmot leat leamaš dan mađe stuorra eanetloguin dáid gaskkas ahte dáidet leat jávkadan dološ mearrasámi suopmana. Maŋŋil 1900, go politihkka lei hehttet ja jávkadit rájárasttildeaddji boazudoalu, šattai unnit oktavuoha márkosámiid ja Ruotabeali čearuid gaskkas. Seammá áigodagas šattai Lofuohtaguolásteapmi deháleabbo veagaid ekonomijjas ja dan sivas šattai nai eanet oktavuoha Divttasvuona sámiiguin. Laestadiánalaš rohkosat leat nai dagahan oktavuoda Divttasvutnii.

Dan historjjálaš duogáš lea váikkuhan suopmanii oktan dainna ahte dološ gávpeoktavuoha háløyghoavddaiguin lea buktán loatnasániid dološ norrøngielas. Gitta ođđasut áigái lea leamaš unnán oktavuoha iežá davvisámegiela olbmuiguin, ii ge leamaš dábálaš guldalit sámeráđio ge.

Guovllus lea sámegielagiid lohku njiedjan garrasit 1900 logu mielde. Giellamolsun dáhpá-huvvagodii maŋŋil maŋimus máilmmisoadi. Unnán olbmot nuorat go 50 jagi sámaste 1994s.

Dutkit leat ráddjen guovllu suopmana gullat davvisámegillii, Norgga beali Durdnosa suopmanii. Qvigstad dajai dán suopmana olbmuin gulahallanválttisvuodaidda davvisámegiela čállingiela ektui. Lagercrantz lea deattuhan lagašvuoda julevsámegielain, ja Sammallahti dadjá Durdnosa suopmana álgoálggos gullat julevsámegillii.

3. Vuoddomateriála

Dan bargui lean geavahan vuoddomateriálan sihke báddejuvvon ságastallamiid, čálihuvvon jearahallamiid ja boares teavsttaid. Sáhtta ráddjet materiála dainna vugiin:

- Báddejuvvon ságastallamat mat leat čađahuvvon gaskkal 1958-1984 ja mat leat vurkkoduvvon Sámi Instituhtas ja Romssa Universitehtas suopmandutkama várás. Boarráseamos báddemiid lea Asbjørn Nesheim dahkan 1958s. Israel Ruonga báddenbargu lea dahkkon 1968s. Dasto lea John Henrik Eira čađahan jearahallamiid gaskal 1980-1982, ja Bongo fas 1982s.
- Báddemat maid ieš dahken ozadettiinan árbevirolaš máidnasiid ja iežá kulturárbbiid 1970 logu lohpageahčen.
- Jearahallamat maid ieš lean dahkan 1985/1986 ja 1998/1999 ja main mus leat notáhtat.
- John Haug giehtačálus
- Just Qvigstad teavsttat.
- Friis teavsttat
- Lagercrantz teaksta

3.1 Informánttaid veardádallan

Gielladutkan bidjá vassis gáibádusaid suopmangeografijalaš informánttaide. Chambers ja Trudgill (1995: 33-34) geavaheaba akronyma NORM informánttaid válljemis, sihkkarastit ahte oazžu rivttes suopmangova. Sudno eavttuid mielde galgá informánta leat:

- *N nonmobile*: orron seammá guovllus agistis
- *O older*: vuorrasut olmmoš
- *R rural*: orron boaittoealde
- *M male*: dievdoolmmoš

Gáibádusat bohtet das ahte guhte ii leat johtán ja fárren ollu, sus lea bisson guovllu suopman rievddakeahhtá go iežá suopmanat leat unnán váikkuhan. Vuorrasut danne go vuorrasut olbmui lea boares suopman mii sáhtta leat jávkan nuorabuš olbmui, ja boaitto-beal olmmoš danne go gávpotássiin rievdá suopman ollu johtilut go gilážiin. Sudno

loahppagáibádusa čilgehus lea ahte dievdoolmmoš hoallá eanet árbevirolaččat go nissonolmmoš. Oarjeservodaga nissonolmmoš geahččala buoridit iežas suopmana ja lea dihtomielaš jearahallandillái.

TAUS iskkadeamis Oslos duodašta Chambers ja Trudgilla teoriija nissoniid hárrái. Go leat iskan dárogiela “hunkjønn”-sániid –*en* gehčosa –*a* gehčosa vuostá, lea Vålerengas erohus sohkabeliid gaskkas dan mađe stuoris go 25%. Čilgehus dasa lea ahte nissoniid árvu árbevirolaččat lea leamaš vuollin, ja dan sivas sii geahččalit gielakoda čađa loktet iežaset árvvu, juoga maid dievddut eai dárbbas (Skadberg 1997:221).

Daiguin NORM- gáibádusaiguin sihkkarasto čielga ja buorre materiála gonnes vel leat seilon boares sánit ja dadjanvuogit.

Stuorimus oassi jietnamateriálain maid mon geavahan deavdá daid NORM- gáibádusaid. In leat ieš stivren stuorimus oasi jearahallamiin, muhto go lean guovllu olmmoš, de dovddan jearahuvvon olbmuid dili ja eallima, stuorimus oasi dain dovddan vai lean dovdan persovnnalaččat, ja sáhtán dan sivas veardádallat daid NORM- gáibádusaid mielde. Boarráseamos olbmot jietnamateriálas leat riegádan ovdal 1900. Nuoramusat leat riegádan 1930 loguin. Moattis leat orron vehá gaskka iežá guovllus, stuorit čoahkkebáikkiin dahje gávvgiin, muhto go lea dárogielat čoahkkebáiki vai gávpot sáhkkan, de ii suige leačča iežá sámesuopman váikkuhan sin suopmana. Okta informánta lea orron iežá davvisámi guovllus obba gaskka. Muđui leat gaittinat (buohkat) orron seammá suopmanguovllu siskkobealde ja boaittobealbáikkiin. Informánttaid gaskkas leat eanet dievddut go nissonat. Leat goasii duppal nu ollu dievddut go nissonat. In leat nu sihkkar ahte oarjemáilmmi teoriija sohkaheale dáfus hiehpá (heive) nu buoragit sámemáilbmái. Mu iskanguovllus leat nissonat stivren ruovttu ja dasa gullelaš áššiid, ja leat unnán johtán ja mannan. Dievddut dat leat geat dábálaččat leat mannan guolástusaide Lofuhtii ja Finnmárkui ja iežá liige dietnasiidda, juoga mii lea mielddisbuktán jávkama siidaguovllus gaskkohagaid. In jáhke muđui ahte árbevirolaš sámi servvodaga nissoniid sáhtášii sulastahttit seammá áigásaš oarjemáilmmi roavaiguin. Munnje lea danin nisson seammá buorre informánta go dievdoolmmoš. Sihke dievdduid ja nissoniid birgejuvvi lea leamaš árbevirolaš lotnolasealáhus, gonnes ea.ea. eananoallu, boazodoallu, mearraguolásteapmi, bivdu, duddjon ja bálkábargu lassidienasin leat heivehuvvon oktii veaga dárbbuid ja vejolašvuodaid mielde. Bálkábargu

lea leamaš dábálaš ja bistevažžan 1965 rájes. Ovdalaš áiggi lei bálkábargu hui oanehis áigodagain.

Go de lean ákkastallan informánttaid deavdit eanemus NORM – gáibádusaid, ferten nai lasihit ahte gávdnojit dutkit geat eahpidit NORM- gáibádusaid:

[...] the fact of being middle class instead of working class, being a woman rather than a man, of having a dense rather than a loose social network does not ‘cause’ a person to speak in a particular way. Such correlations between language and social categories do not tell us what kind of language an individual will choose on any particular occasion or why .(Romaine 1994:223; Hernes 2006: 31 mielde)

3.2 Jearahallan ja gieladilli jearahaladettiin

Informánttat leat leamaš oahpes birrasis jearahallanoktavuođas. Báttiin vuohttu ahte jearahallan lea dáhphuvvan sin iežaset orrunbáikkis iežaset ruovttuin, earret muhtomin go guossit nai deivet oasálastit jearahallamii. Liikka lea dilli amas go olbmot eai leat hárvánan ságastit báddedettiin.

Informánttat leat guovttegielagat. Sii leat hárvánan molsut guovtti giela gaskkas beaivválaččat go gielladilli lea nuvt ahte nuorat dárostit. Sámegeilat jearahalli mielddisbuktá ahte lea álkit doallat sámegeiela áidna hoallangiellan. Jearahallit, earret mon ieš, leat leamaš sámegeielagat, muhto leat hoallan iežá suopmana go informánttat. Vuohttu obba dájvja ahte informánttat eai ipmir jearahalli, ja vuohttu nai muhtomin ahte informánttat eahpidit jogo jearahalli ipmirda su. Juste dát gulahallanválttisvuođat botkejit muhtumin buori hoala-deami. Lea liikka hui hárvve ahte jearahalli lea báidnán informántta giela, muhto dáhphuvvá muhtomin¹⁰.

Gullo báttiin ahte sihke Ruong ja Bongo leaba gávdnan ofelačča gii lea leamaš veahkkin gávdnat informánttaid. Ofelačča bargu ii leat vuosttažettiin oahpistit geográfalaččat ja vuosehit geainnu. Lea hui dábálaš ja dárbbášlaš gávdnat soapmása gii sáhhtá leat veahkkin rabastit uvssaid amas giliin, leahkit amas jearahalli dáhvideaddji giliid olbmuid luhtte. Eira lea dábálaččat mannan okto olbmuid luhtte. Muhto sus ledje nai báikkálaš dáhvideaddjit

¹⁰ Okta informántta dadjá omd gánda, sátni maid mon eahpidan gullat dan suopmanii.

geat rábaste uvssaid sutnje. Son orui nai dan mađe guhkes áiggi Stuornjárggas ahte oahpásmuvai olbmuid¹¹. Báttiin vuohttu ahte informánttat luhttet sutnje ja leat oadjebasat. Son gullo nai muhtomin geavaheame guovllu sátneráju vai buorebut gulahallá, dadjá omd muhtomin *lihtarat* ja *ruomas* buoret go *šibihat* ja *gumpe*.

Jáhkán ahte Ruong lea hoallan ruotagiela álggos go son lea dearvvahan olbmuid. Obba mángii gullo informánta dárostišgoahtimin, erenomážit mañnil go Ruong lea jearran duon ja dan sáni mearkkašumi vai gonnes duot ja dot báiki lea. Bongo jearrá nai muhtimin mii duot vai dát mearkkaša, ja dalle sulastahtá su iežas suopmaniin, muhto dat ii dáhpáhuva gasku hoallama. Eira báddejuvvon báttiin ii goassege vuohttu ahte son ii riehta ipmir.

Sihke Ruong ja Eira leaba ovdagihtii ráhkkanan jearahallamii. Dat lea buorre vuohki stivret ságastallama dan guvlui ahte informánttat besset mitalit friddja, eai beare vástidit jearaldagaide (Chambers & Trudgill 1995). Guhkes mitalusaiguin geavaha giela iežá ládje, eanet govvideaddji giela, ja dan sivas oažžu ollu liige dieđu suopmana struktuvrras. In jáhke Bongo lea ovdalgihtii plánen goktes oažžut buoremus bohtosiid. Liikka son lea mángii lihkestuvvan hui buoragit ja ožžon diibmoviissaid hoaladeami, gonnes ieš dušše muhtomin gullo láhttesteame “ja nu” vai “nu go”. Nesheimas mus leat dušše okta informánta.

Mu iežan báddejuvvon báttit eai lean plánejuvvon suopmandutkamii, muhto mitalusgirjái. Mu ulbmil dalle lei oažžut báddái sámegillii báikkálaš mitalusaid, máidnasiid ja árbe-dieđu, dainna jurdagiin ahte mitalusat bohtet atnui boahhteáiggi go mii leat sámástišgoahtán. Lei ČSV áigi ja mii nuorat gimbbaldeimmet (ražaimet) dalle garrasit sámi áššiiguin, omd váldit giellamet ruoktot. In dalle máhttán sámástit iežá go frásaid ja dárostin daiguin informánttaiguin. Mu báddemat eai leat čielga jearahallamat. Olbmot leat mitaluame duon dan, ja in bádden iežá go jur dalle go sii mitalu juoga. Suopmandutkamii leat liikka dat báttit dohkálaš buorit go olbmot mitalit hui lunddolaččat. Ii ge leat mu dárogiella báidnán informánttaide go dábálaš hoallan báikkálaš servvodagas dávjá lei nu ahte boarrásut sámaste ja nuorat dároste ja nu mii gulahalaimet.

¹¹ Mon muittán hui buoragit go son manai birra báddemin. Mu vanhemat leigga sutnje uvssarabasteaddjit ja son orui sudno luhtte álggos. Son lei dutkagoahtán guovllu suopmana ja lea čállán artihkkaliid ja doallan logaldallamiid suopmana birra. Sus lean oahppan ollu iežan suopmana birra teorehtalaččat.

3.3 Informánttat

Lean bidjan jietnabátti informánttaid vuodđun iskkadeapmái. Notáhtat mat mus leat, deivet leahkimin olbmuiguin geat juo leat ovdalgihtii soames oktavuodain hoallan báddái.

3.3.1 Jietnabátti informánttat

Jietnabátti informánttaide lean addán nummiriid ja juohkán guovtti oassái. Dievdduin lea D nummira ovddabealde ja nissoniin N nummira ovddabealde. Stuurimus oassi jietnamateriálain lea suopmanguovllu oarjjimuš giliin, dalá Skániid, Evenáši, Dielddanuori, Rivttaga, Narviikka ja Bálága suohkaniin. Sin mon geavahan váldoninformántan ja nuppiid referánsainformántan. Referánsainformánttaide lean bidjan liige R nummáriid duogábeallái ja geavahan daid báttiid duššefal iskat ja sulastahttit syntávssalaš dáhpáhusaid. Go lea merkejuvvon “notáhtat” oktan jahkeloguin, de mon lean jearahaladettiin váldán notáhtaid dan jagi. Lea nai merken sullii man guhkki jearahallan lea. Dat ii mearkkaš ahte informánta lea ságastan sámegillii jur daid minuhtaid, go muhtomin lea áigi mannan dárogiel čilgehusaide, ja muhtomin lea ieš jearahalli ságastan ollu. Lean välljen merket giellamáhtu, váikko goasii gaittin (buot) informánttain lea sámegiella eatnigiellan ja eai máhttán ollu dáro go álge skovlái. Guovttegielat mearkkaša skovis ahte sii leat šaddan guovttegielat sámi - dáru maŋŋil go álge skovlái. Jos geas ge lea iežá gielladilli, de lean dan čilgen skovis. Mon lean nai välljen merket mas olbmot leat eallán, jogo leat oassálastán áigodatguolástusaide Finnmárkkus ja Lofuohtas ja jogo lea ollu johtán ja orron iežá sámegiella suopmanguovlluin, go dát sáhtášii váikkuhit hoallanvuohkáii.

Infor- mánta	Riegá- Dan	Materiála	Bádden	Giellamáhttu	Muđui
D1	1917	-báddi- 30 min -notáhtat -84/85	Eira	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus, guolástan Lofuohtas ja Finnmárkkus.
D2	1924	-báddi- 70 min	Eira Bongo	Oahpai mánnán Guovttegielat	Vuoddoealáhus, guolástan Lofuohtas ja Finnmárkkus. Báلكá bargi
D3 R	1912	-báddi- 30 min	Eira	Eatnigiella Guovttegielat	Vuoddoealáhus. Báلكá bargi
D4	1923	-báddi-30 min	Eira	Eatnigiella Guovttegielat	Vuoddoealáhus Báلكá bargi

D5	1909	-báddi-30 min	Eira	Eatnigiella Guovttegielat	Vuoddoealáhus
D6	1904	-báddi -30 min	Eira	Eatnigiella Guovttegielat	Vuoddoealáhus
D7	1912	-báddi -45 min	Eira	Eatnigiella Guovttegielat	Vuoddoealáhus. Johtán dávjá ja ollu miehtá Sámi
D8	1923	- báddi- 30 min	Eira	Eatnigiella Guovttegielat	Vuoddoealáhus. Guolástan Lofuohtas ja Finnmárkkus.
D9	1912	-báddi-100 min	Ruong Eira Bongo Eriksen	Eatnigiella Guovttegielat	Báلكá bargi. Orron guhká čielga dárogielat birrašis.
D10	1899	-báddi- 30 min	Eira	Eatnigiella Guovttegielat	Vuoddoealáhus, guolástan Lofuohtas ja Finnmárkkus.
D11	1920	-báddi- 30 min	Eira	Eatnigiella Guovttegielat	Vuoddoealáhus, guolástan Lofuohtas ja Finnmárkkus. Báلكá bargi.
D12	1911	-báddi-30 min	Eira	Oahpai mánnán Guovttegielat	Báلكá bargi. Vehá vuoddoealáhus Orron vehá gaska dáro birrašis.
D13	1913	.báddi-90 min	Eira	Eatnigiella Guovttegielat	Vuoddoealáhus. Orron beallejagi iežá sámi guovllus.
D14	1912	-báddi-20 min	Eira	Eatnigiella Guovttegielat	Vuoddoealáhus. Báلكá bargi.
D15	1899	-báddi-30 min	Eira	Eatnigiella. Guovttegielat	Báلكá bargi. Vuoddoealáhus
D16	1919	-báddi-40min	Ruong Eira	Eatnigiella. Guovttegielat	Báلكá bargi . Vuoddoealáhus
D17	1904	-báddi- 30min	Ruong	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus, guolástan Lofuohtas ja Finnmárkkus.
D18	1900	-báddi- 20min	Ruong	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus, guolástan Lofuohtas ja Finnmárkkus.
D19	1891	-báddi-30min	Ruong	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus, guolástan Lofuohtas ja Finnmárkkus.
D20	1896	-báddi- 25 min	Ruong	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus, guolástan Lofuohtas ja Finnmárkkus.
D21	1923	-báddi-15 min	Ruong	Oahpai mánnán Guovttegielat	Báلكá bargi. Orron dárogielat báikkiin ollesolmmožin
D22		-báddi.-25 min	Ruong	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus.
D23 R	Sullii 1900	- báddi- 50min	Ruong	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus. Mearraolmmoš
D24	1931	- báddi-40 min	Bongo	Eatnigiella. Guovttegielat	Báلكá bargi. Orron hui guhká iežá sámi giellaguovllus.
D25	1925	-báddi- 20min	Bongo	Eatnigiella.	Vuoddoealáhus. Báلكá bargi.

				Guovttegielat	
D26	1900	-báddi-30 min	Eriksen	Eatnigiella Guovttegielat	Vuoddoealáhus
D27	1885	-báddi-30 min	Nesheim	Eatnigiella	Vuoddoealáhus
N1	1917	-báddi- 80 min -notáhtat -85/86 ja 98/99	Eira Eriksen	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus.
N2	1896	-báddi-60 min -notáhtat- 85/86	Eira Eriksen	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N3	1918	-báddi- 25 min	Eira	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N4	1918	-báddi- 40 min	Eira	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N5	1921	-báddi- 20 min	Eira	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N6	1918	-báddi- 20 min	Eira	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N7	1922	-báddi- 40 min	Ruong Eira	Eatnigiella. Guovttegielat	
N8	1924	-báddi- 30 min	Eira	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N9	1916	-báddi- 25 min	Eira	Eatnigiella. Guovttegielat	
N10 R	1901	-báddi-15 min	Ruong	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N11 R	Sullii 1910	-báddi- 5 min	Ruong	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N12 R	1914	-báddi- 15 min	Ruong	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N13 R	1904	-báddi- 15 min	Ruong	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N14	1907	-báddi- 70 min	Bongo	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N15	1933	-báddi- 40 min	Bongo	Eatnigiella. Guovttegielat	Orron guhká dárogielat báikkis
N16	1909	-báddi – 30 min	Bongo	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus
N17	1920	-báddi- 40 min	Bongo	Eatnigiella. Guovttegielat	Vuoddoealáhus

Govus 7: Jietnabáttiinformánttat oktan lassidieduiguin.

3.3.2 Čálalaš materiála

Suopmandutkamis čálalaš materiála ii rehkenasto áibbas dohkálažžan go olmmoš ii dieđe goktes čállu lea meannudan jietnadatmateriálain. Lagercrantz lea ollásit transkriberen, muhto dađi bahát lea sus dušše okta informánta dán guovllus. Sihke Friis ja Qvigstad leigga gielladutkit ja leaba hui vuđolaččat merken jietnadagaid ja erenoamážit leaba gehčosiid váruhan. Čállosat leat miellagiddevaččat go leat nu boarrásat, ja dan sivas in máša, ferten daid geavahit man nu ládje. Sudno teavsttain duosttan geavahit morfofonologijja veardádaladettiin báddejuvvon informánttaiguin. Mii guoská syntáksii, de luohtán goasii ollásit daidda čállosiidda, ja vieččan soames ovdamearkkaid dain. Mon geavahan Lagercrantz, Friis ja Qvigstad čállosiid sihke veardádaladettiin jietnabáttiiguin ja muđui diakronalaččat.

John Haug čálu lea sierrá kategoriija. Son lea ieš čállán ja ieš vel ráhkadan su iežas čállinvuogi mii čilgejuvvo álggus. Su čálu gávdnui Wicklunda reivviid olis. Son dáidá leat gehččalan oazžut Wicklundas veahki almmuhit dan, go ieš ii nagodan vaikko sus lei almmuhus aviissas Romssas 1916s ahte vuvdojuvvo 40-50 evrre haddái¹². Mon bijan su čállinvuogi čilgehusa mielddusin. Go vieččan sus ovdamearkkaid, de merken JH.

Qvigstada teavsttat gávdnojit su “Lappiske eventyr og sagn” girjjis. Ufuohhta ja Oarje Romssa guovllus sus leamaš 13 informántta. Mon lean merken daid namaiguin ja lean bidjan Q namaid ovddabeallái. Qvigstad lea ieš gohčodan iežas informánttaid “sjølapp”, suige dan sivas go eai leat johtti sámít.

Friisa teavsttat gullet su girjái “Lappiske Sprogprøver : en Samling af lappiske Eventyr, Ordsprog og Gaader : med Ordbog” mii ilmmái 1856s. Go geavahan su teakstamateriála, de vuosehan Friisii.

Lean namuhan Qvigstada informánttaid nu go son ieš lea čállán girjji ovdasánis. Jos lean gávnahan dárbbu čilget vehá dárkilut báikki, de lean bidjan iežan mearkkastaga ruođuid sisa. Dušše okta Qvigstada informánttain bohtá Stuornjárggas gonnes mus leat eanemus jietnabáttit.

¹² (Qvigstad. Brev til Wicklund 1916: <http://www.dokpro.uio.no/qvigstad/brev.html>)

Informánta	Rie.	Orrunbáiki
QOK-Ole Johan Kristensen Holmstad	1830	Eidsfjord i Hadsel (Viestterálas)
QJJ- Jakobine Jakobsdatter	1830	Husmannsjord i Evenes (Husjord i Skånland)
QPL- Peder Larsen Djupås	1865	Ballangsmarken
QLN- Lars Nilsen	1861	Forsa, født i Tjellemarken (Bálát)
QHK- Henrik Nilsen Kvandahl	1869	(Bálágis, riegádan Gobis)
QJA- Jon Andersen Saltvatn	1851	Grovfjord
QJR- Jon Rasmussen Kvernmo	1830	Grovfjord, senere bosatt i Gratangen
QOJ- Ole Jonsen Krokelv	1832	Grovfjord
QLJ- Lars Olai Jonsen	1861	Kisteforshaug (Siellat)
QPP- Per Johan Pedersen		Gressmyrskogen (Sážžá)
QLL- Lars Larsen Tverrás	1821	Lenvik (Leaŋgáviika)
QGG- Gunner Gunnarsen Kvannås	1827	Lenvik (Leaŋgáviika)
QSO- Sunna Olsdtr Tømmerelvbakken		Lenvik (Leaŋgáviika)

Govus 8. Qvigstada informánttat

Stuorimus oassi mu notáhtain lea dahkkon dalle go mon barga sámegeiela vuodđofágain ja gaskkafágain. Dalle isken sojahanparadigmaid goasii juohke sátneluohkain ja vearbaid finihhtahámagiid. Go mon álgen sámegeiela váldofágain 1997s mon joatkigohten notáhtaid čállit. In geavahan skoviid, muhto jerren olbmuid jorgalit sámegeilli dárogielat cealkagiid ja doahpágiid go ledjen ohcamin gehčosiid ja suorggádusaid ja vel syntávssalaš dáhpáhusaid ja vejolašvuodaid. In leat transkriberen, muhto geahčalin buoremus ládje oažžut mielde jietnadeami. Mu notáhtainformánttat, iežá go dan jagáš informánttat, geain mon lean hui unnán jearahan, deivet leat jietnabáttiinformánttat nai.

3.4 Dán kapihttala váldočuoggát

Jietnabáttiinformánttat devdet dutkiid NORM gáibádusaid. Lassin geavahan Lagercrantz, Qvigstad ja Friisa teavsttaid dainna málliin ahte geahčan syntávssalaš struktuvrraid ja

morfologijija, ja geavahan daid nai sulastahttingálvun. John Hauga giehtačálus geavahan seammá ládje. Válduinformántan geavahan olbmuid birra ja lahka Ufuohtta-
vuona. Nuppit leat referánsainformánttat.

4. Materiála ovdanbuktin

Dan materiála ovdanbuktimis lea vuolggasadji Ufuohta ja lulit Astavierdda guovlu (geahča kárta s.16). Leat mu mielas ila unnán jietnabáddeinformánttat Sáččas ja vel unnit Ráisa-
vuonas, Beardus, Mátatvuomis, Siellagis ja Loabágis. Dan sivas lean duššefal syntávssalaš
ovdamearkkaid viežžan dain guovlluin. Ovdanbuktimis mon deattuhan dan mii mu mielas
livččii deháleamos. Dat mearkkaša ahte suopmana iešvuodaide lea deaddu biddjon, ja
mielddisbuktá dieđusge ahte in leat čiekŋudan fonaide ja allufonaide ja smávit rievda-
miidda. Daid birra sáhtá lohkat Eira artihkkaliin (Eira 1983 ja 1984).

4.1 Fonologiija

Fonotákssa lea dehálaš oassi giela fonologalaš systemas, go čilge giela fonemaid ovttastahhtinvejolašvuodaid. Sámegiela jietnadataohpas fonotákssa govviduvvo dábálaččat távttaid ja posišuvnnaid fonemasisdoaluid vuodul (Sammallahti 2007:45). Sámegiela sániid struktuvra lea huksejuvvon távttaiguin ja stávvaliiguin. Muhtomin lea sániin dušše okta tákta ja okta stávval, omd leat (s¹³). Távttas sáhttet leahkit okta, guokte dahje golbma stávvala, muhto jos lea guhkes sátni ollu távttaiguin, de eai sáhte vuosttaš távttas goassege leat golbma stávvala. Loahppatávttas sáhttet leahkit golbma stávvala, omd mui-ta-lu-sai-guin (ss.sss¹⁴). Muhtomin lea vuosttaš távttas dušše okta stávval vaikko sánis lea golbma stávvala, omd bu-dea-htta (s.ss¹⁵).

Sámegiela fonotákssa lea KVKVKVK gonnes K lea konsonánta dahje konsonánta-ovttastupmi, ja V lea vokála dahje diftonga. Nummáriiguin muitala konsonántaid ja vokálaid posišuvnnaid, omd K1 lea álgokonsonánta ja V1 lea vokálaguovddáš. Dán barggus geavahan sámegiela fonotávssa ovdanbuktimis.

Fonotávttalaš posišuvnnaid sáhtá govvidit ná: (dábálaš čállingiela mielde)

¹³ Das oaniduvvon s=stávval ja . =táktarádjá

¹⁴ Das oaniduvvon s=stávval ja . =táktarádjá

¹⁵ Das oaniduvvon s=stávval ja . =táktarádjá

K1	V1	K2	V2	K3	V3	K4
Álgu/Initium	Vokálaguovddáš	Konsonánta- guovddáš	Soggi/latus	Konsonánta- rávda/margo	Vokálarávda/ margo	Loahppa/ Finis
m	u	it	a	l	a	n
	ea	dn	i			
b	oa	đ	á	n		

Govus 9. Fonotákša

Jos sánis leat eanet távttat, de gohčoduvvo konsonánta mii čatná távttaid oktii limisin. Vokálaguovddáš lea áidna mii lea bákkolaš deattutávttas (Sammallahti 1998:39).

Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis lea dán barggus eanemus gelddolaš geahččat daid posišuvnnaid gonnes erohusat leat čielgasepmosat. Álgu čuovvu davvisámigiela čállingiela eanemus beliid. Dat erohusat, mat fuobmájuvvojit álkimusat, leat guovddáškonsonánttat ja loahppakonsonánttat.

4.1.1 Álgokonsonánttat

Álggus gávdnojit sihke oktonas konsonánttat ja konsonántaovttastumit. Oktonas konsonánttat leat /B/, /D/, /G/, /c/, /č/, /f/, /v/, /s/, /š/, /j/, /h/, /l/, /r/, /m/, /n/, /ń/. Dasto leat /p/, /k/ ja /t/ main lea aspirašuvdna ođđasut loatnasániin.

Boares sámi konsonántaovttastumit dan suopmanis leat *sp, st, sk, šl, sm, sn, šń*. Ođđasut loatnasániin gávdnojit maiddái *bl, gl, br, pl, kl, tr, fl, sv, spr, str* (Eira 1983 ja 1984). Ollu olbmot leat massán opposišuvnna gaskkal affrikáhtaid *c* ja *č*. Opposišuvdna daid affrikáhtaid gaskkas gullo muhtin gilázis ja muhtin veagain. Muhtin gilážiin ja veagain fas ii gullo *c* go dat lea ollásit palataliserejuvvon ja šaddan *č* juohke sajis¹⁶.

Lea nai hui hárve ja duššefal muhtin veagain ahte čuojakeahttes frikatiiva /f/ gullo álgokonsonántan. Dábálemos lea geavahit čujolaš frikatiivva /v/, ja dát dáhpáhuvvá visot gilážiin, omd. /vier'mie/, /vác'ca/, /ver'tet/. Go leat ođđasut loatnasánit, de geavahuvvo /f/

¹⁶ Geahča kap 4.1.3 man dábálaš dat opposišuvdnajávkan lea informánttaid gaskkas.

álggus, omd /fi:na/, /fil'la/, /fál'ska/. Jos vokálaguovddážiis lea *uo* diftonga go *f* lea álggus, de lea dan suopmanis dá báleamos dáhpáhus /f => /h/, omd fuolki => /huol'kie/, fuolla => /huolla/, fuomášit => /huomeDiet/ .

Suopmanis lea nai /h/ hui dávjá ja dá bálaččat álggokonsonántan gonnes čállingielas ii leat konsonánta, omd /holluo/, /heanuop/, /haliek/, /halla/. Lea hui há rve ahte *h* ii gullo álggus dakkár oktavuodain.

Sáhtá nai muhtumin gullot /j/ gonnes čállingielas ii leat álggokonsonánta, omd /jipmiel/, /jježas/, muhto dat ii leat nu dá bálaš dál šat.

Čállingielas lea dá bálaččat *alde* ja *ala*, dan suopmanis fas /nal'De/ vai /naliDen/ ja /nala/ vai /nalli/.

Muhtin sániin gonnes /š/ lea álggus, lea /š/ => /s/, omd šaddat => /saddat/, šat => /sahtek/. Dat orru dáhpáhuvvamin dušše daid oktavuodain jos jorbes *a* lea vokálaguovddážiis ja dá bálaččat nai jos *šl* lea álggus.

4.1.2 Vokálaguovddáš

Vokálaguovddážiis gávdnojit diftonggat : *ie, uo, ea, oa* , ja vokálat *i, u, e, o, a, á*,

ie	uo	i	u
ea	oa	e	o
á		a	

Guhkes diftonggat ja vokála

Oanehis vokálat

Vokálaid ja diftonggaid guhkkodagas leat golbma ceahki (Eira 1984).

/bēa:s'sie/ ~ /bea:ssie/ (never)

/bea:ssie/~ /beasie/ (reir)

(Eira 1984)

Jos dentilabiála frikatiivvaid /f/ vai /v/ lea vuosttas jietnadat konsonántaguovddážiis ja gemináhta ii leat sáhkan, de vokálaguovddážiis dáhpáhuvvá vokálarievdan nu ahte vokálaguovddáža maŋŋevokála /a/ šaddá /e/. Dat lea dáhpáhuvvan miehtá guovllu. Ovdamearkan dasa lea vavdat => /vev'Dat/, savdnjit => /sev'ńiet/. Analogija lea leamaš doaimmas dan oktavuodas nai dakkár sániin go omd *čakča*, akk. *čavčča*, gones /čevča/ lea dagahan nominatiivva /ček'ča/ ollu olbmui, vai leaš go nominatiivva /ček'ča/ bohtán /č konsonántaovttastumiin mii gullo muhtomin muhtin olbmui omd /čef'ča/, /Gaftie/ (D1). Vokálaguovddáža maŋŋevokála /a/ šaddá maiddái /e/ dakkár oktavuodas go konsonántaguovddáža álgojietnadat lea /i/j/ ja nubbi jietnadat ovttastumis lea klusiilla, omd maid => /mejt/, gaikut => /Gej'kuot/, daiggo => /DejGo/

Vokálaguovddáža maŋŋevokála /a/ šaddá /e/ muhtin gilážiin ja veagain jos palatála *d'* lea vuosttaš jietnadat konsonántaguovddážiis. Dat rievdan ii leat sajáiduvvan nu buoragit go seammá gilážiis sáhtta gullat goappašiid variánttaid ja vel seammá olbmos ge sáhtta gullat sihke /Bad'diel/ ja /Bed'diel/. Muhtin gilážiin ja veagain (eai leat gallis) šaddá /a/ => /e/ palatála jieŋa /ń /ovddabealde nai, omd manjil => /meńiel/.

Jos konsonántaguovddáža vuosttas konsonánta lea beallevokála /i/j/, dat mearkkaša visot konsonántaovttastumiin gones /j/ lea vuosttaš jietna, de monoftonjiserejuvvo diftonga jos leaš diekkár vokálaguovddážiis. Ovdamearkkat dasa leat beaivi => /Bej'vie/, nieida => /nej'Da/, oaivi => /oj'vie/, buoidi => /Buj'Die/. Seammá dáhpáhus šaddá jos /v/ lea konsonánta-guovddáža vuosttas konsonánta ja ovttastumis muđui lea palatála jietnadat, omd seavdnjat => /sev'ńat/ vai /šev'ńat/

Vokálaguovddáža diftonga rievdá ja šaddá monoftongan goasii visot olbmui jos konsonántaguovddáža vuosttas konsonánta lea /v/, ja gemináhta ii leat sáhkan, dainna málliin:

/ie/ => /e/, omd dievdu => /Dev'Duo/, vievssis => /vevsies/ vai /vieksies/ (dalle ii rievdda)
/oa/ => /o/, čoavdda => /čovDa/, joavdelas => /jov' Delas/

Ollu olbmui lea nai rievdan /uo/ => /o/ seammá systema mielde, omd vuovdi => /vov'Die/, čuovga => /čov'Ga/, juovllat => /jovllak/. Dát innovašuvdna ii leat áibbas sajáiduvvan. Orru

leahkimin čadnon sierrá sániide, go seammá olbmoss gullo *jovllak* ja *čov'ga*, muhto *vuov'die* ja *guov'luo*¹⁷.

Jos /o/ lea vuosttas foneman ja /k/ nubbi foneman sániin mat álget vokálaguovddážiin, šaddá /o/ => /a/, omd okta => /ak'ta/, okto => /ak'to/. Jos konsonántaguovddáš rievdá sojahettiin, de bissu /o/, omd /ofta/, /oftelies/.

Sojadettiin rivdet vokálaguovddáža diftongat dábálaš davvisámegiela paradigma mielde earret go *-ut* vearbbain 3.p.sg. preseanssas gonnes soggiovokála šaddá /o/, mii fas mielddisbukta diftonganjulgema vuosttaš stávvalis, omd čieru => /či:roo/, rieču => /ri:hčo/. Dát lea dábálemos paradigma, muhto gullo nai *čieru* ja *rieču*.

4.1.3 Konsonántaguovddáš

Konsonántaguovddážiis leat golbma guhkkodaga, X – XX - X'X ja golbma dási. Švávokála lea nu čielggas ahte sáhtášin merket dan /ə/ vai /e/ dego John Haug dagai su iežas riektáčállimis, omd /BareGuo/. Muhto lean välljen geavahit /' / švávokála mearkan duokkár dáhpáhusain gonnes dássimolsun muđui lea váttis oažžut oidnosii.

Konsonántaguovddážiis gávdnojit dát:

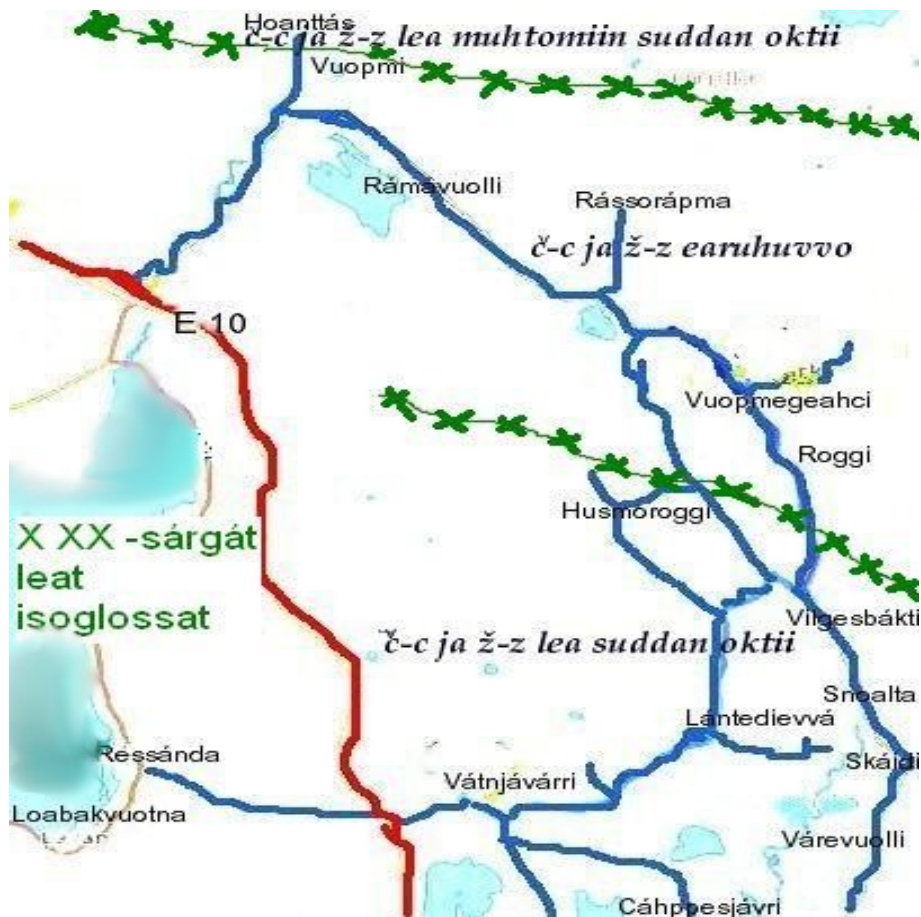
- Duodalaš gemináhtat: /l/, /m/, /n/, /r/, /s/, /š/, /f/, /v/, /ń/, /Í/
- Affrikáhtat: /č/, /c/, /z/, /ž/
- Klusiilat: /g/, /k/, /d/, /t/, /b/, /p/, /B/, /D/, /G/
- Konsonántaovttastumit
- Ovttaskas konsonánttat: /b/, /d/, /g/, /z/, /ž/, /f/, /v/, /s/, /š/, /j/, /h/, /l/, /r/, /m/, /n/, /ń/, /Í/

Eai gávdno nu ollu ovttaskas konsonánttat go muđui ge davvisámi čállingielas. Jietnadagat /đ/, /t/ ja /ŋ/ eai leat Ufuohta ja Oarje-Romssa suopmanis. /đ/ sajis gávdno /d/, omd oaddá => /oaddá/, boade => /Boade/. Dát dáhpáhuuvvá jos /đ/ lea vokálaid gaskkas. Jos /đ/ lea konsonántta ovddabealde, de šaddá /r/, omd geađgi => /Gear' Gie/, beađbi => /Bear' Bie/.

¹⁷ Geahča mildosa, doppe lean merken informánttaid mielde.

Jietnadat /t/ gemináhtan lea muhtin olbmuiin šaddan /s/, omd Ruotta =>/ruossa/, muhto dábáleamos /ht/ mii dássemolsumiin šaddá /d/, omd muottá => /muohtá/ - /muodá/, Ruotta => /ruohta/- /ruoda/. Sániin gonnes /t/ gávdno vai lea gávdnon vissis suopmaniin, ja gonnes čállingielas dál čállá *t*, lea dan suopmanis muhtomin šaddan /t/ ja muhtomin /t/, omd /muor'kie/ vai /muot'kie/, /Gietkka/ vai /Gierkkam/. Goappašat variánttat leat seammá dábálaččat. /ŋ/ sajis gávdno /ń/, omd maŋŋil =>/mańńiel/, /meńńiel/ , dahje /n/, omd bąŋku => /Bán'kuo/.

Gemináhtat čuvvot seammá minstara go davvisámi čállingiella. Dás ferte namuhit fas žž-čč ja zz-cc, go lea dáhpáhuvvan oktiisuddan /z/ -/ž/ ja /c/ - /č/ ollu olbmuiin, muhto dát dáhpáhus ii leat nu dábalaš. Mu 39 informánttaid gaskkas geavahit golmmas goappašiid variánttaid, čiežanuppelogis earuhit /ž-z/ ja /č-c/, ja čiežanuppelogis geavahit dušše /ž/ ja /č/. Guokte informántta eaba daja duokkár sániid.¹⁸ Oktiisuddan orru muhtin muddui dáhpáhuvvan muhtin gilážiin, nogo vuolábeali kárta vuoseha.

Karta 3. Stuornjårgga informánttaid /č-c/ ja /ž-z/, dan mielde gonnes informánttat leat riegeadan. X- sárgát leat isoglossat gilážiid gaskkas.

¹⁸ Geahča mildosa.

Konsonántaovttastumit konsonántaguovddážiis leat mánggaláganat. Mon válldán ovdan duššefal daid mat leat iežáláganat davvisámegiela čállingiela ektui ja daid main leat iešvuodát fonologiija ektui. Gávdnojit hui boares konsonántaovttastumit mat eai šat leat dábálaččat davvisámegielas, ja vel hui boares molsašumit mat leat bisson dan rájes go konsonántaguovddážiid ovttaskas konsonánttat rivde.

Konsonántaovttastumit mat eai leat dábálaččat čállingielas:

Guovddáškonsonánttat		Ovdamearkkat oktan dássemolsumiin	
<i>b'D</i>	<i>BD</i>	/ Dob'Dat / (inf)	mon / DoBDam / vai / doBDan/
<i>b'l</i>	<i>Bl</i>	/ub'luo/ (nom.sg)	/uBluo/ (akk.sg)
<i>b'r</i>	<i>Br</i>	/lib'rie/ (nom.sg)	/liBrie/ (akk.sg)
<i>d'v</i>	<i>Dv</i>	/slad'vie/ (nom.sg)	/slaDvie/ (akk.sg)
<i>G'D</i>	<i>GD</i>	/vuog'Diet/ (inf)	mon /vuoGDám/ vai /vuoGDán/
<i>b'j</i>	<i>Bj</i>	/laBjas/ (nom.sg)	/lab'jasa/ (akk.sg)
<i>b'ń</i>	<i>Bń</i>	/laBńas/ (nom.sg)	/lab'ńasa/ (akk.sg)
<i>b'n</i>	<i>Bn</i>	/aBnas/	/ab'nasa/ (akk.sg)
<i>b'm</i>	<i>Bm</i>	/Gieb'mie/ (nom.sg)	/GieBmie/ (akk.sg)
<i>m'n</i>	<i>mn</i>	/Gám'nat/ (inf)	mon /Gámnam/ vai /Gámnan/
<i>tń</i>	<i>ń</i>	/jietńa/ (nom.sg)	/jieńa/ (akk.sg)
<i>b'ž</i>	<i>BŽ</i>	/ láb'ži / (nom.sg)	/ lábŽi / (akk.sg)
<i>b'z</i>	<i>BZ</i>	/ciBZa/ (nom.sg)	/cib'ZaGa/ (akk.sg)
<i>b'ž</i>	<i>BŽ</i>	/ Guob'ža/	/GuoBŽa/
<i>b'z</i>	<i>BZ</i>	/cib'Zuot/ (inf)	mon /ciBZuom/ vai /ciBZuon/
<i>s'n</i>	<i>sn</i>	/čas'na/ (nom.sg.)	/časna/ (3.p.akk.sg)
<i>s'v</i>	<i>sf</i>	/vuosvies/ (nom.sg)	/vuos'fasa/ (akk.sg)
<i>f't</i>	<i>ft</i>	/Gaftie/ (nom.sg)	/Ga:ftie/ (akk.sg)
<i>f's</i>	<i>fs</i>	/lief'sie/ (nom.sg)	/liefsie/ (akk.sg)
<i>l'ž</i>	<i>lŽ</i>	/mol'žat/ (inf)	/mo molŽan/
<i>n'ž</i>		/Dan'žarDiet/	

Govus 10. Guovlluspesifihkka konsonántaovttastumit 1

/f't/ ja /f's/ gievras dásis lea hárve ja seammá olmmoš geavaha nai ja dávjjimus /k't/ ja /k's/ dakkár sániin. Orru leahkimin doaimmas dušše vissis sániin, omd /a'ftiet/.

Dasto leat konsonántaovttastumiin /k't/, /k's/, /k'č/ ja /k'c/ guovttelágán molsašumiit.

Váldosivva dasa orru leahkimin main historjjálaš ovttastumiin leat boahtán.

Dát dássemolsašumiit gávdnojit:

Guovddáškonsonánttat		Ovdamearkkat oktan dásimolsumiin	
<i>k't</i>	<i>kt</i>	/Gák'tie/ (nom.sg)	/Gá:ktie/(akk.sg)
<i>k't</i>	<i>ft</i>	/Bák'tie/ (nom.sg)	/Bá:ftie/ (akk.sg)
<i>k's</i>	<i>ks</i>	/vie:ksies/ (nom.sg)	/viek'sá/(akk.sg)
<i>k's</i>	<i>fs</i>	/Guk'sie/ (nom.sg)	/Gu:fsie/ (akk.sg)
<i>k'č</i>	<i>kč</i>	/njuo:kča/ (nom.sg)	/njuok'čama/ (akk.sg)
<i>k'č</i>	<i>fč</i>	/Go:fčas/	/Gok'časa/ (akk.sg)
<i>k'c</i>	<i>kc</i>	/juk'ca/ (nom.sg)	/ju:kca/ (akk.sg)
<i>k'c</i>	<i>fc</i>	/cik'cuot/ (inf)	mon /ci:fcuom/ vai /ci:fcuon/
<i>k'č</i>	<i>kč</i>	/slak'čie/ (nom.sg)	/sla:kčie/ (akk.sg)
<i>k'č</i>	<i>fč</i>	/slá:fčies/ (nom.sg)	/slák'čá/ (akk.sg)

Govus 11. Guovlluspesifihkka konsonántaovttastumit 2

Dás muittuhan ahte mánggas eai earut /c/ ja /č/, /z/ ja /ž/.

Aspirašuvdnakonsonánttaid konsonántagihpuin, omd *htt~ht*, ii leat preaspirašuvdna gievrramus dásis, duššefal gaskadásis. Čállingielas oidno preaspirašuvdna gievrramus dásis bustávain /h/, omd *áhčči*. Jernsletten čállá ahte dán suopmanis leat aspirašuvdnakonsonánttat gemináhtat (Jernsletten 1999:10), ja nu dat leat ge gievrramus dásis, omd /t't/, muhto dássemolsašumiin lea /h/ šaddan sierrá foneman, omd /ht/. Dássemolsašumi minsttar šaddá ná:

Guovddáškonsonánttat		Ovdamearkkat oktan dásimolsumiin	
<i>p'p</i>	<i>hp</i>	/Báp'pa/ (nom.sg)	/Bá:hpa/ (akk.sg)
<i>k'k</i>	<i>hk</i>	/ák'ká/ (nom.sg)	/á:hká/ (akk.sg)
<i>t't</i>	<i>ht</i>	/Bit'tuo/ (nom.sg)	/Bi:htuo/ (akk.sg)
<i>č'č</i>	<i>hč</i>	/áč'čie/ (nom.sg)	/á:hčie/ (akk.sg)
<i>c'c</i>	<i>hc</i>	/mác'cat/ (inf)	Son /má:hcai/

Govus 11. Aspirašuvdnakonsonánttaid konsonántagihpuid dásimolsun

Nugo duortnussámegeielas muđui ge ii gullo gievradási klusiila jos klusiila lea konsonántaguovddáža gaskkamus fonema ja jos nasála lea maŋimus jietnadat., omd. čalbmi => /čal'mie/ (nom.sg.)- /čalMie/ (akk.sg), bárdni => /Bár'nie/ (nom.sg.) - /BárNie/ (akk.sg) , čorbma => /čor'ma/ (nom.sg.) -/čorMa/ (akk.sg), lavdnji => /lav'ńie/ (nom.sg) - /lavNie/, gáibmi => / Gáj'mie/ (nom.sg.) - /GájMie/ (akk.sg), spiidni => /spij:'ńie/ (nom.sg.) - /spijNie/ (akk.sg.), heavdni => /heav'nie/ (nom.sg.)- /heavNie/ (akk.sg.)

Konsonántaovttastumiin gonnes gievradásis čuoddjilis klusiila lea nubbi konsonánta, de dat rievdá čuojohis klusiilan geanohis dásis, omd /lá:j'bie/- /lájBie/, /Bo:r'Die/-/BorDie/, /Gea:r'Gie/-/GearGie/ . Sullii seammálagan dáhpáhus lea go čuoddjilis spiránttain /v/ šaddá /f/ geanohis dásis jos v lea vuosttaš jietnadat konsonántaovttastumiin, omd bávtti => /Bá:ftie/, ovcci =>/ofcie/, buvdda => /Bufta/, skávhlli=> /skáfllie/.

Dego namuhuvvon ovdal de moadde ovttaskas konsonántta eai gávdno, eai ge gávdno ovttastumit daiguin konsonánttaiguin. Dat mearkkaša omd ahte /tk/ => /tk/ vai /rk/, /đg/ =>/rg/, /ŋk/ =>/nk/. Konsonántaovttastupmi /kŋ/ lea dan suopmanis /tń/, omd jiekŋa => /jietńa/ ja /gŋ/ lea dábálepmosii /d'ń/, omd duogŋasa => /Duod'ńasa /.

Suopmanis lea nai metatesa:

/vj/ => /jv/, omd čoavji=> /čoaj'vie/ vai /čoj'vie/
 /rv/ => /vr/, omd fiervá => /vier'va/.
 /jr/ => /rj/ , omd guoirras => /Guorjas/

4.1.4 Soggevokálat

V2 posišuvnnas leat čuovvovaš vokálat ja diftonggat:

ie	uo	i	u
	á	e	o
		a	

Čállingiela guhkes soggevokálat *i* ja *u* leat dán suopmanis diftonggat /ie/ ja /uo/.

Sojadettiin rivdet soggevokálat seammá paradigma mielde go davvisámi čállingielas, ja mielddisbukta seammá rievdamiid vokálaguovddažiin go čállingielas, iežá go ovdal namuhuvvon *–ut*-vearbbain.

4.1.5. Konsonántaravda

Konsonántaravddas gávdnojit konsonánttat ja konsonántaovttastumit.

<i>s</i>	<i>ruok'kásak</i>	<i>st</i>	<i>dolastiet</i>
<i>l</i>	<i>mui'taliet</i>	<i>sg</i>	<i>va:rasguon</i>
<i>d</i>	<i>gohčodiet</i>	<i>sl</i>	<i>alleslist</i>
<i>b</i>	<i>ealliebak</i>	<i>rd</i>	<i>máhcárdiet</i>
<i>h</i>	<i>surohies</i>	<i>lm</i>	<i>muittolmies</i>
<i>g</i>	<i>buoragiet</i>	<i>ld</i>	<i>sihkaldak</i>
<i>k</i>	<i>olloken</i>		
<i>m</i>	<i>buoremus</i>		
<i>n</i>	<i>suohkana</i>		
<i>r</i>	<i>gillarak</i>		
<i>č</i>	<i>jávráčien</i>		
<i>j</i>	<i>vertijem</i>		

Diminutiivva suffiksa sojahaladettiin lea ollu olbmui *s*, omd *jávrrásien*, muhto lea nai bisson affrikáhtan ollu olbmui, omd *jávrrázien*¹⁹.

In dieđe gávdnoš go *š* oppanassiige konsonántaravddas²⁰. Muhtomin go čállingielas lea *š*, daddjo *ž*, omd /mo leam jurDačam/, muhtumin fas *s*, omd. /jurDasan/

Bárahisstávvala vearbbain gonnes čállingielas lea *h* ja *š* konsonántaravddas, leat dan suopmanis muhtumin iežá čovdosat, omd /DárBaDiet/, /vuoseDiet/.

¹⁹ Geahča mildosa gallis geavahit *ž* diminutiivvaid sojadettiin.

²⁰ Sáccás gávdno *š* konsonántaravddas, omd /dak vuohčaše/.

Sojadettiin bárahisstávvala substantiivvain rievdá *s* (*š*) > *h*, omd /huonas/ > /huotnaha/, /rumas/ > /rupmaha/, /imas/ > /ipmaha/.

Bárahisstávvala substantiivvain lea sojahaladettiin bisson boares geažus, omd /sábeGak/, /eahkeBak/.

4.1.6 Vokálaravda

Vokálaravddas leat diftonggat *ie* ja *uo*, omd *muitaliet*, *boarrásuop*, ja vokálat *a*, *e* ja *o*, omd *jávrráča*, *gonnege*, *mánágo*.

4.1.7 Loahppakonsonánttat

Suopmana iešvuohta loahppakonsonánttaid ektui lea oapmevuohta (áigahašvuohta). Loahppakonsonánttat mat leat jávkan, vai olles leahuin jávkamin, iežá davvisámi suopmaniin, leat geavahusas dán suopmanis. Daid gávdná sojahangehčosiin.

Finihttavearbbaid gehčosat:

/m/- sg.1.p.geažus: mon /manam/, /mannem/,

/k/- sg.2.p.geažus: don /manak/, /mannek/, ja pl.3.p.geažus: /siin mannek/, /leak/,

/p/- pl.1.p.geažus: /miin mannap/, /leap/,

/k/ loahppakonsonántan lea muđui hui dábálaš dán suopmanis go /k/ gávdno sihke vearbbaid sojahangehčosiin preterihtas ja substantiivvaid nominatiivva plurála gehčosis, omd /viesuok/, /huotnahak/.

Infinihtta vearahámiin gávdnojit nai dát boares gehčosat:

Bárrastávvala vearbbaid nomeniid nominatiivva loahppakonsonánta: *borram*, *čálliem*

Perfeakta partisihppa: *mannam*, *leahkám*, *rej'dem*

Iežá sojahangehčosat leat *b* ja *p* :

Adjektiivvaid komparatiiva: *buorieb*

Adjektiivvaid komparatiiva: *geap'pasuop*

Loahppakonsonánta *g* gávdno nai nominatiivvas: *sá:bieg* , *biggieg*

Lassin leat dát loahppakonsonánttat: /t/, /s/, /š/, /l/, /r/. Daid gaskkas lea /š/ loahppakonsonántan hárvanaš dáhpáhus, ja /š/ sajis gullo /s/, omd /ies/, /im beros/. *Beroštit* lea nai buorre ovdamearkan dasa goktes progressiiva assimilašuvdna lea doaibman ja váikkuhan suopmanis. /š/ iešalddis ii leat makkárge hárvanaš jietnadat sániin, muhto sániin gonnes /š/ livččii loahppajietnahkan sojadettiin vai infinihttahámiin, lea /š/ =>/s/ vel sáni siste ge, omd /Berostiet/ ja /Beros/, /Beasas/ ja /Beassasak/

Diminutiiva suffiksa lea eanemus olbmui /s/, muhto /š/ gullo nai muhtomin muhtin olbmui.

4.1.8 Iežá fonologalaš dáhpáhusat

Mon lean ovdal namuhan ahte oapmevuolta orru leahkimin dan suopmana dovdomearka. Boares guhkes gehčosat leat apokoperejuvvon goasii miehtá davvisámi. Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis gullojit ain boares gehčosat, omd dain produktiivlaš oktavuodain:

Suopman		Čállingiella	Frekveansa
/mánnoDahka/	nom.sg	mánnodat	Ii nu dávjá
/BeatnaGijña/	kom.sg	beatnagiin	Áibbas dábálaš, hui hárvve oaniduvvon geažus gullo
/si:ń mannen/	3.p.pl.pret	sii manne	Dábálaš, muhto variánta gehčosa haga gullo nai.
/Gusan/, /sul'lun/, /Gahpieran/, /Girkosan/	akk.sg	gusa, sullo, gahpira, girkoža	Dábálaš, muhto variánta gehčosa haga gullo nai.
/Goas'se/		goas	Áibbas dábálaš
/sahtek/		šat	Áibbas dábálaš
/vaste/, /vastek/		fás	Áibbas dábálaš
/mas'tes/, /mas'te/	lok.sg	mas	Áibbas dábálaš
/das'tes/	lok.sg	das	Áibbas dábálaš

/munne/	lok.sg	mus	Gullo, muhto ii nu dávjá
/Dunne/	lok.sg	dus	Gullo, muhto ii nu dávjá
/Denne/, /Danne/	lok.sg	das	Áibbas dábálaš
/misse/, /mise/	lok.pl	mis	Gullo, muhto ii nu dávjá
/Disse/, /Dise/	lok.pl	dis	Gullo, muhto ii nu dávjá
/sise/	lok.pl	sis	Gullo, muhto ii nu dávjá
/mahka/, /mahkas/	nom.pl	mat	Áibbas dábálaš
/Geahka/, /Geahkas/	nom.pl	geat	Áibbas dábálaš
/Dejse/, /Dajse/	lok.pl	dain	Áibbas dábálaš
/manna/	akk/gen.sg	man	Gullo, muhto ii nu dávjá
/miss/, /mid'd'a/, /mid'd'as/	nom.sg	mii	Áibbas dábálaš
/Geana/, /Geanna/	akk/gen sg	gean	Áibbas dábálaš
/Geannas/, /Geannes/	lok.sg	geas	Áibbas dábálaš
/mun/ ²¹ .	akk/gen sg	mu	Áibbas dábálaš
/Dun/	akk/gen sg	du	Áibbas dábálaš
/sun/	akk/gen sg	su	Áibbas dábálaš
/mánáDen/	ill.pl	mánaide	Áibbas dábálaš, muhto <i>n</i> lea jávkan muhtin olbmui.

Govus 12. Ovdamearkkat. Suopmana boares produktiivva gehčosat.

Relatiiva ja jearaldatpronomena *gii* ii geavahuvvo. Dan sadjái lea *guhte* ja *guhtes* ja oani-
duvvon /Guss/. Informánta (N1) lea gullan /Gid'd'ja/ ja /Gid'd'jas /, muhto ii geavat dan ieš.

Leat maiddái moadde iežá gelddolaš boares gehčosa mat gullojit, omd /Gahpierat'ta/
(gahpira gehtte/haga) ja /vánhemek'ke/ (vánhemiid gehtte/haga), muhto orru leahkimin
čadnon duššefal vassis sániide ja dan ládje eai leat dát gehčosat, /-at'ta/ ja /-ek'ke/, šat
produktiivvat.

Nuppi dáfus lea apokope doaibman biehttalancealkagis. Ovdamearkkat dasa leat:
ij ollok, ij midjak, ij goassek, ij meitek, ij mannak. Loahppajietnadat /e/ lea apo-
koperejuvvon. Gullo nai *olloken, goassegen* jna, muhto dalle lea *n* loahpas.

²¹ Nominatiivvas lea mon, don ja son.

Persovnnalaš pronomeniin singuláras lea nai apokope doaibman muhtin muddui. Dávjá gullo *mo*, *do* ja *so*, dávjá nai postaspirašuvnnain, omd *moh*.

Bárahis stávvála vearbaid singulára 3.p preseanssa hápmi lea vearbaid mátta, omd *so mital*, *son vuoset*.

Jietnamateriálas eai gávdno *–át* kontrakšuvdnavearbbat, iežá go inkoatiivva *–át* vearbbat, omd eallát *eallájiet*, vázzát *vážžámek*, ballát *ballájiem*. Čállingiela *–át* vearbbat leat bárahis stávvalvearbbat dán suopmanis, omd čohkkát => *čok'kádiel*.

Synkope lea doaibman iežá oktavuodas, omd muhtimin => /mut'tin/, muhtumin => /mut'tun/.

Sis geat earuhit *c* ja *č*, *z* ja *ž*, lea assimilašuvdna doaibman duokkár sániin gonnes juo gávdno *č* vai *ž* iežá posišuvnnas, omd čáhci => /čáhčie/. Assimilašuvdna lea nai dagahan /s/ => /š/ rievdamá ollu informánttain jos guovddáškonsonánttain lea palatála jietnadat oktan labiálain, omd seavdnjat => /šev'nat/, sevdnjies => /šev'nes/. Nuppi dáfus lea /š/ => /s/ álggus muhtomin dego čilgejuvvon ovdal.

Morfologiijas rehkenasto *i* lohkuemearrideaddjin substantiivvaid sojajeames (Turi 1997: 25). Dán suopmanis ii gullo *i* jietnadat bárrastávvala ja kontrakšuvnna nomeniin illatiivvas ja komitatiivvas plurálas, omd *mánáde* vai *mánáden*, *munnde* vai *munnden*, *ol' mude* vai *ol'muden*, *mánágo* vai *mánágum* vai *mánágun*, *ol'mugo* vai *ol'mugum* vai *ol'mugun*. Dát dáhpáhus lea goasii juohke áidna olbmos.

Sullii seammá dáhpáhus lea nai vearbaid sojadettiin. Morfologiijas rehkenasto *i* preterihta dovddaldahkan (Turi 1997:30). Dan suopmanis lea *i*-fonema jávkan goasii visot informánttain bárrastávvala *–at* ja *–ut* vearbain duálas ja plurálas, omd *manamiek*, *gipčuomiek*²².

²² Muhtin informánttat sojahit muhtumin bárrastávvala *–ut* vearbaid kontrakšuvnavearbaid paradigma mielde preterihtas, omd. /*oruojejmiek*/

Persovnnalaš pronomeniid nominatiivahámit plurálas leat šaddan seammaláganin go daid akkusatiivva/genitiivva hámit: /mi:ń/, /di:ń/, /si:ń/. Omd *mi:ń mannap*, *mi:ń lut'te*, *so bal'dalij mi:ń*.

Suopmanis leat smávva sánit dávjá oktiigesson ja dan ládje šaddan oktan sátnin. Dakkár sánit leat omd /im'mo/ (in mon), /ik'ko/ (it go don), /ik'ke/ (it ge), /inke/ (in ge), /eak'ke/ (eat ge), /ik'kobij/ (it go bija, dat mearkkaša it go don leat ovttaoaivilis muinna), /ejke/ vai /ek'ke/ (eai ge) /jede/ (ja de), /dek'ke/ (dehe ge), /mak'ke/ (mahka ge/ mat ge).

Guovllus lea lokatiivva singulára geažus -/n/ ja plurála geažus -/is/. Gullo soapmásis muhtumin singulára -/s/. Dan birra čálán vudoleappot 5. kápihttalis.

Dološ *šk* gávdno ea.ea. sániin /njiš'kuom/, /njiš'kuot/, /Guš'kie/ , /muštuor/, /muš'kuo/ ja /muškásak/.

Okta informánta geavaha guktii /olmuča/. Seammá informánta dadjá nai /eambára/ ja dasto njulge ja dadjá /eabbára/.

Okta informánta dadjá /vannasii/ klusiilla haga . Sátni *vanas* ii leat nu dábálaš geavahit. Dábáleamos lea geavahit *vanca*. Informánta D1 dajai ahte *vanas* lea boarrásut sátni go *vanca*, duohta riekta boares sátni. Dađi bahát in leat dalle bidjan su sojahit dan sáni.

Namuhan loahpas muhtin fonologalaš dáhpáhusaid mat leat golmma informánttas ja mat eai gávdno iežá olbmuin jietnabáttiid mielde goit: soahti => /suohtie/ , ii geava =>/ij Ge:va/, boahtá => /Buohtá/, mearra => /me:rra/, ledjen =>/leggen/, gávccilogi => /Gakcilok/

4.2 Morfologiija

Oarje-Romssa ja Ufuohta suopmanis leat seilon hui dološ variánttat mat orro láhppomin iežá davvisámi guovlluin. Seammás leat 1900 logu mielde dáhpáhuvván rievdamat mat leat

geafuhuhttán giela, omd orru duála jávkamin ollu olbmui²³. Gerunda sadjái orru boahtimin bálddalasti konjunkšuvdna *mede* vai *meadea*. Norvagisma *for* gullo dávjá *danne go* vai *dan sivan go* sadjái. Potensiála orru jávkamin. Ođđa loatnasánit, gonnes livčče sámegiela molssaeavttut, leat geavahasas miehtá guovllu, omd *vassdrahka*, *veagga*, *trivastuvvat*.

Mon namuhan dan oktavuodas hui oanehaččat muhtin dáhpáhusaid, go mon lean čállán gehčosiid birra fonologijjačuoggás. Doppe mon lean juo namuhan preterihta dovddaldaga *i/j* ja plurálamearkka *i/j* mat eai báljo gullo.

Vearbbaid finihitta hámit čujuhit áigái, persovdnii ja vuohkái dego muđui ge davvisáme-gielas. Dás vuolábealde namuhan duššefal diekkár morfologalaš guoskevaš dáhpáhusaid mat spiehkastit čállingielas ja mat čuhcet garrasepmosit bealljái. Duála orru jávkamin. Dán áiggi ollu olbmot geavahit plurála vearahámiid duála vearahámi sadjái. Muhto jietna-materiála vuoseha ahte leat hui unnán olbmot geat eai oppanassiige geavat duála.

Muhtumat geavahit álo duála go galggaše ja muhtumat fas geavahit muhtomin duála ja muhtomin plurála go galggašii duála. Jietnabáttiin ovccis geavahit duála, ovttanuppelogis eai geavat duála ja gávccinuppelogis eai hoala goassege guovtti olbmo birra.

Imperatiivas bárahisstávval- ja kontrakšuvdnavearbbaid singulára 1.persovnnas lea oanehis geažus, *-um* ja *-jum*, omd *mu'italum*, *gev'rejum*. Duála, mii unnán gullo indikatiivvas, geavahuvvo 2.persovnnas (*al'li*, *bor'ri*, *leahkki*), muhto 1.ja 3.persovnna dualahámit gullojit hui hárve ja ollu geažusvariánttaiguin.

Konditionála dovddaldat laktašuvvá sátnemáddagiidda seammá málle mielde go čállin-gielas: Bárrastávval -ja kontráktavearbbat: *-luhč-/lihč-*, omd *mon manalihčuom*, *mon gevrihčuom*. Bárahis stávvala vearbbat: *-učč-/ičč-*, omd *mon vuosehiehčuom*. Bárahis stávvala vearbbaid gehčosat leat fievrreduvvon bárrastávval- ja kontrakšuvnavearbbaide. Visot vearbbat ožžot dáinna lágiin bárralogu stávvaliid. Persovdnagehčosat leat nuvt go indikatiiva preterihtas, bárrastávval *-ut-* vearbbain. Soapmásis gullo *-l-* konditionála-dovddaldahkan bárrastávvala ja kontrakšuvnavearbbain, muhto ii aktage geavat dan čadat. Omd gullo ná seammá informánttas: ..., *ahte dah sattalihčuo jos boadáliehčuo* (D2) ja vehá mañjil : *Dak boadále dan dagahiet..* (D2).

²³ Geahča mildosa dan dáhpáhusa hárrái.

Lea hui dábálaš geavahit konditionála hápmásaš veahkevearbba + oaivevearbba perfeakta partisihppa hámis. Omd: *Mon luhčuom bar'gam dam jos luhčuom ver'tem*. Ja maiddái: *Jos lihčui leahkám buorre dál'kie, mon lihčuom mannam*.

Potensiála geavahuvvo unnán. Informánta N1 čilge daid vejolašvuodaid jos lea eahpádus vai eahpesihkkarvuohta:

- Geavahit veahkevearbba *dáidit*, omd *dái'dá boahhtiet, dái'dá leat nuft, gus diehtá, dái'dá idiet har'viet*
- *Juogohen* go eahpida juoga mii muitaluvvo.
- *ak'kuombija* go eahpida hui garrasit
- *nassgo* jos jearrá eahpádusain, omd *nassgo boahhtá iddes*

Muhto ieš dajai munnje ahte */Goktes vel manas, de don leak holluo oap'pam/*²⁴. Jietnabáttiin in leat gávdnan potensiála, muhto JH geavaha *leêddjae*.

Vearbaabessiivva geážus lea *–gehte*. Geážus laktašuvvá vearbamáddagiidda seammá minstara mielde go davvisámi čállingielas, earret bárahisstávvalvearbbain gonnes *a* lea veahkevokála máddaga ja gehčosa gaskkas, omd *muitalagehte*. *Gehte* geavahuvvo maiddái substantiivvaid geážusin, omd *rudagehte*.

Bárrastávvala- ja kontrakšuvnnavearbbaid gerunda geážus lea *–dettiin*, */De:ti:n/*. Bárahisstávvala vearbbain lea fas *–etiin*, */e:ti:n/*. Geážus laktása dego čállingielas muđui.

Bárrastávvala- ja kontrakšuvnnavearbbaid vearbagenitiiva čuovvu davvisámi čállingiela. Muhto bárahis stávvalvearbbain lea máddaga lassin *–a* vai *–an*. Omd *mui'tala, gear'jida, borjastan*. Daddjo ahte bárahisstávval- ja kontrakšuvnnavearbbaid vearbagenitiiva ii geavahuvvo oarjesuopmaniin (Nickel 1990:66). Dáppe gullo omd. *don bohtek gev're doppe* (N 5), *de bodij heastta mañien guohčaha/* (N1) , *ja de dak de bohte borjastan diehke meara miel'de* (D 11). Ufuohta ja Oarje Romssa suopman rehkenasto davvisámi oarjesuopmanin, muhto vearbagenitiivva geavaheami ektui ii heive dohko.

²⁴ In dieđe leaš go dat potensiála vai leaš go iežá suorggiduvvon vearba.

Preseansa partisihppa čuovvu davvisámi čállingiela ollislaččat go dábálaš vearbbat leat sáhkan. Muhto duppalaston kausatiivavearbbaguin lea iežá ládje. Dalle lea geažus *-nas*, ii ge *-hahtti* nugo čállingielas, omd *boranas*, *boadánas*, *oronas*.

Sihke aktio lokatiivvas ja aktio essiivvas lea bárrastávval- ja kontrakšuvnavearbbaid geažus *-min*, /mien/ ja bárahis stávvala vearbbain *-eamen*, omd *borramin*, *gevremín*, *mitaleamen*. Dat sáhtá boahit das ahte lokatiivva singulára geažus lea *-n*, ja dan sivas leat dát guokte aktiohámi suddan oktii. Mearkkašanveara lea *nai* ahte dan suopmanis leat seammá gehčosat go davvisámi nuorta suopmaniin vaikko rehkenasto oarjesuopmanin. Aktio komitatiivvas leat bárrastávval- ja kontrakšuvnavearbbaid gehčosat *-inna*, /ińńa/, seammálágan go bárahisstávvala substantiivvain. Genitiivva máddaga deattuhis soggi-vokála rievdá *a ->i*, omd *borramińńa*, *gevremińńa*. Bárahisstávvalvearbbain lea seammá geažus go davvisámi čállingielas.

Substantiivvaid komitatiivva plurála lea ollu olbmui genitiivva plurála hápmi gosa laktása *-gum*, *-gun* vai *-go*, omd. *mánáit'gum*, *boč'čuit'gum*, muhto seammá dábálaš lea laktit gehčosa genitiivva singulára máddagii, omd. *mánágum*, *boč'čogum*. Bárahis stávvala substantiivvain lea ovddeš genitiivva plurála geažus /d'/ assimilerejuvvon g'ain dainna bohtosiin ahte nuppi távttas šaddá *igg*, mii daddjo /ik/, guovddaškonsonántan. Geažus gullo de leahkimin / ikkun/, /ikkum/, vai /ikko/. Omd ovddeš /BeatnaGid'Gum/ lea dál /BeatnaGikkum/.

Passiivva perfeavtta partisihpas leat oaniduvvon hámit, omd *gevrehum*, *daddjojum*, *gažaldum*.

Veahkkevearbba *leat* preterihttahápmi 3.p.sg lea /lei/ vai /lij/. Goappašat geavahuvvojit seammá ollu. In leat nagodan gávdnat makkárge njuolggadusaid dasa, muhto orru leahkimin dávjábut *lij* jos lea ovtastuvvon vearbala, omd *so lij juo mannam*.

Refleksiivva pronomena illatiivva mátta lea *alla-*, masa laktása geažus persovvna ja logu mielde, omd *allasam*, *allasak*. Ovtta jietnabáttiinformánttas gullo *alccesis*.

Suorggidahttingehčosat mat čállingielas leat *-hat* ja *-dat* vai dan sullásaš, leat dán suopmanis ollu olbmui guhkes gehčosat *-hahka*, *-dahka*, omd *luládahka* vai

dissimillašuvnnain *-hahku*, *-dahku*, omd *hápmedahkuo*, muhto *-hat* ja *-dat* geavahuvvo nai seammá ollu.

Muhtin suorggidahttingehčosat mat čállingielas leat *-dat* ja *-vaš*, lea dán suopmanis *-mas* ja *-bas*, omd *gažalmas*, *giitebas*, *giitebaččat*, *duhtibas*.

Suorggidahttingeažus *-laš*, /las/ , ja erenoamážit plurála *-laččat*, ii leat nu dávjá anus. Produktiiva geažus mii geavahuvvo sullásaš oktavuodain lea plurálas *-gak*, omd *vuomegak*, *divttasvuonagak*, ja singuláras *-g*, muhto dat ii gullo nu dávjá; *so lea skánieg*.

Advearba *olgun* geavahuvvo inessiivvas ja elatiivvas, *ol'guon* ja *ol'guis*; *So lei ol'guon*, /*So bodij ol'gujs*. *Olggobealde* advearbbain ja postposišuvnnain lea nai nuvt: *dak geahk bohtek olkobealies* (D10), ja *so lei olkobealien*. Gullojit nai dávjá suorggidahtton postposišuvnnat, omd *birra* (om) ja *biralies* (rundt omkring seg), *biralii* (til rundt omkring seg). Lassin leat postposišuvnnat oktan oamastangehčosiiguin hui dábálaččat, eanet dábálaččat go variánttat oamastangehčosiid haga.

Loatnasániid sámáiduhttin ii álo čuovo čállingiela. Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis gávdnokit omd *bu'deat'ta* (buđet), *rehkegat'tiet* (rehkenastit), *leatna* (leansmánni), *bul'kuo* (politija). Čielga sámegeielat molssaeavttut leat nai muhtomin hutkon iežá ládje, omd *čis'ka* (giddagas), *geiddak* (tv), *seipegak* (spárka), *muot'talogier* (muohtačorgenmašiidna).

Áigeadverbiálas lea muhtomin partitiiva²⁵: *golmma njealle vak'kuot maññiel* (N1), *vak'kuot maññiel go oastáeimme dan tráktoran* (N14).

Positiiva supiidna lea infinihtta vearbahápmi. Bárrastávvala- ja kontrakšuvnnavearbbaid supiidnageažus lea *-sit* /siet/, *-žit* /žiet/ vai *-čit* /čiet/. Geažus laktašuvvá vearbamáddagii, ja bárrastávvala vearbbain lea geanohis dássi, vokálarievdan *i* -> *á* ja *u* -> *o* oktan diftonganjulgemiin, omd čállit -> *čálásiet*, *čáláčiet* vai *čálážiet*, goarrut -> *gorosiet*, *goročiet* vai *gorožiet*. Bárahis stávvala vearbbaid supiidnageažus lea *-/eažžie/*, *-/eaččie/* vai */ežžie/*, omd gearjedit -> *gearjiedeazžie*, *gearjiedeacčie* vai *gearjiedežžie*.

²⁵ Ii sáhte leahkit nominatiiva go loahppajietna lea *-t*, ii ge *-k*, ja lassin lea gievrras dássi.

4.3 Syntákssa

Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis lea vuosttamuzžan guokte syntávssalaš iešvuodát, mat geavahuvvojit visot informánttain hui dávjá ja leat dábálaččat; positiiva supiidna ja atnit + objeakta. Lassin leat soames cealkka- ja cealkkaosiid konstrukšuvnnat mat gullojit, muhto gonnes iežá molssaeavttut nai leat anus.

4.3.1 Positiiva supiidna

Positiiva supiidna geavahuvvo infinitiivva sajis guovtti oktavuodas; dalle go galgá mitalit áigumuša ja ulbmila, ja dalle go almmuha futuvrra. Positiiva supiidna lea geavahuvvon mearrasámegielas ovdal, sihke Gállafierddas ja Porsáŋggus. Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis lea positiiva supiidna áibbas dábálaš. Dan guovllu sámegiela olbmui livččii “jorggosámi²⁶” geavahit infinitiivva dalle go galggašii supiidna.

Supiinnain mitala ulbmila, omd *Mannop dal An'da'rassii gulažiet go skrønait' suk'ček* (N2). Lihkahanvearbbat ja lihkanvearbbat gáibidit supiinna jos áigumuš lea sáhkan. Lihkahanvearbbat váldet objeavtta ja supiidnacealkagiidda sáhtá nai čatnat objeavtta, omd *de vul'gen lippa bir'gesiet* (D1), *de ver'tiime de gonagasa dinedežžie* (D4). Supiidna geavahuvvo nai veahkevearbbaid olis, omd *Mi:ń ver'timek arrat olkos barkažiet* (D26), *De mi:ń rej'dimek vuolkážiet* (D9). Supiidna geavahuvvo nai biehtalancealkagis, omd *de mi:ń de bal'dale amamet miń rahpiesluohka šev'ńadin čierastallat* (D11).

Supiinnain almmuha juoga mii gárttai dáhpuhuvvat dáhpedorpmis vai mieleavttus, omd *ja boaries gerek sattai čuočožiet, jah dah čuoččui ovnna guoran, dah čuoččui denne ii dah lik'kasan* (D2), *de dah sattai dase orosiet* (D17).

Supiinnain mitala nai juoga mii berrešii vai sáhtášii dáhpuhuvvat boahtti áigái, omd *beare oažžuot riekta sámastežžie* (N15), *Dah lea beare oččožiet dan biralies mannat* (D2), *jos mo galkan vás'tidiet duńne de manna otnás bei'vie ja mi:ń sattap dáppe čok'kedeazžie*

²⁶ Olbmot lávejit dadjat ”jorggodáro” heittogis dárogiela birra jos cealkkastruktuvrras vuohttu ahte dárogiella ii leat vuosttasgiellan. Jos lea ”jorggosámi”, de vuohttu gis cealkkastruktuvrras ahte sámegiella ii leat vuosttasgiella.

ja suk'čat da bearrái ja eap mi:ń gearka (D22), ver'te oažžuot váltážiet deit' (D9), de ver'tek suvries vaččasiet ollies jagie (N1), gal'gá go so bidjat manažiet vai bidjat luovas (D13).

4.3.2 atnit +objekta

Čállingielas habitiiacealkka deattuhuvvo dakkár cealkkonstrukšuvnnas gonnes oama-steapmi vai eaiggáduššan čilgejuvvo. Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis eai leat dákkár habitiiacealkgat nu dábálaččat. Habitiiacealkka geavahuvvo muhtomin go galgá mitalit oamasteami vai eaiggáduššama, omd *Ei mus leak baruop go gol'ma gusak (D22), mis lij heas'ta (D9), Munne ii lean ruhta (D9).*

Dábáleamos lea liikka geavahit transitiivva vearbba *atnit*, mii dárogillii dan oktavuodas mearkkaša *á ha*: *de anij vieljabealie akta deise (D9), dak atne vuonhastansejje doppe Botnevuoduon (D11), mun áč'čie meit' anij boc'cuit' (D19).*

4.3.3 Lohkosánit

Davvisámi čállingielas numerálat leat substantiivvaid oaivesátnin, omd *Vihhta beatnaga bohte; Mus ledje vihhta beatnaga (Sammallahti 2005:226).* Juste dat lea nai dehálaš diveargeansa sámezielaid nuortta ja oarjesuopmaniid gaskkas (Sammallahti 1998:7). Dát innovašuvdna mii muđui lea leavván davvisámi guovllus, ii leat riehta sajáiduvvan dán suopmanii. Dan suopmanis lea dábáleamos geavahit nominatiivva plurála lohkusáni maŋŋil mii lea eanet go okta, omd *Diimmás dálvvie mus ledje vit'ta ealkak danne vek'seguoran (D4), Da leak hain gol'ma mánuk (D5), Mi:ń leimmek gieža oarbenaččak (N14), Ei mus leak baruop go gol'ma gusak (D22).*

Gullo nai genitiivva singulára muhtumin muhtin olbmuin diekkár oktavuodain, omd *Denne mon lean vázzán skovllá gieža jagie (D6), Mun eadnie ja áč'čie atne lihtáriit', logi gusa, gáiccait' ja sávžžait' (N15), Mon važžen gafčie jagie skovllá (D16).*

4.3.4 Sátneortnet ja veorbahis cealkagat

Sátneortnet SVO lea dá báleamos davisámegeielas (Sammallahti 1998:95). Ufuohta ja Oarje Romssas lea nai SVO cealkagat dá bálepmosat. Jearahallamiin informánttat dadjet ahte SOV cealkagat nai leat lunddolaččat sidjiide, omd *Mon lihtii' basse ja de mannem vek'sái* (N1). Jietnabáttiin gullojit muhtin SOV cealkagat, omd *mon vefsien gusait' bohčen, gulpiit' bassen* (N6), *ja dak geak lihtárii' atne vefssien* (N3), *Mi:ń juohke njeal'át jagie stivrra váll'ep* (D2), *maste gápmagiit' goarui* (N3), *Gusait' animek* (D26).

Jietnabáttiin leat sakka unnit SOV cealkagat go SVO cealkagat. Perfeavttas lea dá báleamos bidjat objeavtta veahkeveorbba ja partisihpa gaskii.

Guovllus leat nai veorbahis cealkagat mat geavahuvvojit vissis oktavuodas. Veorbahis cealkagat leat dávjá čadnon dovdduide vai dáhpáhussii mii dagaha juogalágan doaimma. Veorbahis cealkagat leat čadnon nuppi cealkagii bálddalasti konjunkšuvnnain, omd *Dah bák'kui gáhkui' ja mi:ń nu havuin* (N16), *Doppe begge jońak guorádii ja mon dieduon dohko* (N1), *go mamma rei'degodij vek'sái, de mi:ń miel'de, dak guhte tuvrra anij* (D11).

Gullojit nai jearaldatcealkagat veorbba haga, omd *mej' don, gose don nu hoahpuon, goasse mus ruhta*. Dát leat dá bálaš cealkkavariánttat muđui ge davvisámis, jáhkán.

4.3.5 Almmuhit oaivila

Go galgá oaivila almmuhit, lea čállingielas hui dávjá genitiiva + mielas, omd *mu mielas lea boastut ahte*. Dá báleamos vuohki dan suopmanis lea geavahit veorbba /sim'nat/, /siv'nat/, omd *mo sim'nem dah lij unnán máksos* (N1).

Lea čielga norvagisma geavahit dan cealkkastruktuvrra, muhto *sim'nat/siv'nat* lea nai vuoitán sáni árkkášit badjel. Lea hui dá bálaš gullat *mon simnan suttuo deit'la* buoret go *mon árkkášan deit'*.

Genitiiva +mielas geavahuvvo nai bálddalagaid *sim'nat/siv'nat*, omd *mu mielan sámiek leak nu nu čeahpiek go dážak* (N1).

4.4 Sátnerádju ja semantihkka

Sátnerádju ja semantihkka leat obba dávjá váldosivvan dasa ahte olbmot eai gulahala riehta. Go mon nuorran ledjen Deanus, ja biilamohtor heittii geavvamis, de dadje nuppit ahte mii fertet olggos *hoigat*. Mon mannen olggos mon nai, muhto duohta in ipmirdan maid mii galgat *hoigat* ja guhkkin eret manne. Nuppit sáhčagohte biilla ja mon nai. Go mohtor geavvagodii fas, de nuppit gahppe biilii, ja mon nai, vaikko mii eat lean vel hoigan maidege. Easka maŋŋil mon ohppen ahte Deanus *hoigat* lea *sáhčat* ja mis gis *hoigat* lea sullii seammá go *bálkestit*.

Sátneráju ja semantihkka iešvuodat leat golbma sortta; sánit mat leat áibbas iežá ládje, sánit gonnes dan suopmanis earuha sisdoalu dáfus, sánit gonnes semantihkka lea áibbas iežá ládje.

4.4.1 Guovlluspesifihkka sánit

Mon geahččalan das buktit soames ovdamearkkaid mat orrot Leahkimin apmasat davvisámi čállingielas. Lean geahččalan normaliseret guovllu sániid.

Ufuohta ja Oarje Romssas	Čilgehus
veksi	návet
huonas	stohpu
guolbi	láhti
jummár	guoktejahkásaš njiŋnelas sávza
boareseadni	áhkku
boaresáhčči	áddjá
lihtárat	šibihat
heakkadahkii	fáhkkestaga
áivan	buoremus sorta
hobstet	čájetit
jákkca	káffu, ollu čáhci unnán káfet
jungrit	bávdeniibi vai vuodjaniibi

libri	olbmui ja ealibiin lea libri (lever)
oarben	viellja ja oabbá (søsken)
bienná	guovža
veita	goivvohat, rávaroggi
hivas	báze dearvan/ mana dearvan
goktes	mo, movt
gonnes	gos

Lean das bajábealde namuhan hui dábálaš beaivválaš sániid mat gullet suopmanguvlui. Lea oassi sátnerájus mat gávdnojit.

4.4.2 Sánit guovlluspesifihkka earuhemiiguin

Ufuohtas ja Oarje Romssas gávdnojit muhtin sániin distinkšuvnmat gonnes girjegielas ii earut. Das bohtet moadde ovdamearkka dasa.

Jungá – niibi. Niibi lea hui bastil ja geavahuvvo čuohppan, cáhpan ja čuggen bargui. Jungá lea vuodjaniibi, mainna olmmoš suvle biepmu ja borrá.

Váibmu - cohkki. Kárášjogas gávdno váibmudoavttir. Su čehpodat lea váimmuvigit. Dan guovllu olmmoš livččii dan ipmirdan psykiáhtarin, go lea erohus *váimmu* ja *cogi* gaskkas. *Cohkki* lea fysálaš oassi rupmahis, *váibmu* lea fas čadnon dovdduide.

Albmi - dáivat. Go geahččá *albmái*, de lea jápmán vai goasii jápmán. *Albmi* lea abstrákta maid mii eat sáhte oaidnit. Mii oaidnit *dáivaha*. *Dáivahis* leat balvvat.

Málli - varra. Jos soames bovde bohtit *máli* gazzat, de dat ii bovtte borranmiela Ufuohta guovllu olbmui. *Málli* lea dan suopmanis ealibiid varra mii geavahuvvo málisteapmái. Varrabánnogáhkut leat herskkot Finnmárkkus. Ufuohtas Oarje Romssas gullo leahkimin ilgadis biepmu go *varra* lea olbmos ja ealli eallis.

Vuoivvas – libri. Jur measta seammá ilgat gullo vuoivvasmeastu leahkimin, go vuoivvas lea guolis ja das oazžu lievssi. Vuoivvasmeastu šaddá soames liekseseaguhus mii ii oro leahkimin borahahtti oppanassiige. Olbmos ja eallis lea *libri*, guolis lea *vuoivvas*.

Boaris - boaru. Goappašiid mearkašupmi lea dárogillii *gammel*, muhto lea earuhus goas geavahuvvo boares ja goas boaru. *Boaru* lea čadnon ahká; /so lea dál gáfčielogie jagiek boaru/. Muđui geavahuvvo boaris. /mun tráktor lei dalle juo boaries ja adnom go ostem dan/.

4.4.3 Sánit iežá semantihkain go čállingielas

Semantihkka sáhtta doalvut vaikko gean vuorrádussii. Mon lean juo muitalan *hoigat* – sáni birra. Buvttán moadde vel ovdamearkka. Vearba *gevret* lea dávjá geavahuvvon, muhto lea nai sátni mii sáhtta dagahit unohisvuoda. *Gevret* mearkaša vuodjit dán suopmanguovllus, muhto muhtin sajis Finnmárkkus dat máksá *vuojihit*. Smáđáhkes fáladat dego “gal mon gevren du ruoktot” šaddá vuojiheapmin nuppi olbmo bealljái. Ufuohtas ja Oarje Romssas lea *buošes* olmmoš čeahppi, viššal ja barggan, lea positiivvalaš sátni. Finnmárkkus lea buošši suhttan ja bealkálas olmmoš.

Čállingiela *čibbi* lea sihke boagustahttan ja suhttan dán mánggaid. Ufuohta ja Oarje Romssas lea čállingiela *čibbi buolva*, ja *čibbi* fas dan suopmanis gullá dievdduid vuolledábiide. Nuvt dat *čibbi*- sátni lea dolvon olbmuid vuorrádussii. Ain muitaluvvo suvccas báhppa Flokkmann birra go son lei doallamin oaigatvuoltaipmilbálvalusa (rihppagirku) Loabák-áiddi kapeallas 1960 logu gaskkamuttus. Álggus bovdi *rihppagussiid* boahit áltárii (dán suopmanis lea *rihpa* = rusk, smárask), ja joatkka šattai vel bahábut, go bivddii rihppagussiid luoitádit *čippiid nala*. Boares ristahas nisson manai girkus eddon, son gal ii láve *čippiid nala* luoitádit ja guhkin eret áltáris. Ieš Flokkmann riehu ii goassege beassan diehtit manne girkus šattai nu sapma ja savkkástallan.

Vielljabealli (vilbealli) lea nai sátni mii sáhtášii dagahit moivvi. Okta mu ustibiin, guovda-geaidnolaš, lei beallejagi imaštan manne Skániid sámiin ledje nu ollu vielljabealit sihke duos ja das, ii ge duostán jearrat ge mas dat boahdá . Dáhpedorpmis fuobmái ahte *vielljabealit* leat seammá go *vilbealit*.

Livčče ain muitalusat dan birra go olbmot eai leat riehta gulahallan semantihka ja sátnedistikšuvnnaid dihte²⁷. Nu semantihkka lea oidnolaš suopmanmearka.

4.4.4 Loatnasánit

Nesheim lea čállán loatnasániid birra ja vuosehan goktes erenoamážit eanandoallusánit leat bohtán sihke dološ norrøngielas ja suomagielas, ja lea daidda bidjan isoglossaid.

Ufuohtas ja Oarje Romssas leat eanemus eanandoallusánit bohtán norrøngielas, omd *veksi*. Finnmárkkus lea ollu eanandoallusánit fas bohtán suomagielas, omd *návet* (Nesheim 1967).

Daid sániid gaskkas maid Nesheim lea iskan, leat maiddá *bealdu* ja *áhkár*, *ávji* (= áivi) ja *suoidni*. Ufuohta ja Oarje Romsa gullá áhkára ja ávjji isoglossaid siskkobeallái. Liikka lea guovllus sihke *bealdu* ja *suoidni* anus. *Bealdu* lea šattolaš eanan, gonnes gilvá omd bu-deahtaid ja ruotnasiid, ja sáhtá nai mearkkašit sullii seammá go dárogillii *grøde*. *Áhkár* lea gilvojuvvon eanan. *Gal danne val lea bealduo*. *Go addá eatnamii de eatnam addá ruoktot*, dajai informánta (N2). Suoidni lea fas dat rássesorta maid geavaha gámasuoidnin. *Áivvit* (ávjjit) leat goike rásit, lihtáriidda dálvebiebmu.

Guovllus leat nai ođđasut loatnasánit mat leat bohtán dárogielas, ja maid sáhtá leahkit vátis ipmirdit, omd *reistidit* (geahččalit), dárogielas *freiste*, *bordi* (beavdi), dárogielas *bord*. Sátni *beavdi* geavahuvvo guovllus, muhto mearkkaša *bearaš*²⁸. *Vearálda* lea nai ođđasut loatnasátni, muhto *májjimmi* vai *máilbmi* geavvahuvo nai. Ođđa loatna lea maiddá /ja/, mii mearkkaša *nai*, *maid* vai *maiddá*, omd *mon ja mannem dohko*.

²⁷ Eai dušše sátneráđu ja semantihkka sáhte dagahit gulahallanvátisvuodaid. Átnit + objeavtta - syntákssa sáhtá nai hehttet gulahallama. “Anat go gerega/eamida?” lea hui dábálaš jearaldat, muhto šaddá hui roavis Finnmárkku sámiid bejjiide.

Ii leat nu dábálaš ahte fonologijja hehte gulahallama. Jietnabáttiin gullo muhtomin, omd dat jearahallan (muittu mielde):

Jearahalli: Leat go Ruota boazusámit ovdal leamaš dáppe geasset?

Informánta: Eai, Ruosa (Ruošša) sámit eai leat dáppe mannan goassege, maid mon diedán. Dáppe eai leat mannan go badjeolbmot Badjeriikkas.

²⁸ Dábáleamos sátni lea *veahka*, muhto sihke *bienttar* ja *beavdi* máksá *bearaš*.

4.5 Dán kapihttala váldočuoggát

Ufuohta ja Oarje Romssa suopmana čielgaseamos dovdomearkkat leat

- $f \Rightarrow v$ álggus
- vokálaguovddaža $a \Rightarrow e$ vissis oktavuodain
- boares konsonántaovtastumit
- nuppi stávvala diftonga
- boares gehčosat
- positiiva supiidna
- atnit + objekta cealkagat hábitiivva lassin
- guovlluspesifihkka sátnerádju

5. Materiála analiisa

Suopman lea veahá rievdan 100 jagis, jos sulastahtá Qvigstad teavsttaiguin mat leat boarráseamos teakstamateriálat dan guovllus. Friisa teavsttaiguin lea váddásut sulastahttit. Friisas leat dušše moadde teavstta. Ovdasániin dadjá ahte teavsttat čuvvot suopmaniid. Su teavsttain orru leahkimin moadde prentenmeattáhusa, jáhkán, go in jáhke ahte gievra suopmanmearka klusiilajávkan gaskakonsonántan konsonántaguovddažis lea ihtán báifáhkka 30-40 jagi siskkobeaide.²⁹ Qvigstadas leat lassin teavsttaide nai giehtačállosat main leat gielalaš notáhtat. Giehtačállošis leat čállon grammatihkalaš dáhpáhusat Guolásvuonas, Viestterállasis, Leaŋgáviikkas, Ivvárstádiin ja Ufuohtas.

Dás vuolábealde sulastahtán ja guorahalan seammá ráiddu mielde go ovddit kapihttalas. Go orrot dáhpáhuvvun rievdamat Qvigstad áiggi rájes, lea miellagiddevaš iskat maid sosiolingvisttalaš teoriiat dadjet giellarievdamiid birra.

Sivvan giellarievdamiidda lea innovašuvdna ja leavvan. Vuosttas teoriija lei ahte rievdan ihtá soames geográfalaš báikkis ja dasto rievdamat mannet báruid mielde nuppiide báikkiide. Neogrammatihkalaš dutkit geavahe ea.ea. dan teoriija mearridit mii hámiid lea boarráseamos go jáhkke boares hámiid buoremus ceavzán ávdin báikkis. Chambers ja Trudgill vuoseheigga goktes innovašuvnnat sáhttet njuikut báikkis báikái, ja dás bohciidii njuikunteoriija lassin bárroteoriiii (Chambers & Trudgill 1998: 182-183). Bergsland hilgguu nai neogrammatihkalaš vuogi mearridit sámi giellahistorjja, ja evttohii geavahit empiralaš dieđuid buoret go jáhkkit ahte *“the age of a linguistic feature could be measured in square miles, or that the geographical extension of a dialectal feature could be predicted from that of another”* (Bergsland 1967:52).

Iežas doavttirdutkosis guorahallá Hernes giellarievdamiid teoriijaid hui vuđolaččat. Lea dábálaš juohkit giellarievdanproseassa guovtti oassái; innovašuvdna ja leavvan, ja deattuha ahte ferte doallat sierrá mii dagaha rievdamat ja mii leavahahtá rievdamat (Hernes 2006: 30). Lea álkit čilget goktes innovašuvnnat levvet go čilget manne innovašuvnnat dihttojit. Sivvan innovašuvnnaide ferte ohecat gielas, go lea giela iešvuohta ahte rievdá. Innovašuvdna ii leat giellarievdan ovdal leavvá iežá olbmuide (Hernes 2006: 34). Go galgá

²⁹ Hansegård eahpida nai dan. (Hansegård 1966:55)

čilget riev dama, berrešii vuhtiiváldit sihke ieš giellageavaheaddji, giellaservodaga ja sosiálalaš birra. Oanehaččat ja oktageardásaččat daddjon de ovttaskas giellageavaheaddji geavaha nai giela vuosehit gullelašvuoda, ja ovttaskas giellageavaheaddji välljen sáhttá váikkuhit nuppiide, ja giella riev dagoadášii (Hernes 2006: 38). Son guorahallá nai goktes mearridit giellaservodaga rájáid ja juogo oppanassiige geavvá gávdnat rájáid, juogo jurddašuvvon ráját leat bistevaččat vai sirddašeaddjit ja gii mearrida mii lea mihtilmas suopmandovdomearka mii hilgojuvvo go suopmanat deaivvadit. Dasto jearrá juogo ovttaskas olmmoš ieš mearrida iežas variánttaid, vai lea go giellaservodat mii mearrida juohke ovttaskas olbmo ovttas.

Go servodat lea rievdi, lea suopmanmálla servodagas nai rievdi. Dat mielddisbuktá suopmanrievdama buolvvaid gaskkas. Jos ovttaskas olmmoš lea rievdi ja servodat bisovaš vai dásset, de dat mielddisbuktá eallingearddi suopmanrievdan (Hernes 2006:21). Qvigstad áiggis gitta vuosttas báddemiid rádjái lea Ufuohta ja Oarje Romssa sámi servodat rievdan sakka. Ii ge ovttaskas olbmos ge leamaš dássidis dilli. Nuppástuhttiid maŋisboahhtit leat fas nuppástuhttimin. Servodat lea molson birgenlági mángii (geahča kap.2). Dat oidno hui buoragit vuoddomateriálas. Qvigstad áiggis ledje ain nana čanastagat badjedillái. Su mitalusat vuosehit lahka oktavuoda márkosámiid ja badjeolbmuid gaskkas, ja su sátnegirji vuoseha ahte badjedilli lea oahpis informánttaide. Lea mearkkašahtti ahte Qvigstad mitalusain dan guovllus ii gávdno mitalus čadnon Rávgii, Áberoavvá dahje Moskenjárgga mearrabalddonassii. Jietnabáttiid informánttaide fas lea guolástus, ja erenoamážit Lofuohtaguolásteapmi leamaš hui dehálaš birgenláhkái. Nuoramus informánttat leat fas gávdnan iežá birgenlágiid. Ovttaskas olmmoš lea háhkan alccesis ja vehkii ođđa birgejumi. Dalle go baddejumit leat čadahuvvon, lei márkosámi servodat rievdamin vuoddoealáhusain bálvalusvirggiide, gávpevirggiide ja teknologalaš virggiide. Sihke servodat ja ovttaskas olmmoš ledje rievdamin. Labov teoriijaid mielde dáhpáhuvvet dalle giellarievdamat vissásit (Hernes 2006:21) . Áidna mii hehttešii giellarievdan lea bajábeali namuhuvvon gullelašvuoda nannen. Muhto gullelašvuolta olggobeali sámi servodagaide lea suige seammá ládje stáđismeahhtun, dat nai. Gullelašvuolta lea čadnon ovtastallamii ja oktasaš beroštumiide. Go ovtastallan nohká, de nogaš nai gullelašvuolta vehážiid mielde.

Jearaldat, maid mon in sáhte vástidit, lea juogo birgenláhki rievdan 1900 jahkiloguid mielde Ufuhtas ja Oarje Romssas lea váikkuhan man ge láhkái gullevašvuhtii stuorit sámi servvodahkii³⁰.

Go das vuolábealde geahččan suopmanrievdamiid Qvigstada áiggis gitta iežan vánhenuolvvá rádjái, lea goit dehálaš muitit mii dáhpáhuvai servvodagas dan áigodagas.

5.1 Fonologijja analiisa ja sulastahttin

5.1.1 Álggu rievdamat

Álggus eai oro leahkimin ollu rievdamat Friisa ja Qvigstada áiggi rájis. Sihke Friisa ja Qvigstada teavsttain gávdnojit seammá iešvuodát go jietnabáttiin.

f => *v*. Friisas lea “vertet”, muhto “fast” ja “farga”. Qvigstadas leat “ver'tijen” (QJJ), “virhmit” (QJA), “varka” (QJR), “verai” (QOJ). Seammá informánttas, (QOJ), gávdno “vales.guole”, muhto “fallasak”, ja veahá mannjel “vallasak”. Jur dego jietnabáttiid informánttain lea Qvigstada informánttain nai /f/ álggus jos lea oddasut loatnasátni, omd “frid'djuí” (QLN) ja “fi'li” (QJA).

Gaittin jietnabáttiid informánttain lei /n/ álggus sániin *nalde*, *nala* ja *nalli*, ja dat dáhpáhuvvá goasii álo. Seammá dáhpáhus gávdno Friisa teavsttain. Qvigstad informánttain lea dábáleamos /n/ álggus dain sániin, omd “nalde” (QHK), “nala” (QLN). Dát *n*- etymologijja lea dološ genitiivva geažus mii lea fievrreduvvon postposišuvdnii; *várin alde => várin nalde (Sammallahti 1998:66). Muittuhan dás ahte dološ genitiivva geažus *-n* geava-huvvo ain guovllus, muhto dan etymologalaš čilgehus orru leahkimin lunddolaš. Muđui gávdno nai “ai” (QLN), iige *nai* oktavuodáin gonnes mañimus jietnadat ovdal *nai* lea nasála.

³⁰ Stuoranjárgga jietnabáttiid informánttat muitalit unnán boazudoalu birra, nuppit namuhit geahččobohccuid mat vánhemiin ledje. Sii muitalit eanandoalu, bivddu ja mearraguolástusa birra. Mánngas dadjet nai ahte sii ipmirdit Divttasvuona sámiid váikko lea váttis, mii dieđusge ferte mearkkašit ahte sis leamaš oktavuohhta singuin.

Jietnabáttiid informánttat geavahe /h/ álggus ollu sániin gonnes čállingielas álgá vokála-
guovddážiin. Qvigstad informánttain lea nai dábálaččat /h/ álggus; ”hain” (QJA), ”harve”,
”halla” (QOJ), ”halimusan” (QOK), muhto gávdno sihke ”hollo” ja ”ollo” seammá olbmos
(QOJ). Sus lea nai ”ænep”. Okta iežá informánta dadjá “ænemus” (QJR). Friisas lea “ain”.

Suopmana erenomašvuohta $f \Rightarrow h$ mii gullui jietnabáttiid informánttain, lea Qvigstad
informánttain nai; “huob'ma”(QJR), ”huomedet” (QOJ). Friisas lea “huomehën”.

/j/ álggus jos /i/ vai /e/ lea vokálaguovddážiis, gávdno nai Qvigstad informánttain; sihke
“Jipmil” ja “Ipmil” (QJR), ”jipmel” (QOJ). Friisas gávdno “ješ”, “ječa” ja dan sullasaš
ollu geardde.

/š/ \Rightarrow /s/ jos /a/ lea vokálaguovddážiis ii oro leahkimin seammá dábálaš Qvigstad in-
formánttain go jietnabáttiid informánttain. Guovttis dain dadjaba /š/ ; ”šaddai” (QJJ),
”šaddak”, ”šaten” (QPL), nuppiin lean $\check{s} \Rightarrow s$. Viestterállasa informánta dadjá “čadda”
seammá go Gáivuonas. Guovttis jietnabáttiid referánsainformánttain dadjaba /čattai/ . (N
12 R ja N 13 R). Friisas ii vuhtto $\check{s} \Rightarrow s$. Su teavsttain lea álo \check{s} dakkár oktavuodas. Inno-
vašuvdna $\check{s} \Rightarrow s$ jos /a/ lea vokálaguovddážiis lea dalle dihtton mannjel 1856, ja lea dasto
leavvan miehtá Ufuohta ja Oarje Romssa 100 jagi siste.

Okta informánta dadjá ”vuoinam gonogasa gar'dima”³¹ (QJJ). “vuoinam” cuige julevsámi
guvlui, muhto ovddeš Gálláfierdda suopmanis lea nai “vuöi'net”(Qvigstad 1925:38). Dalle
sáhttá nai leat mearrasámegiela bázahus.

Oktiisuddadanproseassa /c/ ja /č/ gaskka ja /ž/ ja /ž/ gaskka ii leat vel álgán Friis ja
Qvigstad áiggis.

5.1.2 Vokálaguovddáža rievdamat

Qvigstad áiggi rájis leat moadde rievdamat dáhpáhuvvan vokálaguovddážiis.

³¹ Seammá informánta sojaha nai sáni olmmoš bárahis stávvála paradigma mielde, mii nai lea julevsámi vai
lulit suopmana mearka.

Jietnabáttiid informánttain lea $a \Rightarrow e$ jos /f/ vai /v/ lea vuosttas jietnadat konsonánta-
guovddažis. Dat gávdno Qvigstad teavsttain nai; čevza” (QJA), ”ræw'ga” (QPL).

Jietnabáttiid informánttain lea $a \Rightarrow e$ jos vokálaguovddažis lea i/j+klusiila. Qvigstad
teavsttain gávdno nai; ”meit” (QJA), ”deina” (QJR), ”geikeden” (QOJ), “meinas” “deina”
(QLN). Ovttas lea ”bai'ka” muhto ”beikestuvam”(QJJ).

Muhtin jietnabáttiinformánttain lea $a \Rightarrow e$ ovdal palátala d' . Qvigstad teavsttain lea
hárvenaš dáhpáhus, muhto gávdno okta; “beddjel” (QJR).

Jietnabáttiid informánttain diftonga šaddá monoftongan jos konsonántaguovddažis lea i/j
ovttastumi vuosttas konsonántan. Qvigstad teavsttain lea diftonga bisson; ”ræi'da” (QJA),
“bæive” (QJR), “læikak” (QLN), “nieita” (QOK), ”čoave” (QJA), ”sæi'bai” (QPL).
Moddii ihtá diftonganjulgen dan oktavuodas;”neitain”(QOJ), “nei'di”(QLN), ”vag'gideika”
(QOJ), ”oivi” (QOK). Go dat innovašuvdna ii báljo vuhtto Qvigstad teavsttain ja lea ollásit
sajáiduvvan jietnabáttiid informánttain, de lea duohta leavvan hui jođánit. Innovašuvdna
lea eahpitkeahttá bohtán lulde. Ruotabealde Čohkkirasas leat seammá rievdamat. Dat
dagaha innovašuvdnii guokte váikkuhanguovllu, ja sáhtta čilget manne dát innovašuvdna
lea leavvan ja sajáiduvvan nu johtilit sihke dievdduid ja nissoniid gaskkas.

Diftonganjulgen jos v/f lea vuosttas jietnadat konsonántaguovddažis gonnes muđui lea
palátala jietnadat, ii oro dáhpáhuvvon Qvigstad áiggis; “sævdnjat” (QOJ), ii ge oidno ge
assimilašuvdna $s \Rightarrow š$ álggus mii lea obba dábálaš jietnabáttiid informánttain. Dat inno-
vašuvdna bohtá lulde go Divttasvuonas lea seammá rievdan, ja Čohkkirasas ii leat dát
assimilašuvdna doaibman.

Jietnabáttiid informánttain lea $ie \Rightarrow e$, ja $oa \Rightarrow o$ jos v dahje f lea vuosttas konsonánta
ovttastumis konsonántaguovddažis. Qvigstad teavsttain leat unnán geavahuvvon duokkár
sánit; in gávdnan go ovttá; “gew'ra” (QOJ).

Jos v dahje f lea vuosttas konsonánta ovttastumis konsonántaguovddažis, leat mánggas
jietnabáttiid informánttain $uo \Rightarrow o$. Qvigstad teavsttain gávdno nai dát dáhpáhus³²;

³² Geahča mildosa juohke informántta mielde.

”row'di”, čowka” (QJA), “row'di-diet'ti” (QJR), ”gowso, gow'loi” (QOJ), muhto gávdno nai *uo* dakkár oktavuodas; ”ruow'de-boc'casa” (QJJ), ”juow'labæivi” (QOK). Orrot leahkimin Qvigstad áiggis nai guktot variánttat geavahusas, ja gitta dálá áigái ii oro oktage dain hávkkadan nuppi. Orru baicce mannamin dan guvlui ahte dihto jietnadat čadno dihto sátnái.

5.1.3 Konsonántaguovddáša rievdamat ja sulastahttin

Konsonántaguovddáš lea unnán rievdan Qvigstad áiggi rájes. Dušše moadde diŋgga leat veara namuhit. Gonnes sáhtá vuordit *lab'žái*, gávdno “law'žai” (QJR). Okta Qvigstad informánttain dadjá ”dowdai” (QOK). *Dov'dat* gávdno nai jietnabáttiid informánttain muhtomin, vaikko *dob'dat* lea dábáleamos, ja *dog'dat* lea hui háreve. Jos duosttan geahččalit gávdnat čilgehusa dasa, de lea lunddolaš jáhkkit ahte leat ovddeš mearrasámegeiela guovddáškonsonánttat.

Qvigstad teavsttain gávdno sihke “viedka” (QJR) ja “vierka” (QLN). Jietnabáttiid informánttain gávdnojit nai goappašat variánttat.

Qvigstad teavsttain ge rievdá gievras dási čuoddjilis klusiila čuojohis klusiilan geanohis dásis seammá oktavuodain go jietnabáttiid informánttain; čowka” (QJA), ”neitain”(QOJ), “læikak” (QLN), sæipe” (QJJ). Muhto ii oro leahkimin nu čielga /f/ geanohis dásis ovttastumiin gonnes /v/ lea vuosttas konsonántan; “skawča” (QJR) livččii *skáfča* dál, ”čuwte” (QPL) fas *čuftie*.

Qvigstad teavsttain gávdno /ŋ/ konsonántaovttastumiin; ”sæŋka” (QJJ). Dat lea ollásit jávkan dálá áiggis.

Guovllu metatase dovdomearkkat gávdnojit nai juo Qvigstad áiggi, omd ”čoave” (QJA).

Viestterállasa informánta dadjá ”vansas” (QOK), /ns/ gonnes sáhtášii vuordit /nc/. Son dadjá nai “njuowčageči” gonnes sáhtášii vuordit /kč/. Dat sáhtá leahkit dan sivas go dološ mearrasámi /f'č/ ovdal leamaš dominánta guovllus.

5.1.4 Soggevokálad, ravdakonsonánttaid ja ravdavokálad kommeanttat

Soggevokálad, ravdakonsonánttaid ja ravdavokálad ii leat álki sulastahttit go lean veahá eahpesihkkar merkenprinsihpaid hárrái. Ravdakonsonánttaid ektui lea diminutiiva suffiksa sojahanhápmi –ž- juohke informánttain. Golmmas eai geavat diekkár hámiid. Jietnabáttiid informánttain mánggas geavahit –s- vel dalle go sojahit diminutiivahámiid.³³

5.1.5 Loahppakonsonántta sulastahttin

Qvigstad teavsttain gávdnojit seammá boares gehčosat seammá sojahanoktavuođain go jietnabáttiid informánttain lea; *-m, -k, -p, -b, -g*. Jietnabáttiid informánttain lea geažus *-n* mánggain bohtán *-m* sadjái 1.p.sg. Qvigstad teavsttain lea *-m* geažus juohke informánttas dan oktavuodas.

Jietnabáttiin gullo *-k* infinitiivamearkan leahkimin obba dábalaš³⁴. Visot Qvigstad informánttat dadjet *-t*. Viestterállasa informánttas lea guokte geardde infinitiiva geahčosa haga; “bulididdi” ja ”fag'gadiddi”. Qvigstad lea ruođuid sisa merken “bulidet” ja “fag'gadet”. Qvigstad doallá “bulididdi” ja ”fag'gadiddi” infinitiivan, ja lea maiddái čállán daid hámiid iežas giehtačállosii. Viestterállasa informánta geavaha muđui *t* infinitiivamearkan sihke bárrastávvala, bárahis stávvala ja kontrakšuvnna vearbain. Mon eahpidan “bulididdi” ja ”fag'gadiddi” infinitiivahápmiin. Syntávssalaččat livččii lunddolaš geavahit supiinna dain cealkagiin. Giehtačállosis (Qvigstad Ms8°:166-169) lea Qvigstad čállán *-æž'ži, -če, ja -čidda* Viestterállasa supiidnageažusin. Giehtačállosis leat nai cealkagat gonnes *-diddi* geažus geavahuvvo; “Idid galÇam mon savcaidam bæs'kidet ell. bæs'kiddiddi” ja “Moi fer'tijen idid bæs'kiddiddi savzaid”. Teavsttain gávdno supiidna geavahuvvon seammá cealkaminstantiin: “..atte hækka galkai valtače alten erte” (QOK). Dan sivas duosttan dadjat ahte Viestterállasis lea nai *-t* infinitiivamearkan.

Mis ii leat doarvái diehtu veardidit juogo *k* infinitiivageažusin lea ođđa innovašuvdna vai ii, go Qvigstad teavsttain lea dušše okta informánta Stuornjárggas ja dat lea nisson. Jietnabáttiid informánttain lea *k* infinitiivageažusin dábalaš dievdduid gaskkas. Dušše okta

³³ Geahča mildosa gallis dadjet maid.

³⁴ Geahča mildosa gonnes lea merkejuvvon.

nisson geavaha *k* infinitiivamearkan. Liikka jáhkán *-k* gehčosa ođđa innovašuvdnan, go boarráseamos olbmui, earret ovtta, lea *-t* infinitiivageažusin dahje sihke *-t* ja *-k*.

Diminutiiva suffiksa *š* ⇒ *s* lea dáhpáhuvván juo Qvigstad áiggis, ja obbalohkái loahppa *š* ⇒ *s* gávdno visot su informánttain; “Gudna-virus”, “bettulas”, “es”(QJR), ”es”, ”boaresai'gahas”(QOJ), muhto loahppa *š* gávdno nai; “eš” (QLN). Jietnabáttiin ii báljo gullo diminutiivva *š*, iige *š* loahpas. Innovašuvdna *š* ⇒ *s* loahpas lea leavvagoahtán vehá ovdal Qvigstad áiggi ja juo ollášuvvan 100 jagi manjil.

Qvigstad informánttain lea nai *-lt* geažus advearbbain mii ii gullo geasge jietnabáttiin; “manjilt” ja ”owtalt” (QJR), ”olkobælt” (QJA).

5.1.6 Iežá miellagiddevaš fonologiija sulastahttin

Seammálágan guhkes gehčosat go jietnabáttiid informánttain gávdnojit nai Qvigstad informánttain; ”munne” (QJA), “mas'te” (QJR), ”manna (gen.sg) sisa” (QOJ), ”mas'te”, ”deise” (QOJ), ”sise, sunne (lok)” (QOJ), “danne” (QOK), “sun moar'se” (QJJ). Miellagiddevaš lea liikka ahte guhkes geažus *-hahka*, *-dahka* ja sullásaš ii oppanassiige dihtto Qvigstad teavsttain. Lunddolaš lea dalle geažidit ahte dat dáhpáhus lea innovašuvdna mii lea leavvan julevsámi guovllus 1900 logu mielde.

Qvigstad informánttain lea nai *-n* geažus akk/gen singuláras, 1.p.dualás preseanssas ja 3.p.plurálas preterihtas, ja illatiivva plurálas. Dego jietnabáttiid informánttain váilot muhtomin dát gehčosat, erenoamážit dán golbmasis (QPL), (QJJ) ja (QOK). Dát namuhuvvon *-n* gehčosat gullojit dávjjibut jietnabáttiid informánttain go Qvigstad teavsttain. Jáhkán dát nai bohtá das ahte Qvigstadas lea dušše okta informánta Stuornjárggas. Qvigstada davit informánttain leat dat *-n* gehčosat dávjjibut.

Persovnnalaš pronomenat eai leat rievdan ollu Qvigstad áiggis. Jietnabáttiid informánttat eai earut nominatiivva ja akkusatiivva/ genitiivva hámiid gaskkas eanetlogus. Qvigstad teavsttain oidno muhtomin informánttaid earuheamen daid gaskkas; “si” (QOJ) ja (QJR), ”mi” (QJA), muhto seammá informánttain leat nai oktii ovttastahtton hámit; “sin” (QJR). Viestterállasa informánta dadjá “mia”.

Relatiiva ja jearaldatpronomena guhkes hápmi, man N1 dušše lei gullan geavahuvvon, gávdno Qvigstad teavsttain; *giddja* (QOJ). Stuorimus oassi Qvigstad informánttain dadjet *moai*, *doai*, *soai*, mii ii leat nu imaš go sis lea bisson diftoŋga duokkár sániin go *bæive* ja *oaive*. Viestterállasa informánta dadjá *moi*, dego jietnabáttiid informánttat, geat geavahit duála, dahket.

Qvigstad informánttain ii leat synkope doaibman dakkár sániin go /ikko/, /ekke/, /mut'tin/. Muhto *jávri* lea oaniduvvon goallusániin moddii. Gávdno “jar-gad'dái” (QOK) ja “Rebejar-gad'dai” (QJR). Dakkár oanádusat leat nai dálá suopmanis, muhto ii gullo báttiin, omd *Goassedjie* <= goahtesadji, *Oapmáhkárjal'ga* <= Oapmeáhkárjálga.

Nu go ovdal daddjon de leat visot Qvigstad informánttat earuheamen č-c ja ž-z. Jietnabáttiid informánttaid gaskkas lei hui dábálaš ahte sii geat leat earuheame daid fonemaid, liikka dadjet /čáhčie/. Dat assimilašuvdna lea muhtin muddui doaibman Qvigstad informánttain; “čačče” (QOJ), “čaže” (QJA), muhto ii ollásit; ”čacce-rudnai” (QJJ).

Qvigstad áiggis lea diftoŋga abessiivagehčosis; ”hædegæt'te” (QOJ). Dat lea dál šaddan monoftoŋgan; *-get'te*. Gávdno nai – *ækka* geažus su čállošis. Doppe nai lea diftoŋga jávkan ja šaddan monoftoŋgan dálá áiggis; *-ekke*.

Orru ahte preterihta dovddaldat ja plurála dovddaldat /-i/ gávdno Qvigstad informánttain dakkár oktavuodain gonnes leat jávkan jietnabáttiid informánttain. Eai leat nu galle ovdamearkka; “bessudagaigo” (QPL), “oruiga”, vuoktaide” (QOK), “vulkigak” (QJJ), “littoigak” (QOJ), “soabaigak” (QJA), “siid-ol'muiden” (QJR). Komitatiivva plurálas lea dábáleamos genitiivva geažus *gum*, *gun* vai *go*; ”daitgum”, ”gerkitgum” (QOJ), ”gussitgun” (QPL), seammá go ollu jietnabáttiid informánttain. Muhto jietnabáttiid informánttaid gaskkas lea *genitiiva singulára* + *gum/gum/go* áibbas dábáleamos bárrastávvala ja kontrakšuvnna substantiivvain.

Ovttas Qvigstad informánttain; son gii orui Stuornjárggas, ii leat kontrakšuvdna *olmmoš* sánis; ”olmučida” (QJJ). Lea miellagiddevaš ahte dát dáhpáhus gávdno sihke Qvigstad áiggis ja oddasut jietnabáttiin. Qvigstad teavsttain gávdno nai ”olkusbællai”, “olkusbæle” (QOJ), gonnes vuosttas oassi sániin ii leat dáhpáhuvvan kontrakšuvdna. Leat dušše

moadde dáhpáhusa stuora materiálas, muhto vuoseha goit ahte váilevaš kontrakšuvdna vuhtto ain guovllus. Dát leat dovdomearkkat mat gullet lulit guovlluide, Gáitumeanu lulábeallái (Bergsland 1967: 36).

Leat moadde vel iešvuoda guovllus; /*eambar*/ mii gullo jietnabáttiid informánttas lea nai hui dološ mearka. *-mb-* guovddáškonsonántta ovtastupmi lea nuortasuopmaniin, muhto vuhtto ain ovttá olbmós Ufuohta/Oarje Romssa guovllus. Sáhtta gal dieđusge boahit suomagielas ođđasut áiggis, muhto in jáhke dasa, go dát informánta geavaha eanet dološ fonemaid mat eai oppanassige galggaše gullot davvisámegielas. Dološ *-šk-*, mii ii leat šat produktiiva muhto gávdno muhtin sániin, lea nubbi mearka mii vuoseha suopmana oapmevuotta (áigahašvuotta).

Válljen nai namuhit moadde advearbba Qvigstad teavsttain; ”rattibællais” (QJA), ”manjilt”, ”owtalt” (QJR), mat galggaše guorahallojuvvot dárkilit.

5.2 Morfologiija sulastahttin

Qvigstad teavsttain leat sullii seammá sojahanparadigmat go jietnabáttiid informánttain. Morfologiija dáfus nai leat moadde iešvuoda Viestterállasa informánttas, maid mon in váldde nu dárkilit dán barggus, go mus eai leat jietnabáttiid informánttat Viestterállasis.

Vearbbaid sojahanparadigma ii leat rievdan Qvigstad áiggi rájes; gehčosat *-m, -k, -p*, seammá dego gullo jietnabáttiin. Preterihtadovddaldat *-i-* lea geavahusas. Dat lea jávkan duálas ja plurálas dálá áiggis. *-n* geahčus 3.p.pl. preterihtas ja 1.p.dua. geavahuvvo. *-k* loahppafoneman 3.p.dua. oidno. Visot Qvigstad informánttat geavahit duála. Dálá áiggis lea duála jávkan ollu olbmuin. Viestterállasa informánttas ii leat geažus 2.p.sg. preseanssas ja preterihtas.

Konditionála lea huksejuvvon seammá málle mielde go dálá áiggis, bárahis stávvala vearbaid geažus geavahuvvo bárrastávvala ja kontrakšuvnna vearbbaide ja lea seammá go dálá áiggis; ”liččuimek” (QJA). Hui dábálaš lei dalle ge geavahit veahkevearbba konditionálahámis ja váldovearbba perfeavtta partisiha hámis. Qvigstad giehtačállošis lea konditionálamearka *-livlu-* Guolásvuonas Viestterállasis (Qvigstad Ms8°).

Qvigstad giehtačállošis gávdno potentiála sojahanparadigma ollásit. Doppe son gohčoda dan konjunktiiivan. (Qvigstad Ms8°). Su teavsttain ii vuhtto potentiála earret oktii. Jáhkán goit ahte lea potentiála; “českadačam”(QLN).

Vearbbaid infinihttahámit leat seammáláganat go dálá áiggi. Namuhan dás daid moadde diŋga mat leat rievdan. Teavsttain oidno “kæt'ta” vearbaabessiivan. Su giehtačállošis lea sihke “kæt'ta” ja “get'te” dego dál, ja vel “hæk'ke”, mii jietnabáttiin gullo /-ek'ke/.

Preseansa partisihpas lea muhtomin iežá hápmi; “gærjedi gerrek” (QOJ). Viesterállasis lea supinna geažus -æž'ži, -če, ja -čidda. Muđui eai leat rievdamat.

Nomeniid sojahanparadigmat eai leat rievdan ollu. Qvigstad informánttain lea nai muhtomin -n geažus singulára akkusatiivvas ja genitiivvas ja plurála illatiivvas. Komitatiivva plurála geažus laktašuvvá genitiivva plurála hápmái. Bárahis stávvala substantiivvaid komitatiivva plurála hámiin eai leat fonemat rievdan seammá ládje go dálá /- ikkun/, /ikkum/ vai /ikko/. Komitatiivva singulára bárahis stávvala substantiivvaid geažus lei dalle nai -inna.

Qvigstad informánttain lea čadat lokatiivva singulára -n ja plurála -is. Jietnabáttiid informánttain gullo muhtomin -s lokatiivva singuláras jos lea bárahis stávvala substantiiva; *giehkanies* ja *Bálágies* (D16), *eatnamies* ja *dáivahies* (D19), *Riftagies* ja *Roabagies* (N2), *Lodegies* (D6). Dat informánttat eai daja -s gehčosa álo dan oktavuodas, dušše muhtomin. Go s geažus lokatiivva singuláras ii gávdno Qvigstad teavsttain, de ferte Leahkit ođđa innovašuvdna mii sáhtá leat bohtán davvin, Ivvgus. Earret ovttá, de leat dievddut geat geavahit dan ođđa innovašuvnna, juoga mii ii leat imaš, go dievddut dat leat geat leat mannan guolásteapmái sihke Lofuhtii, Sážžái ja Finnmáru, ja doppe gávnadan iežá suopmanguovlluid olbmui. In jáhke dán innovašuvnna bohtán lullin elatiivvas, go doaibmá sihke inessiivvas ja elatiivas. Davibus jietnabáttiid informánttain lea hui dávjá, ja muhtomat dain álo, -s geažus lokatiivva singuláras bárahisstávvala substantiivvaid; *suohkanies* (N13 R), *geregies*, *Áhkegies* (D23 R).

Refleksiivva pronomena *ieš* illatiivva mátta lea dávjjimus *alla-* Qvigstad teavsttain, muhto muhtomin oidno *alc-*. Jietnabáttiin gullo *alc-* oktii, muđui lea juohkehaččas *alla-*, mii lea lullit mearka.

Suorggidahttingehčosat *-hat, -dat* jna leat Qvigstad teavsttain álo oanehis variánttat *-hat, -dat*, jna. Jietnabáttiid informánttain leat nai guhkes gehčosat – *hahka* ja *-dahka*, mii dalle čujuha dan guvlui ahte lea ođđa innovašuvdna mii lea bohtán maŋŋil Qvigstad áiggi. Ii sáhte leahkit eahpáduš ahte dat innovašuvdna lea leavvan lullin, go Divttasvuonas gávdnojit guhkes gehčosat.

Partitiiva ii oidno Qvigstad teavsttain, muhto su giehtačállošis (Qvigstad Ms8°) son lea čálistan dan birra go lei Rivttagis; “vak'kot, jákket, bæi'vet mannjel, ow'dal”. Juste dakkár oktavuodain geavahit jietnabáttiid informánttat nai partitiivva, dalle go mitaluvvo sullii man guhkes áiggi lea sáhkan. Partitiiva mearka lea *-t* sihke Qvigstad giehtačállošis ja jietnabáttiid informánttain, ja geažus laktása máddagii gievra dásis.

5.3 Syntávssa sulastahttin ja analiisa

Qvigstad teavsttain lea seammá syntávssalaš iešvuodát go jietnabáttiin, muhto doppe eai gávdno cealkagat vearbba haga. Jietnabáttiin dakkár cealkagat leat čadnon dovdduide dahje dáhpáhussii mii dagaha juogalágan doaimma. In dieđe leaš go dat ođđa syntávssalaš innovašuvdna. Qvigstad teavsttain, gones mitalusat leat váldosisdoallun, ii dáidde leat lunddolaš geavahit dakkár cealkagiid.

Nubbi cealkkavariánta mat eai leat Qvigstad teavsttain, leat *simnat-siv'nat* cealkagat. Lea lunddolaš jáhkkit ahte cealkagat dego *mon simnam ahte don galggak oastiet dan* lea fievrreduvvon dárogielas; *æ syns at*. ja ahte dat lea obba ođđa innovašuvdna. Mii diehtit ahte davvinorgga dárogiela suopman lea viežžan cealkkaminstariid sámegielas, omd *kor du bor*, mii šattašii syntávssalaččat jorggut standarda dárogillii; *hvor du bor*. Dalle sáhtta vuordit ahte váikkuhus lea mannan nuppi guvlui nai.

Qvigstad teavsttain eai oro leahkimin SOV cealkagat, muhto gávdnojit; ”de ani njala, gone biepmo ani” (QJA). Jietnabáttiin leat nai unnán SOV cealkagat.

Qvigstad teavsttain lea muhtomin nominatiivva plurála lohkusáni maŋŋil go lea eanet go okta; ”gol'ma bænagullamak” (QOJ), “gol'ma jagek” ja “gol'ma stalok”(QJR), “gol'ma gar'jelak” (QOJ), ja muhtomin akkusatiivva singulára; “gol'ma nieita” (QOK), “gol'ma

bæive”(QLN). Seammá olmmoš geavaha goappašiid variánttaid; ”gol'ma raw'dek”ja ”gol'ma barhne” (QJA). Plurála lohkusáni manjil go lea eanet go okta, lea doložis, PS áiggis (Sammallahti 1998:7). Lea seilon lulimus ja nuorttamus Sámis ja Ufuohta ja Oarje Romssa guovlluin.

Jietnabáddeinformánttat geavahit hui hárve gerunda. Dan sadjái lea boah tán vuollálasti cealkka man konjunkšuvdna lea /meadea/ vai /mede/. Qvigstad teavsttat vuosehit ahte dat lea dalle juo dáhpáhuvvan; ”mada de danne oruiga” (QOK), ”mæda go bæi've læi vuollên” (QOJ). In leat gávdnan gerunda su teavsttain.

Atnit + objekta lea áibbas dábálaš Qvigstad áiggis; ”de ani njala, gonne biepmo ani” (QJA), ”son ani gol'ma barhne” (QOJ), ”Ak'ta gonagas ani gol'ma nieita” (QOK), ”De læi ak'ti rebi, ani guli” (QJJ). Cealkkaminstar atnit + objekta lea dábálaš lulit guovllus. Davvisámegiela ii suige gávdno iežá go Ufuohtas, Oarje Romssas ja Gaska Romssas.

Qvigstad informánttat geavahit posiitiivva supiinna seammá oktavuodain go jietnabáddeinformánttat. Dalle go lea ulbmil dahje áigumuš; ”De vulki bar'ne ætnes viežžačet”(QJJ), ”ja bæssa sugačet nuorrai guolastažže” (QOJ).

Jos lea juoga mii berrešii vai sáhtášii dáhpáhuvvat boahhte áiggi; ”Juogo sin dal it'tas ækkedi bessek Rii'magal'la skawča navildæž'ži da muddo” (QJR), ”ja bæssa sugačet nuorrai guolastažže” (QOJ).

Jos juoga gártá dáhpáhuvvat dáhpedorpmis vai mieleavttus; ”ja dat boazo vuoddjeli nubbit ol'muit stuora ælo manačet muttin stuora vare badjel” (QOJ).

Čohkkirasas lea posiitiiva supiidna ain dábálaš ja geavahuvvo eanet oktavuodain go dalle go lea ulbmil vai áigumuš (Ylikoski 2009:39). Posiitiivva supiidna geavahuvvo julevsámegielain maiddái dalle go lea ulbmil vai áigumuš (Spiik 1977:106). In dieđe joga geavahuvvo iežá oktavuodas nai. Moskovuonas supiidna geavahuvvo bárrastávvala vearbain (Nesheim 1962:351).

Latiinnagielas geavahuvvo nai supiidna ³⁵ dalle go lea ulbmil ja áigumuš (Eitrem 1996:108), ja vassis futuvrra čilgedettiin (Sjöstrand 1960:§78).

Supiidna lea boares infinihtta vearahápmi. Leema áiggis lei geavahusas Porsáŋggus. Gávndno ila unnán diehtu goktes positiivva supiidna geavahuvvo earret dalle go ulbmil ja áigumuš lea sáhkan. Ylikoski lea gávnahan ahte positiiva supiidna geavahuvvo viidát ja dávjjibut go dušše mitalit ulbmila ja áigumuša (Ylikoski 2009:39).

5.4 Vehá sátneráju ja semantihka birra

Eai leat makkárge stuora erohusat sátneráju ja semantihka hárrái Qvigstad áiggi rájes. Su teavsttaid lassin sus leat sátnelisttut gonnes guovllu spesifihkka sánit gávdnojit.

Muhtin sánit mat gávdnojit su sátnelisttuin ja teavsttain eai leat šat dábálaš geavahusas, eanemus dan sivas go leat kultuvraspesifihkka sánit mat gullet ovddeš birgenláhkái, omd *čuorgamuorra*.

Jietnabáddeinformánttat geavahit dávjá smávva sániid, dábálaččat konjunkšuvnnaid, dárogillii vai čielga norvagismmain, omd *for, at, men, mede, ellers*. Qvigstad teavsttain eai gávdno dakkár lágan norvagismmat earret ovttá informánttas.

5.5 Vuhtto go ovddeš mearrasámeigiella

Mearrasámi dovdomearkan anán daid maid gávnnan Jernslettena kompendias ja Qvigstad Gállafierdda čielggadeamis.

³⁵ Dieđán ahte Wikipedia ii leat áibbas luohhtehahti, muhto in maša: Ná čilgejuvvo (<http://en.wikipedia.org/wiki/Supine>):

“It has two uses. The first is with verbs of motion and indicates purpose. For example, "Gladiatores adfuerunt **pugnatum**" is Latin for "The gladiators have come **to fight**", and "Legati **gratulatum** et **cubitum** venerunt" is Latin for "The messengers came **to congratulate** and **to sleep**." The second usage is in the Future Passive Infinitive, for example "**amatum** iri" means "to be about to be loved". It mostly appears in indirect statements, for example "credidit se **necatam iri**", meaning "he thought that he was going to be killed".

Jietnabáttiin gullo /*vannasii*/, mii lea čielga mearrasámi mearka go nasála gemináhtii ii leat ihtán klusiila. Dat lea nai áidna čielga mearrasámi mearka jietnabáttiin. Qvigstad teavsttain lea “Ahje-neitak mun čagerdallek” (QLN). In leat sihkkar, muhto jáhkán ahte “ahje” “Ahje-neitak” goallusánis lea *áđji*, go heive hui buoragit sisdoalu ektui. Jos dat lea riehta, de lea “Ahje-neitak” nubbi mearrasámi mearka. Gállafierddas lea *f* vai jienahis *v* vuosttas konsonántan ovtastumiin gonnes davvisámi čállingielas lea *k*, omd *fs*, *fš*, *ft*, *fc*, *fč* (Qvigstad 1925:22). Jietnabáttiin gullo *lief'sie*, (*lieksie* geavahuvvo nai), ja *gák'tie*, muhto sáhttá nai dadjat *gáftie*. Qvigstad sátnelisttus gávdno “âw'tet”, dálá suopmanis *áftiet*³⁶. Livčče vaikko eanet ovdamearkkat jos ozašii, muhto dát moadde sáni duodaštit ovdeš mearrasámeigiela bázahasaid.

Vokálaid hárrái lea deattustávvala $a \Rightarrow e$ mángga mearrasámi suopmaniin. Jietnabáttiin gullo muhtomin dan vokálariev dama; /jegie/ (ea.ea N3, D 20). Iežá vokálarievdan mii gullo jietnabáttiin muhtin informánttain ja man lea váttis čilget, lea $ea \Rightarrow e$; /ij Ge:va/, /me:rra/, /le:hkan/. Gállafierddas lea $\ae \Rightarrow a$ (Qvigstad 1925:22). Dalle sáhttá teorehtalaččat $ea \Rightarrow e$ leat bohtán dološ mearrasámeigielas dainna vugiin; $\ae \Rightarrow a$ dego Gállafierddas, ja dasto $a \Rightarrow e$ dego Návuonas. Soaitá orrut vehá ráhkaduvvon čilgehus, muhto hui dološ báikenamat, dego *Meresgurra*, heivejit sisa teoriijii. Meresgura mielde beassá mearragáddái. *Meresgura* vuosttas oassi ferte leat bohtán *mearra* sánis, muhto lea váttis čilgit oktavuoda *meres* ja *meara* gaskkal dálá suopmana vuodul³⁷. Meresgura dárogiel namma lea *Mærskaret*, vuosttas oasi vuodđu orru doppe nai leahkimin sámeigiel sátni *mearra*.

Ovdeš mearrasámeigiella lea nu boares ahte lea veadjemeahttun diehtit goktes fonemat ledje dalle. Gielladutkit leat oaivvildan ahte sámeigiella lea lodnen ollu sániid norrøngielas, ja dat lea diedusge dáhpáhuvván go gielat leat eallán nu bálldalagaid badjel duhát jagi. Lea nai jáhkehahtti ahte norrøngiella lea lodnen sániid sámeigielas. Leat moadde sáni mat eai gávdno muđui indoeuropalaš gielain, ja lunddolaš jearaldat dalle šaddá jogo ležžet norrøngielat sánit vai sámeigielat sánit. *Rebes* sáhttá leat diekkár sátni, muhto diedusge lea eanet.

³⁶ Dát vearba geavahuvvo eanemusat biehttalanhámis; /ij *áfte*/ ja /ij *áftam*/.

³⁷ Dálá suopmana vuodul livččii lunddolaš jáhkkit ahte Meresgura vuosttas oassi bohtá *meres* (ákšu) sánis, muhto ii heive man ge ládje. Ii leat guras ákšu-hápmi eai ge leat doppe muorat ge.

Lea ovdamearkka dihte jearaldat jogo dárogiela *ffjord*, norrønegillii *fjodr*, protonorrøna **ferdu*, álgoálggus lei sámi sátni. Dološ mearrasámegillii *vierda/verda* vai *fierda/ferda* daddjo leahkimin protonorrønegiela loatnasátni (Qvigstad 1893: 149). Muhto lea seammá lunddolaš doalahit ahte norrønegiella lea luoikan sáni *ferda/fierda* mearrasámegiela. Norrønegillii lea *angr* nai geavahuvvon *vuona* birra. Mearrasámegillii gávdno nai *vierdda* “jumešsátni”, namalassii *vierddas*, rabas ja viiddes vuotna, omd *Váhkvierddas* (Vågsfjord, dárogilli gohčoduvvon Vågsfjordbassenget). Jos *vierda* livččii loatnasátni, lea imaštanveara ahte dološ sámit luike sihke *vierdda* ja *vierdasa*, ja de deaivvai nubbi (*vierddas*) jápmit ja jávkat norrønegiela, muhto eallit viidaseappot sámegiela. Jos leaš loatnasátni norrønegiela, de lea luoikan dáhpáhuvvan ovdal norrønegiela giellarievdan gohčoduvvon *brytning* lei dáhpáhuvvan, sullii seammá áiggi go *bienná* luikojuvvui sisa sámegillii.

Gielat rivdet ja dat eai rievdda vahkuuma siste. Mii fertet nai gáddit ahte norrønegiela rievdamat leat muhtin muddui nai váikkuhan sámegiela, ja nuppi guvlui. Jos galgá ohat mearrasámegiela bázahasaid guovllus, lea jáhkehahtti ahte leat seilon báikenamain. Váttisvuolta lea ahte ferte vuhtiiváldit sihke norrønegiela rievdamiid ja sámegiela rievdamiid, ja muhtumin nai goappašagaid seammá sánis. Dávjá šaddet dušše teoriiat ja árvideamit. Ovdal buvttán moadde ovdamearkka gonnes mearrasámegiella orru seilon báikenamain, háliidan buktit teoriiija goktes norrønegiela rievdamat leat rievdan sámegiela vuodđosáni. Mon sáhtán dan govvidit báikenamain *Biennávárri*³⁸, dárogillii *Bjørnfjell*. Muhto gávdno boarrásut sámi namma, *Bonjuvárri*. De sáhtá imaštit goktes *Bonjuvárri* lea šaddan *Bjørnfjell* ja *Biennávárri*. Sáhteš go leat nuvt dáhpáhuvván; Dárogillii ii gávdnon namma dasa. *Bonjuvárri* šattai dárogillii *Bonju fjell*, nuvt go lea leamaš hui dábálaš giedahallat namaid. Norrønegillii bođii giellarievdan, dárogillii *brytning*, su.700-1100, ja dat váikkuhii nama vuosttas oassái; *Bonju* šattai *Bjonju*, dasto váikkuhii vokálarievdan (dárogillii *vokalforskyvning*), šattai *Bjonju* ja de apokope, šattai *Bjonn*, mii de šattai *Björn* ja *Bjørnfjell*. Sullii 50 jagi áiggi sámit jorgale dan sámegillii, ja dál mis lea *Biennávárri* sámegillii.

Jietnabáttiin gullojit informánttat dadjamin *gápma* ja *gápmáveksie*, mii lea *goahti* sáni synonyma, ja sáhtá leat dološ mearrasámi sátni. Mearrasámegillii livččii dat *gámma*³⁹. Sátni galgá leahkit boahtán norrønegiela *gammi*, muhto sáhtá gal diedusge leat boahtán

³⁸ Jietnabáttiin gullo mángii *Biennávári* dárogiela *Bjørnfjell* birra, ja bajásšattadettiin in goassege lean gullan iežá nama. Sáhtá leahkit ahte iežá sámit geavahit nama *Bonjuvárri* ain.

³⁹ *Gammi* LpS, *gammə*, (Hattfjelldal), *kapma* (lul), (Qvigstad 1893:163)

sámegielas norrønagillii ja dasto báhporei. Ležžet de visot dárogielat báikenamat man álgu lea *Gam-* bohtán dološ mearrasámegielas, eai ge dárogielas? *Gamtofta* (Stállonjárggas) lea okta dain. Nama nuppi oasi mátta sáhtta leat bohtán sámegielas; *duoktu* (Qvigstad 1893: 138), dološ mearrasámegillii livččii *duofta*, ja jos dalle juo lei doaimmas *uo => o* jos *v* dahje *f* lea vuosttas foneman konsonánttaguovddázis, livččii *dofta*. *Gamtofta* ovddeš sámegiela namma livččii de *Gámmadofta*. *Dukta* ja *duoktu* bohtá norrønagielas; *tuft* (Qvigstad 1893: 138), muhto sáhtta nai leat bohtán sámegielas norrønagillii álggos. Orru munnje ártet jos dološ sámít leat luoikan amasgielas nuvt vuđolaš sániid, ja vel ártegeabbo jos norrønaolbmui lei namma válmmas sániid darfegeodiide ja ovddeš orrunbáikkiide. Viestterállasis leat dievva dárogielat báikenamat gonnes *-toft* lea oassin.

Viestterállasis gávdno báiki man namma lea *Loftusan* /*lof:tussan*/. Vuodđun lea *lokta*, mearrasámegillii *lofta*. Ivvgus gávdno *Loktus*, man dárogillii lea šaddan *Loktussen*. Seamá vuogi mielde lea namma dáruiduhtton Viestterállasis (Myrvang 1986:79).

Stuornjárggas gávdnojit *Beikie* ja *Beikálahkuo*. Goappšiin báikkiin leat hui dološ *duovttut*, Beikalagus goasii duhát jagi boarrásat. Dálá suopmana mielde lea *beika baika*. In sáhte jáhkkít ahte dološ sámít leat bidjan diekkár nama orohagaidasaset. *Beikki* vuodđun jáhkán *báiki*, ja Beikalagu vuodđun *báikká-*. Jáhkán čilgehus gávdno dološ mearrasámegielas, muhto in nagot dan háve buktit makkárge empiriija mii duodaštivččii dan. Livččii miellagiddevaš dutkat báikenamaid vuđoleappot dán duogášulbmiliin.

5.6 Dán kapihttala váldočuoggát

Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis vuhttojit moatti sajis mearrasámi bázahasat. Muhtin báikenamain leat seilon mearrasámi dovdomearkkat, muhto livččii miellagiddevaš iskat vuđoleappot juste dan, go sáhtášii buktit čilgehusa báikenamaide mat dál leat váddasat čilget.

Geardduhasstán oanehaččat muhtin rievdamiid mat leat dáhpáhuvvan Qvigstada áiggis dálá áigái, ja muhtin suopmandovdomearkkaid mat leat bisson.

Bisson Qvigstada áiggis dálá áigái:

- álggu h-, n-, v-
- metatase; -jv-, -vr-, -rj-
- a => e vokálaguovddážiš jos /f/ dahje /v/ lea vuosttas jietnadat konsonántaguovddážiš
- a => e vokálaguovddážiš jos konsonántaguovddážiš lea /i/j/ + klusiila
- konsonánttaguovddáža boares ovtastumit
- š => s loahppakonsonántan
- loahppakonsonánttat ja sojahangehčosat; -m, -n, -k, -p, -b, -g
- guhkes pronomenat; *munne, danne, deise* jna
- sojahanparadigmat
- konditionála ráhkadus
- -nas geažus, ii ge kausatiivva preseansa partisihpa–*ahti*
- positiiva supiidna
- atnit+ objekta cealkkaminstitar
- guovlluspesifihkka sánit
- nominatiiva plurála maŋŋil lohkosániid eanet go okta

Rievdamat Qvigstada áiggis dálá áigái:

- č-c ja ž-z oktiisuddadanproseassa
- š => s álggus jos vokálaguovddáža vokála lea *a*
- vokálaguovddáža diftoŋga => monoftoŋgan jos konsonántaguovddážiš lea /i/j/ vuosttas konsonántan ovtastumis
- vokálaguovddáža diftoŋga => monoftoŋgan jos /v/f/ lea vuosttas jietnadat konsonántaguovddážiš gonnes muđui lea palatála jietnadat
- *simnat- siv'nat* cealkagat go muitala oaivila
- guhkes suorggidahttingeažus –*hahka*, - *dahka* jna

Suopmanmearkkat mat eai oro riehta sajáiduvvan eai Qvigstada áiggis eai ge dálááiggis:

- vokálaguovddáža uo => o jos *v/f* lea vuosttas konsonánta ovtastumis konsonántaguovddážiš
- ie => e, ja oa => o jos *v/f* lea vuosttas konsonánta ovtastumis konsonántaguovddážiš

6 Sulastahttin julevsámegielain

Mon lean njealját kapihttalis sulastahttán Ufuohta ja Oarje Romssa suopmana davvisámi standárdagielain, ja buktán ovdan duššefal daid dáhpáhusaid mat spiehkkasit davvisámi čállingielain. Dán kapihttalis háliidan geahččat oktasaš dáhpáhusaid julevsámegielain. Dan sulastahttimis geahčan dušše daid dáhpáhusaid maid juo lean buktán ovdan njealját kapihttalis, go dat leat dát mat leat miellagiddevaččat.

Lagercrantz gávnnai ollu seammálágan dáhpáhusaid iežas Rivttaga informántta ja Divttasvuona informántta gaskkas (Lagercrantz 1958: 238).

6.1 Sulastahttimin fonologalaš dáhpáhusaid

Álggus leat ollu oktasaš dáhpáhusat julevsámegielain. Dás namuhan:

- $f \Rightarrow v$ lea dábálaš julevsámegielas, omd *viskat*, *virkkal*.
- n álggus sániin *nalde*, *nalli*, *nala*
- j álggus gonnes davvisámegielas sátni álgá vokálaguovddážiin, omd *Jipmel* vai *Jupmel*.

Vokálaguovddážis leat eanet rievdamat julevsámegielas, muhto leat moadde seammálágan dáhpáhusa go Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis:

- $ea \Rightarrow e$ jos i/j lea vuosttas fonema konsonánttaguovddážis, omd *bejve*.
- $ie \Rightarrow e$ jos i/j lea vuosttas fonema konsonánttaguovddážis, omd *nejda*
- $ea \Rightarrow e$ jos v/f lea vuosttas fonema konsonánttaguovddažis ja dasto bohtá palatála, omd *ševnjat*.
- $a \Rightarrow e$ jos i/j lea vuosttas fonema konsonánttaguovddážis ja dasto bohtá klusiila, omd *mejt*.

Konsonánttaguovddážis gal leat ollu oktasaš dáhpáhusat.

- konsonántaovttastumit main leat čuoddjilis aspirerekeahtes konsonánta ja čuojakeahtes aspirerejuvvon konsonánta eai earuhuvvo geanohis dásis, omd */ájkie/*, */barkuo/*. Davvisámegielas earuhuvvojit.

- boares konsonántaovttastumit leat bisson; omd *ub'luo*, *dob'dat*, *gop'čot*
- gievradási klusiila ii gullo jos klusiila lea konsonántaguovddaža gaskkamus fonema ja jos nasála lea maŋimus jietnadat, omd *bár'nie*, *čuol'ma*.
- *đ* gemináhttan ja ovttaskas konsonántan lea šaddan *d*, omd *gidda*
- konsonántaovttastupmi *đ'g* => *r'g*, omd *gier'gie*
- konsonántaovttastupmi *tk* => *r'k*, omd *muor'kie*. Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis lea sihke *tk* => *r'k* ja *tk* => *t'k*.
- metatese *vj* => *jv*, omd *áj'vuo*, *v'r* => *r'v*, omd *fier'va*

Konsonántarávddas lea, dego dávjá Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis nai, *-h-* => *-d-*, omd *vuosedit*. Vokálarávddas gávdnojit diftonggat *i* => *ie* ja *u* => *uo* seammá vuogi mielde go Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis.

Loahpas leat boares konsonánttat bisson; *-p*, *-k*, *-n*, *-m* lassin *-t*.

Bárrastávvala njealji stávvala sánis nominatiivvas loahppastávval ii leat apokoperejuvvon, omd *vattaldahka*. Dat lea obba dábálaš dáhpahus Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis nai. Máŋgga pronomeniin leat guhkes gehčosat bisson, omd *danna*, *dasta*, *dajsta*, *geanna*, *manna*.

Persovnnalaš pronomenat singulára nominatiivvas leat bisson *o*, omd *mon*, *don*, *son*.

Muhtin ovttaskas dáhpáhusat maid lea váttis čilget minstariiguin vai analogiijan; omd miestagat => *biestagat*, čieža => *gieža*.

6.2 Sulastahttimin morfologalaš dáhpáhusaid

Mon namuhan dás duššefal čalbmáičuohcci dáhpáhusaid mat orrot seammáláganat Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis ja julevsámegielas.

Bárahis stávvala vearbaid preseanssa singulára 3.persovnnas ii leat geažus, omd *son jollor*. Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis lea seammálágan; *son muital*.

Julevsámegielaš konditionála lea dábbálemos finihhta konditionálahápmi + infinitiiva vai perfeavtta partisihppa. Dat konditionákonstruieren lea nai dábbálaš Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis, vaikko doppe lea nai dábbálaš ahte konditionála dovddaldat laktása vearbamáddagii, mii daddjo leahkimin boares málle julevsámegielaš (Spiik 1989:105).

Bárahisstávvala substantiivvaid vearbagenitiivvas lea geažus *-a*, omd *jollora*. Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis lea geažus *-a* vai *-an*.

Bárrastávvala vearbaid supiidnageažus lea seammálágan Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis⁴⁰ go julevsámegielaš, muhto bárahisstávvala vearbaid supiidnageažus julevsámegielaš lea *iddjat*, mii lea vehá iežáládje.

Akkusatiivva singuláras lea geažus (*-v*) bisson julevsámegielaš. Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis lea nai geažus (*-n*) muhtin muddui bisson, muhto lea fievrreduvvon genitiivii nai.

Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis duppalaston kausatiivvearbaid preseansa partisihppa geažus *-hahtti* ii geavahuvvo. Dan sadjái lea *-nas*, omd *boranas*. Julevsámegielaš gávdno *-nis*, omd *boronis*.

Suorggidahttingehčosat mat davvisámi čállingielas leat *-hat* ja *-dat* vai dan sullalas, leat *-hahka*, ja *-dahka* julevsámegielaš. Nu lea nai muhtomiin Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis.

6.3 Sulastahttimin syntávssalaš dáhpáhusaid

Leat moadde oktasaš syntávssalaš dáhpáhusa julevsámegielain. Julevsámegielaš geavahuvvo positiiva supiinna seammá ládje go Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis dalle go áigumuš ja ulbmil lea sáhkan. In dieđe jogo positiiva supiidna geavahuvvo julevsámegielaš futuvrralaš oktavuodas.

⁴⁰ Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis leat variánttat, *čiet* ja *siet*.

Atnit + objekta cealkagat leat nai hui dábálaččat julevsámegeiela ja iežá lulit suopmaniin nai go galgá almmuhit oamasteami, ja geavahuvvo seammá oktavuodas go Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis.

6.6 Sulastahttimin sátneráju ja semantihka

Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis leat ollu guovlluspesifihkka sánit mat eai gávdno davvisamegiela standardagiela, muhto mat geavahuvvojit julevsámegeiela. Daid gaskkas leat omd *dávet, oarben, hehttot, vuohčit*.

Dego Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis leat semantihkalaš erohusat mat eai leat davvisámi standardagiela; omd *albmi- dáivat, cohkki- váibmu, gierisvuohtra- ráhkisvuohtra*.

Gávdnojit nai sánit main semantihkka lea seammálágan Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis ja julevsámegeiela, muhto iežá semantihkka davvisámi standardagiela, omd *hoigat* mii mearkkaša *bálkestit* sihke Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis ja julevsámegeiela, muhto lea sullii seammá go *duvdit* davvisámi standardagiela.

6.7 Dán kapihttala válđočuoggát

Go Ufuohta ja Oarje Romssa suopman lea rádnásuopman julevsámegeielain, leat suopmanat váikkuhan nuppit nuppiid. Gávdnojit oktasaš dáhpáhusat dego vuosehuvvon das bajábealde, muhto gávdnojit nai iešvuodát mat sirrejit suopmaniid. Deháleamos sirrenfáktorat leat julevsámegeiela kasusiid elatiiva ja inessiiva gonnes Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis lea lokatiiva, ja julevsámegeiela negašuvdnavearba mas leat sihke preseansa ja preterihta hápmi. Oktasaš dáhpáhusat leat dán oktavuodas eanemus miellagiddevaččat, ja lean dan sivas dahkan sulastahttinskovi mii čuovvu mielddusin.

Deháleamos oktasaš dáhpáhusat gaskkal Ufuohta ja Oarje Romssa suopmana ja julevsámegeiela, ja mat eai leat davvisámi standardagiela, leat dat: :

- Labiála seilon (*lábžie*) ja muhtin iežá boares konsonántaovttastumit.
- Konsonántaovttastumiin gonnes gievradásis čuoddjilis klusiila lea nubbi konsonánta, de dat rievdá čuojohis klusiilan geanohis dásis
- Boares gehčosat –k, -p, -m
- Diftonga oaniduvvon palatála ovddabealde (neida, beivie)
- Njealji stávvala substantiivvat, ollislaččat nominatiivva singuláras.
- Sihke habitiiivacealkagat ja atnit + objekta cealkagat
- Positiiva supiidna
- Sátnerádju ja semantihkka

Deháleamos sierravuodát leat kásusat elatiiva, inessiiva ja lokatiiva, ja biehttanvearbba meannudeapmi.

7 Loahppajurdagat

Barggadettiin dainna čállosiin lean fuomášán man ollu osiid mat báhcet iskkakeahtá. Muhtin čuolmmaide lean gávdnan dohkálaš vástádusaid, muhto seammás leat ođđa hástalusat čuožžilan, go lean gávdnan gielalaš iešvuodaid maid in leat ovdal fuomášán, ja maid mon háliidivččen dutkat vuđoleappot, ea.ea partitiivva geavaheami ja juoga mii orru leahkimin advearbbaid elatiivva ja inessiivva hápmi. Livččii nai miellagiddevaš iskat vuđoleappot dan supiinna geavaheami mii ii leat áigumuš dahje ulbmil, seammá systemáhtalaččat go Magga infinitiivasyntávssa dutkosis (Magga 1982).

Álggokapihttalis čállen vehá dan birra ahte lean ollu gerddiid dovdan Ufuohta ja Oarje Romssa suopmana sániid ja dadjanvuogi hilgon oktasaš davvisámi čállingielas ja dan sivas háliidin iskat leaš go dát suopman davvisámegiella. Mon lean ovdanbuktán oasi suopmana iešvuodaid davvisámi standárdagiela ektui ja oktasaš gielalaš dáhpáhusaid julevsámegielain.

Bergsland lea guokte artihkkaliin (Bergsland 1967 ja 1968) guorahallan sámegeielaid rájáid geassimiid ja isoglossaid, ja lea gávnnahan ahte dološ hálddašánráját leat suopmanerohusaid dáfus hui dehálaččat . Ovddeš Dordnosa duovdagat lullirádjá (ovdal 1742) juohká Sámieatnama guoktin oassin ollu isoglossaiguin. Jearaldat ferte leahkit man dehálažžan iešguđet isoglossa adnojuvvo.

Vaikko leat ge ollu oktasaš dáhpáhusat julevsámegielas ja Ufuohta ja Oarje Romssa suopmanis, erenoamážit sátneráju hárrái, leat guokte isoglossa gaskkal Ufuohta ja Oarje Romssa suopmana ja julevsámegiela mat leat hui vuđolaččat, namalassii kásusat inessiiva ja elatiiva lokatiivva sajis ja biehttanvearba sihke preseanssa ja preterihta hámiin. Daid dáhpáhusaid geažil lea lunddolaš geassit davvisámigiela lullirájá Áhtavuonas ja Gáitumeanu mielde.

Lean mángii jurdilan man šállošahtti lea ahte julevsámegielas ja davvisámegielas leat nu sierralágan čállinvuogit ahte lea gierdavašvuodahárjehallan geahččalit lohkat nuppi giela go juo lea hárvánan nuppi čállinvuohkái. De lohken ahte oktasaš čállinvuohki oktii lei olahanmuttus Wiklunda grammatihka vuodul. Muhto sállemuš ii lean min bealde, go

dáhpedorpmiit ledje goasii bealli sivvan dasa ahte nugohčoduvvon guovddášsámegiela ii leat oktasaš čállinvuohki dál (Magga 2002:7).

Davvisámigiella, ja erenoamážit dát davvisámigiella mii eallá Ufuohhtas ja Oarje Romssas, lea duohta dan mađe lahka julevsámegiela ahte gulahallan ii leat váttis. Julevsámi sátnerádjju leat leamaš stuorimus gulahallanhehttehussan davvisámegiela olbmuid. Stuora oassi julevsámi sátnerájus lea nai geavahas Ufuohhtas ja Oarje Romssa suopmanis, ja leat dan sivas davvisámegiela sániit nai. Muhto davvisámi giellapolitiikka lea dan rádjái leamaš ahte duššefal Konrad Nielsena dutkanguovllu sániit ja dadjanvuogit leat dohkálaččat, vaikko ealli giela dovdomearka lea ahte giellageavaheddjiid válljemat ja geavaheapmi rievddahhtá ja viidudahtá čállingiela giellageavaheddjiid dárbbuid ja kodaid mielde. Dárogillii leat dohkkehuvvon dievva synonymat. Don sáhtát čállit sihke ”sau” ja ”smale”. Sáhtán dás nai namuhit ahte omd ”ássen” ja ”ákkesom” gullet almmolaš dohkkehuvvon sániid jovkui⁴¹. Dárogielas leat nai dievva válljenvejolašvuodát mat gusket sojahan-gehčosiidda, omd ”kasta eller kastet”, ”fjösen eller fjøset” jna.

Jietnabáttiin gullo muhtomin olbmuid muitaleame ahte sii eai ipmir ollogen *nuortasámegiela* (= davvisámegiela). Muhtomat muitalit ahte sii nagodit gulahallat divttasvuotnalaččaiguin, muhto dat lea mángii váttis Gullo nai muhtomin ahte muhtomat dain atne Finnmárkku sámegiela dan albma sámigiellan ja ahte heajuše sin iežaset sámegiela: *don hoalak njuol'gasámegiela dego Ivvguon ja nuorttas* (D18). Muhtomat muitalit ahte sii leat geahčalan lohkat Ođđa testameantta maid báhppa Flokkmann lea buktán, muhto lei ila váttis ipmirdit. Muhtomat ledje fas vuollánan Sámi Áigi aviissain.

Guldalettiin jietnabáttiid jurdiln ahte sámegiella lea ain dan dilis mas dárogiella lei 1800 logu gaskkamuttus. 1800 logu álgogeahčen dáro čállingiella lei latiidskaskovlláid, báhpaid ja sunddiid opmodat. Duššefal unna oasáš álbmogis oamastii čállingiella, ja dáro čállingiella⁴² orui rievddakeahhtá guhkes áiggi. 1814 maŋŋil, go dážat rahčagohte čállingiela bargguin, ledje sis golbma vejolašvuodá; 1) dáruiduhttit dánskagiela 2) ráhkadit čállingiela visot suopmaniid vuodul 3) gávdnat suopmaniid Oarje Norgga siskil vumiin ja dahkat

⁴¹Ná čuožžu Bokmålsordbokenis: ássen adv (norr hosso el. hvorsu, av hversu, eg hvers veg 'hvilken vei') hvordan, hvorledes á- står det til?

ákkesom adv (av dial ákken 'hvilken, hvem' og som) i alle tilfeller, uansett vanskelig er det á- / han er misfornøyd á-

⁴² Lei duohta dánskagiella mii lei vehá dáruiduhtton.

dain oktasaš čállingiela. Goalmmát vejolašvuohta hilgojuvvui dainna ákkain ahte álbmogii lei dehálaš dovdat gullevažvuoda čállingillii, muđui alfabetiseren livččii ollu lossadut. 1800 logu mielde , ja erenoamážit 1800 logu loahpageahčen ja 1900 logu álgogeahčen, dađi mielde go álbmot alfabetiserejuvvui ja válldii čállingiela iežas háldui, rievddai dárogiela riehtačállin sakka, sihke ođđadárogiella ja nugohčoduvvon dáro girjegiella, sihke grammatihkalaččat, syntávssalaččat ja sátneráju hárrái. Dađi mielde go dáro čállingiella šattai ealli gaskaoapmin álbmogii, de álbmot ieš oamastišgođii čállingiela, ja de dieđusge čállingiella heivehaddojuvvui geavaheddjiid dárbbuide.

Sámegiela alfabetiseren lea easkka álgán, ja hui hihtásit orru mannamin. In dieđe mas boahtá, muhto dan dieđán ahte ii atte čállinmovtta álo adnojuvvot čállingiela bilisteaddjin go geavaha sániid mat eai leat stuorat sátnelisttus. Skániid girječállin Magne Einejord čálii oktii 1970 logus divtta vai lávlaga gonnes dát strofa čuodjá: “neavkkát eai galgga, mu mánnái oahpahit sámegiela sániid maid ieš in máhte”.

Ieš vuordán dan áiggi go čielgasa ahte juohke áidna sátni, vel diekkárat ge maid Nielsen lea duodaštan sátnelisttuin, lea soames guovllu suopmansátnin, dadjanvuogit leat soames guovllu suopmana dadjanvuohkin jna, ja visot dát suopmaniid giellariggodat gullet min oktasaš čállingillii.

Girjjálašvuohta

Aubert, William 1978: Den samiske befolkning i Nord-Norge. Oslo. Artikler fra statistisk sentralbyrå nr.107.

Bergsland, Knut & Olsen, Magnus 1943: Lappisk i en islandsk runeinnskrift. Avhandling 1943, no 2 Avhandling. II: Historisk-filosofisk klasse. Det Norske videnskaps -akademi i Oslo

Bergsland, Knut 1967: Lapp dialect groups and problems of history. Hoff (red) Lapps and Norsemen in olden times. Oslo. Universitetsforlaget.

Bergsland, Knut 1968: The Grouping of the Lapp Dialects as a Problem of Historical Linguistics. Congressus secundus internationalis Fenno-Ugristarum 23.-28.VIII.1965, Pars I s. 77-85. Helsinki

Chambers, J.K. & Trudgill, Peter 1998: Dialectology. Cambridge: Cambridge University Press.

Eira, John Henrik 1983: Samiske dialekter. Sør-Troms dialekten. IBSS årbok. Skånland.

Eira, John Henrik 1984: Notes on the sound system of the dialect of Skatnie. Bernt Brendemoen, Even Hovdhaugen, ja Ole Henrik Magga (red.) Riepmočála: essays in honour of Knut Bergsland: presented on the occasion of his seventieth birthday. Oslo. Novus

Eitrem, Salamon 1996: Latinsk gramatikk. Oslo. Aschehoug.

Endresen, Rolf Theil 1997: Fonologi. Endresen, Hovdhaugen (red) Språkvitenskap, s.211-224. Oslo. Universitetsforlaget.

Folketellingen 1950. Åttende hefte. 1956. Statistisk sentralbyrå. Oslo.

Friis, Jens Andreas 1856: Lappiske Sprogprøver: en Samling af lappiske Eventyr, Ordsprog og Gaader: med Ordbog. Christiania. Cappelen

Hansegård, Nils Erik 1966: Sea Lappish and Mountain Lappish. A coparision of Fiord Lappish and Jukkasjarvi Lappish. Helsinki. Eripainos Suomalais-ugrilaisen seuran aikakauskirjasta 66 = Extrait du Journal de la Société finno-ougrienne 66

Hansen, Lars Ivar 2000: Astafjord bygdebok. Historie 1. Lavangen. Lavangen kommune.

Hansen, Lars Ivar 2003: Astafjors bygdebok. Historie 2. Lavangen. Lavangen kommune.

Haug, John 1985: Miin saepmelaisvuohta. IBSS årbok. Skånland

Hernes, Reidun 2006: Talemål i endring? Bergen. Nordisk institutt. Det historisk-filosofiske fakultetet. Universitetet i Bergen

Jernsletten, Nils 2000: Davvisámi suopmanat. Kompendium SAM-1011. Romssa Universitehta.

Kalstad, Johan Albert 1994: Samebefolkningen i Ofoten-Sør-Troms regionen. Noen avgrensninger og bemerkninger. Sámediggi. Ofoten og Sør-Troms språkområde. Utredning til styrking av samisk språk. Karasjok.

Lagercrantz, Eliel 1958: Lappisher Volksdichtung II. Lyngelappische, Nordwestlappische und westfjordlappische texte, s 234-239. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 115. Helsinki.

Lyons, John 1968: Introduction to theoretical linguistics. Cambridge, England: Cambridge University

Magga, Ole Henrik 1982: Modalverb og infinitiv innen verbalet. Kautokeino. Dieđut nr. 1. Sámi Instituhtta.

Magga, Ole Henrik 2002: Á tenke om samisk språk og skrive på lulesamisk. Drag. Bårjas 2002. Báhkko.

Myrvang, Finn 1986: Samiske stadnamn i Vesterålen. Tromsø. Jahr, E. H., Breivik, L. E., Leirbukt, O., Lorentz, O. (red.) Nordlyd no. 11. Institutt for språk og litteratur. Universitetet i Tromsø.

Nesheim, Asbjørn 1962: The Lappish dialect of Ullsfjord and its relation to other Lappish dialects. Commentationes fenno-ugricae. In honorem s. 333-360. Helsinki: Suomalaisugrilaisen seura.

Nesheim, Asbjørn 1967: Eastern and western elements in culture. Hoff (red) Lapps and Norsemen in olden times. Oslo. Universitetsforlaget.

Nickel, Klaus Peter 1994: Samisk grammatikk. Rievdaduvvon 2. deaddileapmi. Kárášjohka: Davvi Girji o.s.

Qvigstad, Just Knud 1893: Nordische Lehnwörter im Lappischen. Christiania.

Qvigstad, Just Knud 1925: Die lappischen Dialekte i Norwegen. Lappische Texte aus Kalfjord und Helgöy. Reste eines ausgestobenen Seelappendialektes. Oslo Etnografiske Museums skrifter. Bind 1 Hefte 1. Oslo.

Qvigstad, Just Knud 1929a: Lappiske eventyr og sagn. Lappiske eventyr fra Troms. Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning.

Qvigstad, Just Knud 1929b: Lappiske eventyr og sagn. Lappiske eventyr fra Lyngen II og fra Nordland. Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Oslo.

Qvigstad, Just Knud 1929c: Sjøfennene i Nordland. Tromsø. Tromsø museums årshæfter. Humanistisk avdeling. Nr1.

Qvigstad, Just Knud Ms8°1465 e, h: Lappisk ordliste: Lenvik, Ibestad, Ofoten, Kaldfjord, Vesterålen. Handskriftssamlingen.. Universitetsbiblioteket i Oslo.

Rauø, Kåre 2006: Fra Torneå lappmark til Wästersjön: samiske flytninger 1590-1800. Tromsø. Hovedoppgave i historie - Universitetet i Tromsø

Sámi Ealáhus ja Guorahallanguovddáš 2000: Raporta. Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra. Bargoaddi: Sámi giellaráđđi.

Sammallahti, Pekka 1998: The Saami Languages. An Introduction. Karasjok: Davvi Girji OS

Sammallahti, Pekka 2007: Gielladutkama terminologijja. Karasjok. Davvi Girji OS.

Sámediggi 1994: Ofoten og Sør-Troms språkområde. Utredning til styrking av samisk språk. Karasjok. Sametinget.

Sjöstrand, Nils 1960: Ny latinsk grammatikk. Lund. Gleerups förlag

Skadberg, Kåre 1997: Språk og samfunn. Simonsen, Endresen, Hovdhaugen (red) Språkvitenskap, s.211-224. Oslo. Universitetsforlaget.

Spiik, Nils Eric 1977: Lulesamisk grammatik. Jokkmokk. Sameskolstyrelsen.

Turi, Else 1997: Davvisámegiela morfologija. Kompendia. Romsa. Tromssa universitehta UNIKOM.

Trudgill, Peter 1979: Dialekt og skole. Oslo. Novus Forlag

Trudgill, Peter 1986: Dialects in Contact. Oxford: Basil Blackwell.

Ylikoski, Jussi 2009: Non-finites in North Saami. Helsinki. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 257.

Muđui:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Supine>

<http://www.dokpro.uio.no>

Kartat ja govvosat

Kartat:

Karta 1: Durdnosa suopmanguovlu Norgga bealde

Karta 2: Karta vuoseha guovllu gielalaš váikkuhusaid áiggi čađa ealáhusaid ja girkostallama vuodul.

Karta 3. Stuornjárgga informánttaid č-c ja ž-z meannudeapmi gilážiid mielde, dan mielde gonnes informánttat leat riegeádan.

Govvosat:

Govus 1. Sámegeielagat suohkaniid mielde. 1950 olmmošlohkan.

Govus 2: Sámegeielagat 1970 olmmošlohkan Tabealla Aubert loguid 1978 mielde.

Govus 3: Diagrámma. Sámegeielagat 1970 suohkaniid mielde. Aubert loguid 1978 mielde.

Govus 4: Diagrámma. 1970 olmmošlohkan. Unnimus nubbi vánhén sámegeielat. Aubert loguid 1978 mielde.

Govus 5: Diagrámma vuoseha proseanta sis geat leat vástidan ahte sámegeiella lea vuosttašgiellan ja vel sis geat leat vástidan ahte sii atnet iežaset sápmelažžan vaikko dárogiela lea vuosttašgiellan. Aubert 1978 loguid mielde

Govus 6. Sámegeielmáhttu 1994. Diagrámma vuoseha ahte 28,3% dáid árbevirolaš sámi gilážiin hoallá sámegeiela buoragit. (Logut: Sámediggi 1994)

Govus 7: Jietnabáttiinformánttat oktan lassieduiguin.

Govus 8. Qvigstada informánttat

Govus 9. Fonotákša

Govus 10. Guovlluspesifihkka konsonántaovttastumit 1

Govus 11. Guovlluspesifihkka konsonántaovttastumit 2

Govus 11. Aspirašuvdnakonsonánttaid konsonántagihpuid dássimolsun

Govus 12. Ovdamearkkat. Suopmana dološ produktiivvalaš gehčosat.

Miiddus 1. Informánttaid fonemat dakkár oktavuodas go leat variánttat.

Infor- mánta	Kom. pl. geažus	Affrikáhtat c-č-ž-z	Duála	Infi. geažus	1.p.sg geažus	uo->o jos v	Dim ž soja- husain	Muđui
D1	-gun	c-č-ž-z	-	-t	-n	goabbá	jo	
D2	-go,-gun	č-č-ž-ž	jo	-t	-n,-m	-	jo	
D4	-gun	c-č-ž-z	-	-k	-n	-	-	alccesis ⁴³
D5	-	č-č-ž-ž	-	-t	-n	-	.	muštuor
D6	-go	goabba	ii	-t	-n	goabbá	-	
D7	-go	č-č-ž-ž	-	-t	-n	jo	jo	
D8	-gum	č-c-ž-z	-	-t	-m	-	jo	gakcilok jagie
D9	-go,-gum	č-č-ž-ž	ii	-t,-k	-n,-m	jo	jo	gakcilot kruvnuo
D10	-go	č-c-ž-z	ii	-t	-n	jo	-	
D11	-gum	č-c-ž-z	ii	-k	-n	goabbá	-	
D12	-	č-č-ž-ž	-	-t	-n	-	ii	giessie buohtá ⁴⁴
D13	-go	č-c-ž-z	jo	-t	-n	jo	jo	lárkiet, optan
D14	-	-	-	-k	-m	-	-	
D15	-go	č-c-ž-z	-	-k,-t,-h	-n	-	-	suohtie
D16	-go	goabba	-	-t	-n	-	-	giehkanies (lok.sg) ⁴⁵
D17	-gum	č-č-ž-ž	jo	-k,-t	-n,-m	-	-	
D18	-	č-c-ž-z	-	-k	-n	-	-	
D19	-gum	č-c-ž-z	jo	-t	-m	jo	jo	eatnamis, dáivahis ⁴⁶
D20	-go	č-c-ž-z		-t	-n	-	-	jegie, suohtie,merra vannasii ⁴⁷ , mo leggen
D21	-	-	-	-k	-n	-	-	suohtie
D22	-go	č-č-ž-ž	ii	-t	-n	jo	-	
D24	-go	č-c-ž-z	-	-k	--n	-	jo	
D25	-go	č-č-ž-ž	ii	-k	-n	goabbá	-	
D26	-go	č-c-ž-z	-	-t	-n	-	jo	
D27	-go	č-c-ž-z	-	-k,-h	-	-	jo	Gakcilogiid', ielliet
N1	-gum,- gun	č-č-ž-ž	jo	-t	-m,-n	goabbá	ii	muškasak, mušku
N2		č-c-ž-z	jo		-m			vánhemekke Riftagis, Roabagis ⁴⁸
N3	-go	č-č-ž-ž	-	-t	-n	jo	-	jegie
N4	-go.-gun	č-c-ž-z	ii	-t	-n	jo	ii	
N5	-go	č-č-ž-ž	-	-t	-n	jo	-	buoldit, lief'sie
N6	-gun,-go	č-č-ž-ž	ii	-t	-m,-n	-	-	
N7	-	goabba	jo	-t	-n	-	-	
N8	-go	č-č-ž-ž	jo	-t	-n	ii	-	
N9	-go	č-c-ž-z	jo	-t	-n	jo	jo	
N14	-gum	č-č-ž-ž	jo	-t	-n	goabbá	-	olmmuža, eambar ⁴⁹
N15	-go	č-č-ž-ž	ii	-t	-n	-	-	
N16	-gum	č-c-ž-z	-	-k	-n	jo	-	
N17	-go	č-č-ž-ž	ii	-t	-n	jo	-	
JH	-gum	č-č-ž-ž	-	-d	-m	ii	-	leëddjæ ⁵⁰ , čuoptiid,

Rubriikka uo =>o jos v: *goabbá* mearkkaša ahte informánta geavaha goappašiid variánttaid.

⁴³ Dadjá dan oktii. Son lea áidna gii geavaha alcc- máddaga, iige alla- máddaga mii lea dábálaš dan guovllus.

⁴⁴ Son dadjá nai sihke *boahhtá* ja *geassie* iežá sajis. Son dadjá sihke *suohtie* ja *soahtie*.

⁴⁵ Sus lea nai *Bálágis* ja *Rifttagis* (bárahisstávvala substantiivvat)

⁴⁶ In dieđe leaš go dat singulára, muhto orrot leahkimin.

⁴⁷ Son geavaha *vancca* nai muhtomin

⁴⁸ Geavaha *-s* lok.sg bárahisstávvala substantiivvain go lea namma.

⁴⁹ Dadjá álggos *eambára*, de njulge ja dadjá *eabbára*. Dadjá *olmmoža* guktii, ii goassege olbmo.

⁵⁰ Geavaha potenciála, earuha *máhttit-sáhttit* mii orru jávkan muđui guovllus.

Miiddus 2. Qvigstada lulit informánttaid fonemat ja gehčosat

Infor- mánta	Kom. pl. geažus	Affrikáh tat c-č-ž-z	Duála	Infi. geažus	1.p.sg geažus	uo->o jos v	Dim ž soja- husain	Muđui
QJJ	-	c-č-ž-z	jo	-t	-m	ii	jo	olmučida, bai'ka,
QPL	-igo, -gun	c-č-ž-z	-	-t	-m	ii	jo	faronis,
QOK	-	c-č-ž-z	jo	-t	-	ii	-	erte, bulididdi fag'gadiddi
QLN	-	c-č-ž-z	jo	-t	-m	-	-	Baihne, ahje-neitak
QHK	-	c-č-ž-z	-	-	-	-	-	Oanehis teaksta
QOJ	-gum -gun,-go	c-č-ž-z	jo	-t	-m	jo	jo	si, giddja,
QJR	-gum	c-č-ž-z	jo	-t	-m	jo	jo	si, manjilt, owtalt
QJA	-	c-č-ž-z	jo	-t	-m	jo	jo	mi, olkobælt

Miiddus 3. Lagercrantz Rivttaga informántta fonemat ja gehčosat

Infor- mánta	Kom. pl. geažus	Affrikáh tat c-č-ž-z	Duála	Infi. geažus	1.p.sg geažus	uo->o jos v	Dim ž soja- husain	Muđui
L-OL		c-č-ž-z	-	-t	-m	goabbá	-	Oanehis teaksta.

Miiddus 4. Muhtin Ufuohta ja Oarje Romssa suopmana ovdamearkkat
julevsámeigiela ja davvisámi standárdagiela ektui.

Davvisámi standárdagiella	Ufuohta ja Oarje Romssas	Julevsámeigiella ⁵¹
gidđa	gidđa	gidđa
dovdat	dob'dat	dábdát
uvlu	ubluo	ubllo
lávži	láb'žie	lab'tjee
ástat	ás'nat	assnat
gokčat	gob'čat	káp'čát
sivjjot	sibjuok	sibjuk
suorbma	suor'ma	suorma
sárdnut	sár'nuot	sarnot
čoavji	čoj'vie, čoaj'vie	tjái'vee
gievdni	gieb'mie	giebnee
geađgi	gear'gie	gierggee
muotki	muorkie, muotkie	muorkee
hállat, hupmat	hoallat	hállát
čájehit	vuosediet	vuosedit
gáhkkor	dávet	dávet
návet	vek'sie	veaksee
stohpu	huonas	huonáj
alcesan	allasam	allasim
siste	sinne	sinne
fierbmi	vier'mie	viermnee
alde	nalde	nalde
miestta	biestta	biesta
čieža	gieža	gietja
beaivi	bei'vie	bejvee
seavdnjat	šev'ňat, šev'ňat	sjevnat
mii	midja	midja
das	danne	danne
disdat	disdahka, disdak	disdahka, disdak
Mana borrat!	Mana boračiet!	Mana bårátjit!
Mus leat vihtta gusa.	mon anám vit'ta gusak	Mon anáv vit'ta gusa
albmi	dáivat	dájvat
	al'mie	almee

⁵¹Lean viežžan muhtin julevsámi sániid Jernslettena kompendias. Muđui lean geahččalan čuovvut čállinvuogi, in dáidde lihkkostuvvan, go mus leat dušše hui boares julevsámi sátnegirijit ja gramatihkkagirijit.

Gokhle buqstaavaid daddjad :

- a' a man (hvad), dan (den, det).
ae' a Aem'nae (Anna).
ah' a ah'gae (fløi), gahpa (rømme
paa melk, ~~spring~~ spring!).
aeh boehtaet (kommer).
aa' a maannaet (barn).
aah' a gaah'to (las sig bli igjen).
b' a be
c' a cælluo (sjæl). Seelluo.
d' a de
dd gaedde-olmaej (landmand).
e' a de le son juo boehtaem (nu er han kommen).
ee' a guhkes e' a (langt e).
ë' a wëelegad (hvit, hvitt).
ëë' a (langt ë) guhkes ë' a.
ê' a wëretëe (maa).
eë' a wëehked (hjælper).
ëë' a ëëmmijnam (med minn hustru).
f' a ef
ff' a dëgo daaruon (som i morst).

g'a ge'a dēgo daaruon (som i morst).

h'a haa'a " " " " "

i'a oanegais i'a (kort i).

ii'a gukkes i'a (langt i).

ie'a sīeda — sijeda (hjem).

j'a dēgo daaruon (som i morst).

k'a, l'a, m'a, n'a

1) o'a dōn, dōlla (du, ild).

4) oo'a doon, doole (det derborte, det der).

2) oak'a soakte-olmaej (kigsmænd).

3) oach'a soachtēe (krig).

ō'a maesiōnaelitēhta (nationalitet).

oo'a maesiōna (nation).

pu'a pe

ppi'a dēgo daaruon (som i morst).

q'a ku

r'a er

r'a vaeretjokka (fjeldtop).

s'a ess

ss'a basse-bējevēe (helligdag).

t'a te

tt'a boatte-maannuo (neste maaned).

w'a ō dunnje (til dig, Dem).

uu'a öö duun (din, Deres).
 v'a ve
 y'a syege (antagelig (er han det)).
 z'a vaed'dzæ, vaetzæ (gaar, vott).
 ö'a hönsa (höns).
 öö'a ööla (öl).
 æ'a veadjæer (hammer).

, mearkkad atke kunsunaen'ta (kõnsõ-
 le geëredaesais ja vëretëe dajahuv.
 vud lossaded dëgo: duod'daren, muot-
 tée, Sunnae, eëmmie, gaerrie. Daan
 leangna miij biddjat vaj eep daark.
 pad tjaallëed duoddaren, muott-
 tée, Sunnae, eëmmie j. m. l.
 (betegner at konsonant er dobbel og
 maa uttales tungt. Dette tegn sat-
 ter vi for at slippe at skrive tre
 like konsonanter sammenhengende.
 Det er allsaa konsonanten foran
 tegnet der fordobles i uttalen.

Laameeg, gokhtes lea miin
saeppelaisvuodain?

Ma gokhtes son dal lea deäin-
na, dan don naj: syege ga-
djaq, hivvaelais lok'kee, ja
dan gahhjae juohke-akhta miis,
guhte saeppelaisvuodain le rie-
gaedam ja geerekaman raajeen
bajaesgeasiehum deeras-jurhta-
djij olmudjien saamid geela
ja meenuoid tjada.